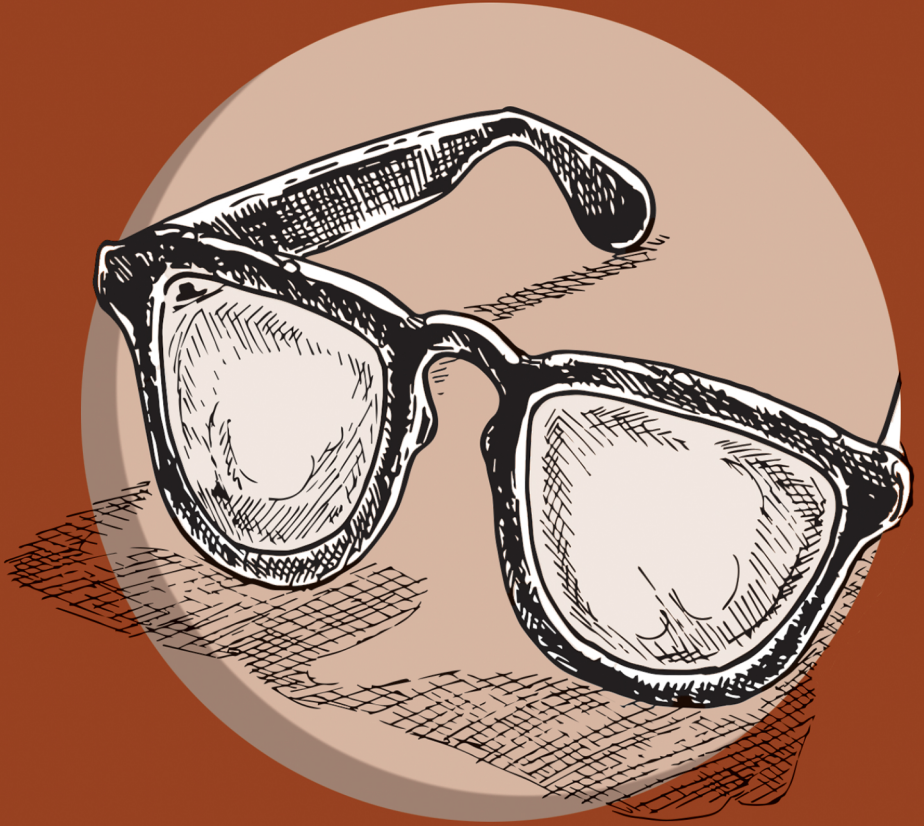

dil üzerine

ahmet aydın

Dil Üzerine

Ahmet Aydın

Ayışığı Kitaplığı

Kitabın Adı

Dil Üzerine

Yazar Adı

Ahmet Aydın

Birinci Basım

Temmuz 2020

ISBN

-

Yayın Sertifika No

15814

Baskı

Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Adres: Ömeravni Mah. İnönü Cad. Beytülmalcı

Sok. No: 23/A Beyoğlu/İstanbul

Tel: 444 07 08

Kapak Tasarım

Sena Şat

Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin
bütün hakları Yeni Dönem Yayıncılık'a aittir.

Yeni Dönem Yayıncılık

İskenderpaşa Mah. Sofular Cad.

Fatih / İstanbul

Tel&Fax: 212 533 32 57

www.mucadelebirligi10.net

İçindekiler

I.Bölüm / Dil Üzerine.....	11
İnsanın Evriminin İlk Aşamalarında Dil	13
Dilin Tarihsel Gelişimi	25
Dil ve Bilim - Teknoloji Etkileşimi	37
Kapitalizmin Doğuşu Sürecinde Dil.....	47
Kürt Dili	53
II.Bölüm / Sınıfa Dair	77
İşçi Sınıfı Çağımızın Devrimci Dönüştürücü Gücüdür	79
Kanlı Hazineleer	99
İade-i Ziyaret	108
Üç İstanbul - Mithat Cemal Kuntay.....	117
Faşizme Karşı Savaşta Proletarya.....	123
“Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca”	140

YAYINCI NOTU

Ekin-sanat mücadelesinde 15.yılımı geride bırakan Önsöz Dergisi'nde çeşitli dosya konularında yazılar hazırlandı, araştırmalar derlendi, devrimci sanatçıların hayatları işlendi.

“İnsanlığın kurtuluşunu hedefleyen sosyalizm büyük bir eserdir; bu da onun Önsöz'üdür.” şiarıyla yayın hayatı boyunca hep devrimci aydınları, sanatçıları konu ve konuk eden Önsöz, yayınladığı 45 sayıda yazılan-çizilenleri derledi. “Hasat Zamanı”, “Sanata Dair Notlar-2”, “Tarihsel Gelişmelerin Sanata Yansıması” ve “Yabancılaşmaya Karşı Beyin Egzersizleri” kitaplarıyla başlayan serinin devamı niteliğinde hazırlanan bu kitaplar Ayışığı Kitaplığının içerisinde sizlerin beğenisine sunuluyor.

Temmuz 2020

KİTABA DAİR

Önsöz Dergisinin yazarlarından Ahmet Aydın, derginin farklı zamanlarında birbirinden farklı konularda incelemeler yapıp yazılar yazdı.

İlk yazı dizisi olan “Dil Üzerine” en kapsamlı araştırmalarından biri oldu. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarında konuşma eylemini, dilin yapısını, gelişimini, ilkel komünal topluluktan ulus devletlere geçerken farklı topluluklarda dilin uğradığı değişimleri, en sonunda da dilin “geleceği”ni tartıştığı bu araştırma ve inceleme yazısında bir iletişim ve kültürel birikim aracı olan “dil”i irdeliyoruz.

Kitabın ikinci bölümde ise yazarın “sınıf”a dair farklı konularda yazdığı yazıları bulacaksınız. Yazılarıyla işçi sınıfının kültürel birikimine büyük katkı sunan Ahmet Aydın Önsöz’le emekçilere ulaşmaya devam ediyor.

Dil Üzerine

I.BÖLÜM
DİL ÜZERİNE

İNSANIN EVRİMİNİN İLK AŞAMALARINDA DİL

Dilin kökenini ele alırken insanın ilk oluşumundan başlayarak açıklamak gerekiyor. Dil konusunda birçok tartışma ve araştırma yapıldı, yapılmaya devam ediliyor. Konuşmanın ilk ortaya çıkışından gelişimine ve daha birçok konuya ilişkin ortaya atılan düşünceler nedeniyle dil konusunda bilimsel bakış açısını ortaya koymaya çalışacağız. Dil konusunu değişik yönleriyle ele almak, değişik alanlarla ilişkisini ortaya koymak önemli. En önemlisi ise dilin hangi koşullarda ortaya çıktığı, hangi temeller üzerinde varlığını sürdürüp geliştiği, hangi yolları izlediğini ortaya koyabilmek. Teknolojiden devrime, sınıfsal konumdan sanat alanlarına vb. konuların dil ile ilişkisini de ortaya koymaya dil üzerindeki etkileri ya da dilin bunlar üzerinde ki etkilerini ortaya koymaya çalışacağız.

İnsanın, hayvandan insana evrimi süreci gelişmiş insan aşamasına kadar çok uzun bir süreyi kaplar. İnsanın atalarından insana evrimi uzun zorlu bir yoldur. Bu evrimleşmede insan elinin oluşumu, gelişmesi, beynin oluşumu ve gelişmesi, bunlarla beraber bütünlüklü olarak insanın gelişmesi gerçekleşiyor. Elin ayaktan ayrılması, insanın dik duruşa geçmesi uzun süreleri kapsayan bir gelişmedir.

Konuşmadan yola çıkarak insanın gelişimin-

de emeğin rolünü, toplumsallaşmayı ve evrimi reddetmeye çalışanlar oluyor. Konuşmanın hayvanlar tarafından da yapıldığı iddiasına kadar ileri gidener oluyor. Öncelikle insan dışında var olan canlıların iletişim kurmalarını konuşma olarak, dil olarak ele alma yanılığısına düşenler olabiliyor. Doğal ortamlarında birçok canlı arasında doğal bir iletişim söz konusudur. Canlıların doğal iletişimlerini dil olarak görmek yanlıştır. Dilin soyutlama olarak gelişmesi insanın gelişmişliğinin bir sonucudur. Soyutlama yapamayacak durumda olan canlılar için konuşma ve dilden bahsedilemez. Papağanlar, insan dışında konuşabilen tek canlılardır. Papağanların konuşması duyduğu sesleri ezberleme ve tekrar etmekten başka bir şey değildir. Kendilerinin ürettikleri ve sosyal ilişki için kullandıkları, toplumsal işlevi olan bir dil söz konusu değildir. Diğer canlıların dili olduğunun söylenmesi ya dilin oluşumu ve gelişimini anlamadıklarından ya da çarpıtmak istediklerindedir.

Engels, dilin temelini atılmasını: “Binlerce yıllık savaşımdan sonra, el ayaktan ayrıldı, sonunda dik yürüyüş sağlandı, insan maymundan farklı oldu, heceli konuşmanın gelişmesi ve beynin zorlu gelişmesi için temel atıldı, ondan bu yana da insanlarla maymunlar arasındaki anlaşılmaz boşluk ortaya çıktı” (Doğanın Diyalektiği sf. 44) sözleri ile açıklıyor.

Bilimsel gelişmelerinin son verileriyle genetik araştırmalar yapılıyor. Genetik araştırmacıların ortaya koyduğu verilerle insana en yakın maymun türleri genleriyle tespit edildi. Yapılan inceleme ve çalışmalarla bu maymunlara konuşma öğretmek için bütün çabalar sonuçsuz kalmıştır. Maymunlardan “televizyon yıldızları” bile yapmışlardır, ancak konuşurmayı başaramadılar. İnsana ne kadar yakın özellikler gösterse de diğer canlı türleri

konuşamadı.

Diğer canlıların çıkardıkları sesler konuşma olarak görülemez. Seslerin, daha doğru söyleme çığlıkların konuşma olarak görülemeyeceği açık. Hem dili oluşturan ses değerleri açısından konuşma olarak görülemez hem de soyutlama içermediği toplumsal bir olgu olmadığı için dil olarak, konuşma olarak ele alınamaz. Bunlar içgüdüsel ve mekanik olarak tekrar edilirler.

Sovyet bilimcilerinden Alekseyev konuşmanın evrimleşmeyle oluşumuna yönelik şu belirlemelerde bulunuyor:

“Beyin kitlesinde nitel yanı önem taşıyan büyük artış, alt çenenin ve onu hareket ettiren kasların küçülmeleri, australopitesinlerden pitebantropalara geçilen evrim aşamasında, elin oluşmasıyla ve emek etkinliğinin büyük ölçüde karmaşıklaşmasıyla aynı zamana rastlar” (sf. 195)

“Küçük bir alt çene iri bir alt çeneye göre çok daha etkili söyleyiş (telaffuz) kolaylığı sağlar: çünkü bu durumda, sesler söylenirken alt çenenin durumunda görülen neredeyse anlık değişimler, çok daha az mekanik hareketi gerektirir. Çiğneme işleviyle ilgili kasların küçülmeleri de buna yardımcı olur; çünkü daha az güçlü bir kas yapısı, ses tonlarında hızlı değişikliklere yani konuşma sırasında kasılma ve gevşeme (güçlü bir kas yapısından) daha elverişlidir. (İnsan Tarihinin Kökeni ve Gelişimi- Sosyal Yayınları V.P.Alekseyev- sf. 194)

Diğer canlılardan farklılaşma süreci, insanın oluşumu süreci dilin, konuşmanın ihtiyaç haline gelmesine yol açtı. Fosil araştırmalarında ortaya çıkan kafataslarında yapılan incelemelerde elde edilen bulgular beyindeki gelişme ve beyinde dile ilişkin bölümün oluşumu açısından da kanıt oluşturuyor. Australopithecus kafataslarında ise el becerilerinin olmadığı döneme ait olduğu görülüyor.

İlk alet yapıcısı olan homo habilisin kafataslarındaki incelemelerde ise el becerileri ve konuşmaya ilişkin işlev gören beyin bölgelerinin gelişmeye başladığı görülüyor. Homoerectus kalıntılarında ise artık konuşma ve el becerilerinin geliştiğine ilişkin kanıtlar görülüyor. Bu sürece ilişkin olarak “insan aklının kıyasındaki maymun” adlı eserdeki değerlendirme “aklın isyanı” adlı eserden aktarılıyor:

“Bu üç anatomik kanıt -beyin, ses aygıtı ve alet kullanma yeteneği- dile giden yolda uzun, kademeli değişimler fikrine temel bir destek sağlar. Beyindeki ve ses aygıtındaki bu değişimlerin yanı sıra elde de, bu organı alet yapma ve alet kullanma için gittikçe daha uygun bir araç haline getiren eş zamanlı kademeli değişimler gerçekleşti. (sf. 297)

İnsanın oluşum süreci aynı zamanda bütünlüklü olarak gelişmenin bir parçası olarak dilin oluşumudur.

EMEK DİL OLUŞUMU

Dilin oluşumuna yönelik en önemli açıklama Engels tarafından yapıldı. İnsanın gelişimini bütünlüklü olarak, temel yönleriyle ortaya koyan Engels, dil konusuna da açıklık getirdi. İnsanın oluşmasında temel rolü emek oynamıştır. Emekle birlikte insanın evriminde diğer canlılardan nitel bir fark oluştu. Dik duruş ile ellerin ayaklardan ayrılması, ellerin kullanılmaya başlanması ve insan beyninin gelişmeye başlaması, duyu organlarının gelişmeye başlaması insanın gelişiminin ilk adımlarıdır. Bütün canlılar doğada pasiftir. Doğayı değiştiremezler. İnsan ise emekle birlikte doğayı değiştirecek, doğada etkin olacak bir duruma gelmeye başlıyor. Doğada etkin hale gelmesiyle insan sürekli sosyal olarak ve bilinç olarak gelişmeye

başladı. Ortak etkinliğin bir araya getirdiği insan bunun yararının bilincine vardı.

“Kısacası oluşum geçiren insanlar, birbirlerine söyleyecek bir şeylerin bulunduğu noktaya eriştiler. Gereksinme kendisine bir organ yarattı: maymunun gelişmemiş gırtlığı durmadan daha gelişmiş modülasyon elde etmek için yapılan modikasyon yoluyla yavaş ama sağlam biçimde değişti ve ağız organları, yavaş yavaş birbiri ardından düşünce ifade eden sesler çıkarmayı öğrendi” (Engels- Doğanın Diyalektiği sf. 189)

Doğada insan dışında bulunan canlılar doğal yaşamında konuşmaya ihtiyaç duymaz, aralarındaki iletişim konuşmayı gerektirmez. İnsan emeğinin devreye girmesiyle elin yetkileşmesi, beyin gelişimi insanın nitelikli olarak gelişmesidir. İnsanda konuşmanın gerçekleşmesi; emeğin gelişmesiyle, insanın değiştirmeye, doğada etkinleşmeye, soyutlama yeteneğinin ve bilincin gelişmeye başlamasıyla oluştu.

Engels: “Beyin ve ona eşlik eden duyuların gelişmesinin, gittikçe durulaşan bilincin, soyutlama ve sonuç çıkarma yeteneğinin emek ve dil üzerindeki tepkisi, hem emeğe hem de konuşmaya daha çok gelişme için durmadan yenilenen bir dürtü verdi.” (age, sf. 191) diyor.

Engels’in ortaya koyduğu gelişme aynı zamanda dilin gelişimidir. Toplumun oluşumu, insanın gelişimini her yönüyle etkiledi, hızlandırdı. Emek için Engels: “hayvanlarla bir karşılaştırma, dilin kaynağının emek sürecinden ve emek süreci ile birlikte doğduğu açıklamasının, tek doğru açıklama olduğunu gösterir. En gelişmiş hayvanların birbirine iletmek gereksinimi duydukları pek az şey bile, düşünce ifade eden konuşmayı gerektirmez” (age, sf. 190—191)

“Önce emek sonra onunla birlikte dil -bir

maymunun beynini etkileyebilen en önemli iki dürtü bunlardır ve bu etki altında maymun beyni, bütün benzerliğine karşın çok daha yetkin bir insan beynine doğru gelişmiştir. Ama beynin gelişimiyle onun en yakın araçlarının, duyu organların gelişimi yan yana gitmiştir.” (age, sf. 190) diyor

Engels bu açıklamayla dilin beyin gelişimi ve insanın gelişimi üzerindeki etkilerini ortaya koyuyor. Emegın dil üzerindeki rolünü reddeden anlayışlar bilimsel gelişmeler nedeniyle kısa sürede kayboluyor. Bilimsel gelişmeler, bulgular evrimi ve emegın rolünü ortaya koyan yeni kanıtlar sunmaya devam ediyor.

Aklın İsyanı adlı eserde yeni bulgulara değiniliyor.

“Öyle görünüyor ki, alet kullanma ve dille ilişkili olan beyin bölgeleri bir çocuğun sinir sisteminin ilk gelişiminde ortak bir kökene sahiptirler ve ancak iki yaşından sonra, Broca bölgesi beyin ön tarafındaki ön yüz korteksiyle farklılaşmış devreler oluşturduktan sonra birbirinden ayrılır. Bu olgunun ta kendisi, alet yapmakla dil arasında sıkı bir bağlantının çarpıcı kanıtıdır. Dil ve el becerileri birlikte gelişti ve bu evrim insan yavrularının gelişiminde her gün yeniden üretilmektedir” (sf. 296—297)

Emek ile dil arasındaki ilişki birbirlerini geliştirdiklerini ortaya koyuyor. Emek olmadan hem dil hem de diğer canlılardan nitelik farkı olan canlı olan insan canlı olarak insan olamayacağı açıktır.

TOPLUMSALLAŞMA VE DİL

Dil toplumsal yaşamdan, insanın toplumsal etkinliğinden ayrı düşünülemez. İnsanların birbirine söyleyecek bir şeylerinin olmasıyla birbirleriyle olan ilişkileriyle dil gelişti. Emek ve top-

lumsallaşma dil ile birlikte gelişti. Doğa güçleri karşısında savaşım için ve yaşamını sürdürmek için yapılan üretimde insanlar karşılıklı ilişki sürdürdüler. Dilin doğuşu için toplumsal ilişki zorunluluktur. Toplumsal bir canlı olarak insanın gelişmesi toplumsal ilişkiler, toplumsal ilerleme dil ile birlikte gerçekleşti. V.P Alekseyev bu süreci şu sözlerle açıklıyor:

“Dilin kullanımı, konuşmanın oluşumu: konuşma emeğin başlamasından ve ilk insanların görünmesinden sonra doğdu ve daha önce bazı bakımlardan gelişmiş bir morfolojiye, belli bazı çalışma işlemlerine (kolektif av etkinliği vb) dayanarak doğdu” (İnsan Tarihinin Kökeni ve Gelişimi-Sosyal Yay.)

İnsanda diğer canlılar gibi doğaya bağlı olarak yaşıyor. Onlardan farkı ise doğayı dönüştürmesidir. Toplumsal ilişkileriyle, emekle bunu gerçekleştirir. Dil insanın varlığını sürdürmesinde büyük rol oynadı ve bu devam ediyor. Öncelikle ilkel aşamada insanın bilgi ve deneyimlerini aktarmasının çok kısıtlı olduğu, sadece ortak etkinlikler ve konuşma yoluyla olduğu göz önüne alınca insanın varlığının sürdürmesinde dilin önemi görülür. İnsanlar yaşayabilmek, soyunun devamlılığını sağlamak için toplumsal yaşamı sürdürmede dil iletişim işlevini gerçekleştirdi. Sadece iletişim değil diğer yönleri, insanın bütünlüklü gelişimini, toplumsal gelişimin ilerletti.

Evcil hayvanlar, insan ilişkisinde birçok evcil hayvanın insanın konuşmalarına verdiği tepkiler dikkat çekicidir. Doğal yaşamını sürdüren bir hayvanla evcilleşmiş olan aynı türden hayvanın insan konuşmasına verdiği tepkiler aynı değildir. Evcil hayvanlar kuşaklar boyu insanlarla iç içe yaşamının etkisiyle insanların konuşmalarından etkilenmeye başlamıştır. Engels bu duruma dikkat

çekiyor:

“Doğal ortamda hiçbir hayvan konuşmayı ya da insan dilinden anlamayı bir eksiklik olarak duymaz. Ama hayvan, insanlar tarafından evcilleştirilirse, durum değişir. Köpek ve at, insanlarla olan ilişkilerinde düşünce ifade eden konuşmaya karşı öyle kulak geliştirmişlerdir ki, kavrayışı çerçeveleri içinde her dili kolayca anlamayı öğrenirler. Ayrıca eskiden kendilerine yabancı olan, insana bağlılık, minnettarlık vb. gibi duyguları kazanma yeteneği edinmişlerdir” (Doğanın Diyalektiği - sf. 190)

Hayvanlar tüm her şeye rağmen konuşamıyorlar. İnsan toplumsal ilişkileriyle gelişmiştir. İlk evrimleşmesi sürecinde de toplu yaşamı olan bir canlıdan evrimleşmiştir. İnsan ataları toplu yaşamı olan bir canlıdır. Engels bu süreci şu sözlerle belirtiyor:

“Oluşumunu tamamlamış insanın ortaya çıkışı ile birlikte sahneye yeni çıkan bir öge, yani toplum bu gelişimi hem güçlü bir biçimde hızlandırdı ve hem de bu gelişime daha kesin bir yön verdi.”

Konuşma ancak toplumsal ilişkilerle var olur. Konuşmayı doğuran bu ilişkiler konuşmayla gelişti. Dil karşılıklı toplumsal ilişkilerin olmadığı bir canlı için söz konusu değildir. Diğer canlılarda var olan iletişim, etkileşim ile konuşan insanın niteliksel farkı vardır.

Dil insanın toplumsal ilişkilerinin, toplumsal bir canlı oluşunun en temel öğelerinden biridir. Marx- Engels'in Alman İdeolojisi'ndeki belirlemeleri dil-toplumsallaşma ilişkisini ortaya koyuyor.

“‘Tin’ daha baştan, burada kendisini titreşim halindeki hava tabakaları, sesler, kısacası dil biçiminde gösteren bir maddeye ‘yakalanmış’ olmaksızın muzdariptir. Dil, bilinç kadar eskidir, -dil öteki insanlar için de var olan ve o halde benim içinde

var olan ilk, pratik, gerçek bilinçtir ve tıpkı bilinç gibi dilde, ancak, diğer insanlarla karşılıklı ilişki kurma gereksinmesiyle, zorunluluğu ortaya çıkar. Bir ilişki mevcut olduğu yerde, o ilişki benim içinde mevcuttur, hayvan hiçbir şeyle 'ilişki içinde değildir', kısacası hiçbir ilişki bilmez. Hayvanın öteki hayvanlarla olan ilişkisi kendisi açısından ilişki değildir. Bilinç demek ki daha baştan toplumsal bir üründür ve insanlar mevcut oldukları sürece böyle kalır.”

Marx Kapital'de değeri ele alırken dilin toplumsallığını bir kıyaslama olarak belirtiyor.

“Aslında her ürünü, toplumsal bir hiyeroglif yazısına çeviren daha çok değerdir. Kendi toplumsal ürünlerimizin ardında yatan sırrı aydınlatmak için daha sonra, biz bu hiyeroglifi çözmeye çalışırız; çünkü yararlı bir nesneyi değer olarak damgalamak, dil gibi toplumsal bir üründür” (sf. 84 - cilt 1)

DİL-BİLİNÇ

Dil kişinin sadece kendi duyularını dışarı yansıtması değildir. Aynı zamanda algıları soyutlamasının da bir ifadesidir. Bütün algıları soyutlayıp, bunları sentezleyip daha ileri bilgilere ulaşarak bunları dil yoluyla aktarır. İnsan bilincinin oluşmasında ve bilince dayalı etkinliklerin gerçekleştirilmesinde bilincin ve bu etkinliklerin gelişmesinde dil rol oynar. Dil vasıtasıyla alınan ve dil vasıtasıyla aktarılan bilgiler bilincin etkinliği için önemlidir.

Marx-Engels, Alman İdeolojisi'nde bilincin, fikirlerin, anlayışların, halkın dilinde, yasalarında, dininde, metafiziğinde vb. ifadesi bulunan zihinsel üretimin insanların maddi etkinliğine ve karşılıklı ilişkilerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Devamında dil ile bilinç ilişkisini ortaya koyuyor-

lar. Bilincin, kendini dil olarak gösteren maddeye “yakalanmış” olduğunu, dilinde bilinç kadar eski olduğunu belirtiyorlar.

Her insan yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Düşüncesi de toplumun içinde şekillenir. Bilinci toplumun sunduklarıyla gelişir. Dilde herkese toplum tarafından verilir. Dil tarih boyunca toplum tarafından geliştirilmiştir.

1844 El Yazmaları kitabında Marx ve Augusto Cornu dilin bilinç ve toplum ilişkilerine vurgu yapıyor:

“Düşünce ögesinin ta kendisi, düşüncenin yaşamsal belirtisinin ögesi olan dil, somut niteliktedir.” (Marx sf.182)

“Hatta bilimsel bir etkinlikte bulunduğu zaman bile... Bunun insansal bir etkinlik olması sonucu etkinliği toplumsal bir nitelik taşır. Sadece etkinliğimin konu ve aleti -düşünürün aleti olan dil dâhil- bana toplumsal ürünler olarak verilmiş olmakla kalmazlar ama benim varoluşum bile toplumsal bir etkinlik oluşturur; çünkü ben kendimi ne yaparsam toplumsal bir varlık niteliğimin bilincinde olarak, toplum için yaparım” (Agusto Conu sf. 319)

Dilin gelişmeye başlaması bilincin gelişiminde büyük etki yapar. Çocuğun konuşmasında bu açıkça izlenebilir. Dilin bilincin gelişmesine etkisi aynı zamanda bilincin dilin gelişmesine etkisiyle insanın nitelik olarak gelişimi hızlanır.

DİL, EVRİM VE ÇOCUK

Ünsüz seslerin çıkarılması konuşma için insanın bir özelliğidir. Ünsüz sesler olmadan konuşmanın, dilin bugünkü düzeyde olmayacağı açık. Diğer canlılarla insan arasındaki farklardan biri insanın ünsüz sesleri çıkarabilmesidir. Ve elbette

ünlü ve ünsüz sesleri birleştirerek konuşmayı başarmasıdır.

Gırtlakta evrimleşmeye ilişkin “Aklın İsyanı” adlı eserdeki açıklama aydınlatıcı.

“Ünsüz sesleri çıkartmayı mümkün kılan bir ses organına yalnızca insan sahiptir. Bizim ses organımız ve insansı maymunları arasındaki fark görece olarak küçükte olsa önemlidir. Bu fark iki ayak üzerinde duruşun geliştirilmesine ve buna bağlı olarak da omurga merkezi üzerinde dik ve dengeli bir şekilde duran bir baş taşıma gereksinimine bağlı olabilir. Büyük ve ağır çeneye sahip bir baş, bu baş taşıyan canlının ileriye doğru eğilerek yürütmesine yol açabilir ve onu hızlı koşmaktan alıkoyabilirdi. Dengeli bir dik duruşu sağlamak için çene yapısının geri çekilmesi esastır ve böylelikle de insansı maymunların ses organlarının eğilimli özelliği dik açılı bir şekle büründü. Çenenin küçülmesi ve yüzün düzleşmesinin yanı sıra, dilde tümüyle ağız içine yerleşmek yerine oropharynxin arka tarafını oluşturmak üzere kısmen boğazın aşağısına doğru kaydı. Dilin devingenliği oropharyngeal boşluğunun yumuşamasını mümkün kıldı, bu özellik dilin tümüyle ağızlarının içinde duran maymunlar açısından mümkün değildir. Benzer şekilde supralaegeal hava kanalındaki keskin bükülme, yumuşak damak ile boğazın arka tarafındaki mesafenin çok küçük olması anlamına gelir. Yumuşak damağı yükselterek geniz boşluğumuzu kapatabiliriz, bu da bizim ünsüz sesleri çıkarabilmemiz için gerekli türbülansı oluşturmamızı sağlar.” (sf. 296)

Bu fizyolojik oluşum insanın maymundan, diğer canlılardan ayrı olarak konuşabilmesinin tek nedeni değildir. Dilin ve beynin gelişimi asıl olarak emeğin ve toplumsallaşmanın sonucudur.

Dilin bir çocukta gelişimi insanın evrimine

ilişkin birçok ipucu da verir. Bebeklikteki ilk gelişimi, büyümesi, ilk heceleri söylemeye başlaması hem çevresiyle iletişimini, çevresini algılamasını hem de buna verdiği tepki diğer şeylerin yanında ilk çıkardığı sesler, heceler ve giderek ilk kelimelerde görürüz. Çocuk büyüdükçe toplumdan ve doğadan etkilenimi, bunları algılayışı artar. Bu artış çocuğun konuşmasında genel olarak gerçekleşir.

Bebeklik döneminde sesler, çığlıklar vardır. Bu sesler ve çığlıklar hecelere dönüşür. Sonra dil gerçek anlamda ortaya çıkmaya başlar. 2 yaşında diğer şeylerin yanı sıra dilde gelişmeye başlar. Dilin çocuktaki gelişimi bilinen ve diğer şeylerin gelişimiyle birlikte gerçekleşir. Ve bunlar için çocuk, yoğun bir mücadele verir.

Bebek doğduğunda ses oluşunun, 2 yaşından büyük insanlardan farklı olarak aşağıda oluşu ve bebeğin gelişimiyle birlikte yukarı doğru hareket ederek gelişmesi, dilin oluşum süreci için de bir kanıttır. Ses oluşu aşağıdayken konuşma olanaksızdır ses oluşu yukarı çıktıktan sonradır -ki bu bebeğin gelişiminin sonucudur- konuşmaya uygun hale gelir.

Çocuk büyüdükçe dil gelişir. Konuşması ilerler. Toplum ilişkilerinde dil önemli bir araç olur. Toplumsal değerleri, toplumun kurallarını öğrenmeye başlar. İnsanlar arasındaki en basit ilişkiler bile birçok bilgi ve bu kuralın bilinmesine bağlıdır. Bu bilgileri dil vasıtasıyla öğrenir. İnsanın ilk oluşumundan sonra kuşaklar boyu bilgi ve deneyimlerini dil yoluyla aktarmasının bir tekrarı gibi çocukta dil yoluyla toplumdaki bilgi ve deneyimleri öğrenmeye başlar.

DİLİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dil diyalektik bir gelişim gösterir. Toplumun diyalektik gelişimi dilde de kendini gösterir. Dilin toplumsal karakteri aynı zamanda toplumsal gelişmenin dilde yansımasıyla da gerçekleşir. Dilin gelişimi ile üretici güçlerin gelişimi arasında doğrudan bağ vardır. Üretici güçler geliştikçe, yetkinleştikçe daha üretken emek ortaya çıkar. Gelişmiş üretim araçlarıyla yapılan üretimde verimlilik artar, daha çok ürün ortaya çıkar. Daha çok ürün başkalarıyla olan ürün takasını, ilişkileri geliştirir, dilde insan ilişkilerinin genişlemesiyle daha çok gelişir.

Bugün konuşulan 6500 civarı dil var. Bu dilleri inceleyen dilbilimciler ortak kökenlerini ortaya koyuyorlar. Gramer açısından, eş anlamlı sözcükler açısından, seslere yüklenen anlamlar dil incelenerek geçmişte izlediği yol anlaşılmaya çalışılıyor. Dillerin ortak yönleri geçmişlerine ilişkin bilgi veriyor. Bugün yaşayan dillerin ortak yönleri ve kökenleri, bunların hangi tarihsel süreçte ayrıştığı incelemeler sonucu anlaşılıyor, dillerin ortak kökenleri ortaya konuluyor.

Marx, insanın ilk varoluş sürecini ortaya koyarken dilin ilk gelişimi sürecinde söylenceler ve edebiyata değiniyor.

“1. ve 2. yabanıllık durumu ve barbarlığın aşağı durumu, bunlar, insanoglunun yeryüzün-

deki varlığının en az beşte dördünü kapsar.

Aşağı durumda, insanlığın yüksek nitelikleri gelişmeye başlar; kişisel ağır başlılık (vakur), etkili konuşma, dinsel duyarlılık, doğruluk, yiğitlik ve yürekliklik... Şimdiki genel karakter özellikleri: ama acımasızlık, hinlik ve bağınazlıkta vardır. Bulanık bir kişisel tanrılar ve bir büyük ruh kavramıyla birlikte, dinde öğeye tapınma, kaba koşuk söyleme, ortak konutlar ve mısır ekmeği bu dönemdedir. Bu dönemde syndiasmian aile ve phratrylere ve genslere ayrılmış boyların (kabilelerin) konfederasyonu da ortaya çıktı. İnsanlığın yükselmesine çok katkısı olan yazılmamış bir söylenceler, masallar ve gelenekler yazını (edebiyat) üretiyordu” (Yazın ve Sanat Üzerine-1 sf. 159)

Dilin gelişimi ortaya konulurken diller kökenlerine bakılarak gruplara ayrılmıştır. Hint-Avrupa dil grubu, Ural-Altay dil grubu, Sami vb. şeklinde gruplandırılmıştır. Hint-Avrupa dil grubu Doğu ve Batı olarak ayrılmıştır.

Dilin gelişimini izlerken, ortaya konulması gereken dili etkileyen en önemli etken nedir sorusuna verilecek yanıt öz olarak; toplumsal gelişmenin, ekonomik gelişmenin, insan faaliyetlerindeki bütün gelişmelerin dili etkileyip geliştirdiği, dil üzerinde etki yapması gerçeğidir. Dilin toplumsallığı onun geçmişini anlamak için toplumsal gelişmeyi incelemeyi gerektirir. Toplumun tarihsel gelişmesi dilin gelişimine ışık tutar. Dildeki gelişimin incelenmesi de toplumsal gelişmenin tarihsel olarak incelenmesi için önemlidir.

Dile belirli bir dönemin ürünü olarak bakılmaz. Temel yönleriyle dil asırlar boyunca, bin yıllar boyunca oluşup gelişmiştir. Dil kısa bir tarihsel süreçte değil uzun bir tarihsel süreçte gelişmiştir. Gelişmeye devam ediyor.

İLK DİLLER

Tarihte insanın toplumsal ilişkilerinin gelişmesiyle dilde gelişmiştir. Daha ilkel aşamadan başlayarak diller sürekli gelişti. Ancak yazının kullanımı aşamasından itibaren dile ilişkin bilgiler bugüne kısmen ulaştı. Sözlü aktarmalar yoluyla gelen bilgilerde dile ilişkin birçok bilgiyi günümüze aktardı.

Tarihte bilinen tüm toplumların dilleri oldu. Dili olmayan hiçbir topluma rastlanmamıştır. Değişik kıtalarda görülen ilkel toplulukların hepsinin konuşulan bir dili olduğu görülmüştür. Tarihte geçen, bilinen tüm topluluklar, toplumlar dile sahiptir. Dil, toplulukların kendi içinde ve diğer topluluklarla ilişkilerinde kullanılarak sürekli gelişmiştir. Bir araya gelen toplulukların dilleri birbirinden etkilenmiş, bu dillerden birisi diğerinin özelliklerinin birçoğunu alarak daha güçlenmiş ve gelişmesini sürdürmüştür. Bir araya gelen topluluklar içerisinde daha zayıf olan dil ise zamanla sönmekle birlikte birçok özelliğini güçlenen dile aktarmıştır. Gelişen dil diğer dillerden aldıklarıyla ve kendi özelliklerini sürdürerek gelişmiştir.

Aynı dili konuşan ve belli bir tarihsel süreçte birbirinden ayrılan toplumların dilleri birbirinden uzaklaşmalarına ve geçen tarihsel sürece bağlı olarak farklılaşmaya başlamıştır. Birbirinden ayrılan diller bin yıllar sonra artık çok farklılaşmış dillerdir. Çok eski tarihlerde bir tek dil olarak var olmuş ve sonraki ayrışmalarla birkaç farklı dile dönüşmüş olan diller tarihsel kökenleri tespit edildiğinde akrabalık ilişkileri ve dereceleri bugün ortaya konulabiliyor.

Evrim üzerine yazılmış olan “Neredeyse Bir Balina” adlı eserde: “Fransızca ve İngilizcenin birbirinden ayrılması çok da eski değildir. (Dumas

için İngilizce, kötü bir telaffuzla konuşulan Fransızcadan başka bir şey değildir) ... Dil tarih için bir anahtardır... Aynı kökenden gelme, değişerek gelme, her tümcede saklı olan biyografi ve onları konuşanların tarihini açığa çıkarır.” (sf. 47) sözleriyle dilin gelişimi ve tarihle ilişkisine değiniliyor. Yazar dil gelişimiyle genetik yoluyla bilgilerin iletilmesi arasında benzerlik kurarak dilin geçmişine ilişkin bilgileri içinde taşıdığını belirtiyor. Dillerin ortaya çıkışı ve izlediği yola ilişkin değişik düşünceler var. Cemşid Bender Kürt mitolojisinde bu tartışmaya giriyor.

“Uzun süreden beri sanılıyordu ki Hint-Avrupa dilinin ilk ortaya çıkışı, Rusya'nın Güney bozkırlarından gelen akıncı grupların Anadolu'yu ve Avrupa'yı işgal etmeleriyle birlikte, yani işgalci akınlar yoluyla yayılmıştı. Oysa atlı akıncıların Rusya'nın güney bozkırlarında geldikleri sanıldıkları süre içinde ve ondan çok önceleri Anadolu'dan hem çiftçilik hem de Hint-Avrupa dili çoktan oluşmuştu.

Tarihte ilk çiftçiliğe başlayan insanlar Anadolu'dan (Zagros yöresi kast ediliyor- bn) dilleri İran ve Hindistan'a yaydılar. Hindu dilinin kaynağı da Anadolu'dur” (Kürt Mitolojisi 2, Baskı sf. 27)

Devletlerin ortaya çıkmasından sonra yapılan yazışmalar bugünlere kadar kısmi olarak da olsa kalabildi. İ.Ö 1400—1300 döneminde uluslararası ilişkiler dili Babil diyalektinde Akadcadır. Çok eski dönemde yaşadığı bilinen bir diğer dil ise Kipti (Kapt) dilidir. Bugün Mısırlı Hıristiyanlarca konuşuluyor.

DİL YAPISI

Dil incelenirken üç temel açıdan ele alınıp incelenir. Ses bilgisi (phonetics), dil bilgisi (gramer),

sözcük.

Dili kullanan kişi ilk öğrenirken bulunduğu toplumun ona verdiği şekilde öğrenir ve kullanır. Daha çocukluk döneminden başlayıp dili öğrenen insan kurallarına uygun olarak konuşur, ancak bu konuşmanın kurallarını kendisi açıklayamaz. Toplum tarafından hazır olarak verilmiştir. Dil yapısı toplum içinde gelişir.

Gramerin dil açısından önemini Stalin şu sözlerle ortaya koyuyor:

“Ancak sözcük hazinesi bir dilin gramerinin emrine verildiğinde büyük bir önem kazanır; gramer, sözcüklerin değişimine egemen olan kuralları belirtmektedir. Böylece gramer, dile uyumlu ve mantıklı bir özellik verir. Gramer (morfoloji ve sentaks) bir tümceciğinin gövdesinde sözcüklerinin değişiminin ve bileşiminin kurallarının toplamıdır. Bunun sonucu olarak özellikle gramer sayesinde ki, dil insan düşüncesini maddi bir kılıfla, dil bilimi ile sarmalayabilmektedir.”

“Gramer, insan düşüncesinin uzun bir soyutlama çalışmasının sonucu, düşüncenin dev gelişmelerinin belirtisidir” (son yazılar sf. 27)

Dil ve gramer belirli bir dönem değil, daha uzun bir sürecin, birçok dönemin bir ürünüdür. Sözcükler daha hızlı çoğalır ya da kaybolurken gramer daha uzun sürede oluşur, daha uzun süre varlığını sürdürür. Gramer sözcük ve cümlelerin genel özelliklerini alıp, bütün sözcük ve tümcelerin özelliklerini ortaya koyar. Tümceler ve sözcüklerin somut olarak ayrı ayrı birbirine göre değil geneline göre kurallar koyar.

Sözcükler dilin kurulmasındaki malzemelerdir. Sözcükler dildeki köklerden, kök sözcüklerden oluşup, çoğalırlar. Dillerin zenginleşmesinde dilin özünü oluşturan kök işlevi gören sözcükler rol oynar. Dilin devamlılığı, kalıcılığı varlığını sürdürüp

geliştirmesi sözcüklerin ve gramerin öz olarak güçlü olmasına bağlıdır. Öz olarak güçlü sözcük ve gramer yapısına bağlı diller varlıklarını daha uzun süre sürdürürler. Sözcükler içinde kök işlevi görenlerin zenginliği önemlidir. Kök işlevi gören sözcükler yeni sözcük türetilmesinde ne kadar işlevli olursa dil o kadar çok zenginleşip güçlenebilir. Dillerin yeni sözcük üretme yönünden ileri olmaları ve sözcük sayısının çokluğu zenginliklerin ifadesidir.

Dilsel değişim en hızlı olarak sözcükte görülür. Gelişme ilk olarak sözcüklerde kendini gösterir. Toplumsal gelişmelerin dil üzerindeki etkileri de ilk olarak sözcüklerde görülür. Dilin diğer yönleri için, gramer ve ses açısından değişim daha yavaş olur. Sözcükler dile bir yandan sürekli girerken diğer yandan işlevsizleşip unutulmuş sözcükler olur. Ancak sözcük sayısı dilde sürekli artar. Dile giren, kazanılan yeni sözcük sayısı dilden çıkan, unutulmuş sözcük sayısından fazla olur.

Ses bilimi ise ses organlarınca üretilen ve kulağın duyabildiği bütün sesleri inceler. Kendisini kullanılan seslerle sınırlamaz, daha kapsamlıdır.

Sesler değişik dilleri kullanan ulusların kendilerine özgü biçimler gösterebiliyor. Seslerin çıkarılmasında farklılıklar ve zenginlikler var. Kürtçede olup da Türkçede olmayan sesler var. Kimi dillerde ya da bölgelerde sesler yumuşak olur, kimi bölgelerde ise sert olabilir. Bazı durumlarda aynı dili kullananlar içinde bile farklılıklar olabiliyor. Engels'in Almancaya ilişkin söz ettiği farklılık buna bir örnek oluşturuyor: "Almanya'daki... Sudet'lerden Taunus'a uzanan sıra dağların oluşturduğu coğrafi bölünmeyi boydan boya Almanya'yı aşan düzenli bir bölünmeye dönüştüren yüksek Almancadaki sessiz harf kaymasının kökenini ekonomik olarak açıklamaya çalışması pek olanaklı değildir."

Burada değinilen Almandaki sessiz harf kaymasındaki farklılıklar gibi aynı dil içinde bile farklılıklar olabiliyor. Uzak coğrafyalar ya da farklı diller arasındaki ses farklılıkları daha fazladır.

Alfabe kullanımında seslerle uyum devamlı olarak göz önüne alınır.

İnsan sesi dili oluştururken doğadaki diğer sesler dili oluşturamaz. İnsan, sesiyle doğadaki diğer sesleri çıkarabilir, taklit edebilir. İnsanın ses organı gelişkin olduğu için diğer birçok sesi çıkarabilir.

KAYIP DİLLER - İLK YAZILAR

İlkyazılar ve diller konusunda bugüne kadar ulaşabilen bilgiler sınırlı. Bunun birçok nedeni var. Bugüne kadar kalan yazılı eser sayısı az. Bugüne kadar kalan yazıların incelenmesi hem dil açısından hem de dönemin ekonomik, siyasal, kültürel durumuna ilişkin birçok bilgiye ulaşmamızı sağlıyor. Hukuksal ve bilimsel gelişmelere ilişkin bilgiler öğreniliyor.

Bazı diller ya yazılı hale gelmeden yok oldu, ya da yazılarıyla birlikte yok oldu. Kimi dilleri sürdüren toplulukların ayrışmasıyla dillerde farklılaşma oldu birçok dilin yok olduğuna şüphe yok. Günümüze ulaşan yazılı eserlerin çözümlenmesiyle birçok bilgiye ulaşıyor. Birçok bilgi ve kanıt günümüze ulaştığı için yanlış olarak bilinen birçok bilginin düzeltilmesi olanağı oluşuyor. En önemlisi de bilinmeyen birçok bilgiye ulaşabilmek Engels; yahova sözcüğünün bir tanrı adı olmayıp kaba bir gramer hatası olduğunu İ.S 1. yüzyıldan kalan eserlerin ortaya koyduğunu belirtiyor.

Dillere ilişkin sürekli bilgilere ulaşıyoruz. Kafkasya bölgesinde bir dil konuşan son insanlara ilişkin haberler, Meksika'nın yerli dillerinden olan

Zogue dilini konuşan son iki ihtiyara ilişkin haber gibi dil üzerine haberler sürekli medyaya yansıyor.

Tarihte ilk yazıyı kullananlar Sümerler olarak biliniyor. Güney Mezopotamya'daki Uruk kenti yazılarından elde edilen buluntulara göre İ.Ö. 3500'ler de resim yazısı kullanılıyor.

Johannes Friedrich'in "Kayıp Yazılar ve Diller (Türkçe Çevirisi Arkeoloji ve Sanat Yayınları) kitabında birçok aydınlatıcı bilgi, tarihsel bilgi yer alıyor.

Mısır Hiyeroglifleri kayıp yazılar ve diller konusunda günümüze ulaşan en önemli kaynaklardan birisidir. Mısır'ın Suriye'deki hâkimiyeti (İ.Ö. 1413—1358) döneminde sert savaşlar oluyor. Bu dönem hanedanlarının diğer krallarla yaptığı yazışmalara ait belgeler 1887'de Mısır'da 4. Amenophis'in (İ.Ö. 1377—1358) ikametgâhı El Amarna arşivinde bulunmuştur. Bu arşivler o dönem uluslararası ilişkilerin dili haline gelmiş olan Akadca'da (Babil Diyalektinde) kil tabletler üzerine çivi yazısı ile yazılmıştır. Mısır tarihi hakkındaki birçok bilgi tarihi yazıtlar sayesinde bilinmekte. Mısır yazısı üç farklı işaret türünden: ideogramlardan, fonetik işaretlerden, detarminatiflerden oluşmaktadır. İdeogramlar, canlı bir varlığı veya eşyayı görünümlü olarak yansıtan işaretlerdir. Bu işaret yansıtan eşya, bitki ya da diğer canlıların görünen anlamını ifade eder. Kolay anlaşılacak bazı fiillerde ideogramlarda anlatılıyor. Kanatları açık bir kuş çizimi uçmak anlamına geliyor. Soyut kavramlar ise dolaylı yollardan anlatılıyor. Güney kavramı için güneyinde yaygın olan zambak çizilmektedir. Fonetik işaretlerde Mısır yazılarında yer alıyor. Fonetik işaretler ideogramlarla birlikte kullanıldığı için günümüz alfabesinden farklıdır. İdeogramların fonetik işaretlerle aynı anda kullanılması, bir kavram anlatırken ikisinin birlikte kullanılarak

anlatılması şeklindedir. Mısır yazıtlarındaki fonetik işaretlerde sesli harf anlamına gelen işaretler yer almıyor. Determinatifler aynı sesle ifade edilen kavramları birbirinden ayırmak için kullanılan işaretlerdir. Kelimenin sonuna eklenir. Determinatif ve fonetik işaretlerle birlikte kullanılıyor.

1799'da Nil deltasındaki Rosetta'da bulunan üç dilli kitabe, eski mısır dilinde hiyeroglif yazısıyla, yeni Mısır dilinde ve demotik yazısıyla yazılmıştır. Mısır'da bulunan hiyeroglifleri çözmek için gösterilen çabalara rağmen önceleri sonuç alınamamış. Fransız araştırmacı Jean-François Champollion (1790- 832) hiyerogliflerin çözümünü yapmayı başarmıştır. Günümüzde Hıristiyan Mısırlıların dili olan Kıpti (Kapt) dilini öğrenerek çalışmalarını yürütüyor. 11 yaşında bu çalışmalarla ilgilenmeye başlıyor. 1822 yılında Mısır hiyerogliflerini çözme-yi başaran ilk kişi olarak tarihe geçiyor. Devamında kuşaklar boyu birçok bilim insanı hiyerogliflerin çözümüne katkıda bulunuyor. Hiyerogliflerin çözümüne giden yolda en önemli aşamalardan biri fonetik işaretlerin de kullanılmış olduğunun düşünülmesi olmuştur. Kral adları üzerinden ortaya konulmuştur. Mısır'da İ.S 2. yüzyılda Yeni Mısır dilinin kullanıldığı biliniyor.

Mısır'ın Güney'inde Moreo'da varlığını sürdürmüş olan Etiyopya devletinin kullandığı Moreo yazısı bulunan yazılardandır. 23 yazım işaretlerinden oluşuyor. Mısır dilinde yazılmıştır. Mısır ve Moreo dilinde isimler yer alır. Ancak belli seviyede çözümlenmiştir.

Mısır'da Papirüs icat edilmişken Babil'de kil tablet kullanılıyor. Babil yazısı Mısır hiyerogliflerinden tamamen farklı olan çivi yazısıdır. Çivi yazısının başlangıçta ideografik yazı olarak bir başlangıca sahip olduğu Sümerlere ait bazı yazılardan anlaşılmıştır. Çivi yazıları da eylem bildiren

işaretler veya ideogramlardan, fonetik işaretlerden ve detaminatiflerden oluşmuştur. Çivi yazılarında sesli harf veya sessiz harflerin kullanıldığı hece yazısı sistemi var. Çivi yazısının hiyerogliflerden daha fazla benimsenmiş olduğu, yayıldığı alanlardan anlaşılıyor. Ancak hiyerogliflerden daha erken unutuluyor. Mezopotamya çivi yazısının ana vatanıdır. Babil'de kullanılmaya başlanıyor. İ.Ö. 3 bin yıl öncesinden Sümerler ve 3 bin yılbaşlarından başlayarak Sami dili konuşan Babilliler burada yaşıyor. İ.Ö. 2500'lü yıllarda da Akad'lar Sümer ülkesinin Kuzeyine yerleşmişler. Akadca dili kullanıyorlar.

Hammurabi, zamanından (İ.Ö. 1728—1686) daha sonra ulaşılabilen hukuk yazıtlarını, kanunları bırakmıştır.

Mezopotamya, Anadolu ve Kafkaslarda çivi yazılarının kullanıldığı günümüze ulaşan eserler nedeniyle biliniyor. Akadca dilinde uzun süre çivi yazısı kullanılmıştır. İ.Ö bin yıllarda Pers kralı üç dilde yazıtlarını kayda geçiriyor. Eski Persçe, Akadca ve Elamca olarak Babil uygarlığının Batı bölgelerinde etkisi daha çok olmuştur. Hurriler ve onlar aracılığıyla Hititliler çivi yazısını öğrenmişlerdir. İ.Ö. 9- 6. yüzyıllarda ise Urartular Anadolu'nun Doğusunda Asur'lardan aldıkları ve Yeni Asur çivi yazısını kullanıyorlar. Anadolu ve Mezopotamya'da bulunan Hititlere ait kalıntılar çivi yazıları konusunda geniş bir kaynak oluşturuyor. İ.Ö. 14. ve 8. yüzyıl arasında egemenliğini sürdüren Hititlerin Boğazköy'de arşivleri bulundu. Bu arşivlerde hem hiyeroglif hem de çivi yazılarıyla eserler var. Çivi yazısıyla olan eser daha az miktarda. Hititlerin son dönemlerine ilişkin hiyeroglif yazılar daha çok. Hitit çivi yazıları Babil çivi yazısıyla yazılmış. Çoğunluğu Hitit dilinde olmak üzere Akadca ile yazılan yazılarda var. Hitit arşivlerinin en önemli yanlarını-

dan biri de farklı dillerde belgelerin bulunmasıdır.

Mayaların 800 hiyeroglifli bir alfabesi olup bu alfabede hiyerogliftir. Yazılar büyük taş anıtlara oyularak yazılıyor. Ayrıca ağaç kabuklarından yapılan kâğıtlara yazılıyor.

Mayalardan kalan yazılar ve dünyanın değişik bölgelerinde bulunan birçok yazı var, eser var. Ancak şimdiye kadar üzerinde en çok araştırma yapıp yoğunlaşmış olan bölgeler; Mısır, Mezopotamya, Anadolu ve Yunanistan'dır. Hint dilinde de eski yazılar olduğu, Hint dil adamlarının çok eski dönemlerde dil alanında yoğunlaştığı biliniyor. İncelenen dil ve yazılardan bazılarında da değinelim: Lidce, Side dilleri, Namıdy yazısı, Kıbrıs yazısı, Biblos yazısı, Estrüskçe, Antik İtalyan dilleri, Frigce üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Suriye'nin Kuzeyinde Tell Mardih'te EBLA yazısı bulunmuştur. İ.Ö. 2400- 2300 olarak tarihlenen yazılar Sümercede çivi yazısı kullanılarak yazılmıştır. Sina yazısında ise 32 işaret tespit edildiğinden alfabe yazısı olabileceği düşünülmüştür. Korya yazısı Anadolu'da bulunmuştur. Hint yazısına ilişkin Pencap bölgesindeki Horappa ve İndas deltasındaki Mohenco-Daro'da bulunan bakır levhalar ve mühürler üzerindeki yazılar var. Hint yazılı kaynakları İ.Ö. 1500'lere dayanıyor. Vedalar ve Sulbasutrası olarak adlandırılıyor yazılı eserler. Baudtamba Sulbasutrası İ.Ö. 800'de, Manava Sulbasutrası İ.Ö. 750'de, Apastamba Sulbasutrası İ.Ö. 600'de, Katyayana Sulbasutrasının ise İ.Ö. 200 de yazıldığı tespit edilmiştir.

Çin yazısı ilk çağda çok eski tarihlere çıkıyor. Kemikler üzerine yazılmış metinlerde 2000 hiyeroglif tespit edilmiştir. İ.Ö. 212'de Çin yazısı standart hale getirilmiştir. Çin yazısı sözcükleri temsil ediyor. Günümüzde Çin yazısının temeli eski Çin yazısına dayanıyor. Kâğıdı İ.S. 105'te Çinliler kul-

lanmaya başlıyor. Avrupa'da ancak bin yıl sonrasında kullanılıyor. Kâğıtla birlikte yazılı eserler çok yaygınlaşıyor.

Eski yazıtların ve dillerin çözülmesi, anlaşılması geçmiş tarihine ilişkin doğru bilgilerin, tarihteki gelişmenin nasıl olduğunun, sınıflar mücadelesinin anlaşılması için en önemli kaynakları oluşturuyor.

Filolojiye ilişkin Varolisov'un düşünceleri Marksizm ve Dil Felsefesi'nde yer alıyor.

"Doğumu ve gelişiminin tarihsel iniş çıkışlarıyla belirlendiği haliyle Avrupa kökenli bütün dil biliminin kaçınılmaz alamet-i farikası filolojizmdir. Dilsel kategorilerin ve yöntemlerin tarihini izlerken ne kadar geriye gidersek gidelim her yerde filologlarla karşılaşırız. Yalnızca İskenderiyeliler değil, Grekler gibi (Aristoteles tipik bir filologdur) eski Romalılarda filologdu. Ayrıca eski Hindulular da da filolog çıktı.

Şunu dosdoğru bildirebiliriz: Filolojik ihtiyaç ne zaman ve nerede ortaya çıkarsa dil bilim de orada ve o zaman kesitinde boy gösterir. Filolojik ihtiyaç dilbilimi doğurdu, beşiğini salladı ve filolojik flütünü kundak takımına sarıp sarmalayarak bıraktı. Bu flütün ölüleri uyandıracığı var sayıldı. Ama filoloji flütü, edimsel ve sürekli olarak üretilen canlı konuşma üstünde egemenlik kurmak için yoksundu." (sf. 126-127)

Eski diller ve yazıtlardan birçok açıdan yararlanmak olanaklı. Ancak artık tarihte karışmış dilleri canlandırmak için yapılacak çalışma boşa çıkacaktır.

Filoloji, yazılı eserler aracılığıyla geçmiş uygarlıklar tanımayı amaçlar.

DİL VE BİLİM-TEKNOLOJİ ETKİLEŞİMİ

Yüzyıllar boyu ve günümüzde birçok üniversite de Latince dili kullanılan bölümler var. Dünyanın birçok ülkesinde üniversitelerde Latincenin araştırmalar için kullanılmasının temel nedeni bilimsel ve felsefi alandaki önemli gelişmelerin yaşandığı Ege kıyılarında Latince kullanılarak eserler verilmesidir. Bilimsel-felsefi gelişmelerin, büyük atılımların olduğu dönemde Latince kullanılmış olması ve birçok felsefi-bilimsel gelişmenin temelini atılmasında Latincenin kullanılması bugün bile üniversitelerde kullanılmasını sağlıyor. Latince bilim alanında kullanılmazdı bilimsel ve felsefi ilerlemeler Latince kullanılarak gerçekleştirilmeseydi Latince bugün üniversitelerde en azından bu düzeyde kullanılmayacaktı. Birçok ulusal dilde kullanılan bilimsel kelimelerin kökeni Latince'dir. İngilizce olsun, Fransızca olsun, Türkçe ya da diğer dillerde olsun çok sayıda Latince kökenli sözcüğe rastlanıyor. Bu sözcükler ağırlıklı olarak bilimsel alanda kullanılan sözcüklerdir.

Günümüzde bilimsel gelişmeler çok hızlı. Her gelişme dile yeni sözcükler katıp zenginleştiriyor. Bilimsel buluşları gerçekleştiren, bilimsel gelişmelere imzasını atan ulusların kullandıkları dilde sözcükler bilimsel gelişmeye orantılı olarak bilimsel alanda gelişmiş olur. Diğer yandan ise; bilimsel

gelişmeler tüm dünyada kullanıldığı ölçüde evrensel bir dil oluşmasında rol oynar. Radyo-televizyon gibi sözcükler dünyanın birçok yerinde benzer bir telaffuzla söyleniyor. Bilimsel gelişmeler evrensel kullanıma uygun buluşlara yol açtıkça, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler yayıldıkça küresel olarak kullanılan sözcüklerde artıyor.

Bilimsel ve teknolojik ilerleme, iletişim alanındaki ilerlemeyle dillerin gelişmesinde ve küreselleşmesinde büyük rol oynuyor. Teknolojinin gelişmesiyle dünyanın her yanında her dilde radyo, televizyon-internet yayını yapılmaya başlandı. Bazı yasak ve engellemeler dışında dünyanın birçok bölgesinde farklı dillerde radyo-TV-internet yayınlarına ulaşabiliyor. Bu yayınlar dilin ortaklaşması ve gelişmesi açısından önemli bir rol oynuyor. En yakın ve canlı örnek olarak Kürtçe tüm engellemelere rağmen diğer şeyler yanında TV-radyo yayınlarının etkisiyle de önemli gelişmeler gösteriyor. Toplumun dilinde ortaklaşma, dil birliğinin gelişmesinde iletişim ön plana çıkmaya başladı. Radyo-TV'den sonra internette hızla yayılıyor. Hem farklı dillerin öğrenilmesi hem de bir dilin gelişmesi açısından iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler büyük rol oynamaya başladı. Bazı dillerin yok olması teknolojik gelişmeler sayesinde engellenebiliyor. Artık kullananların sayısının azaldığı, hatta son temsilcilerinin birkaç kişiyle sınırlı olduğu diller bu kişilerin ölmesiyle yok olabilir. Ancak bu kişilerin konuşmalarının bugünün teknik olanaklarıyla kolayca kaydedilmesiyle bu dillere devamlı ulaşılabilir.

Bilimsel araştırmaların dile etkisine canlı bir örnek 2007 yılında kutup bölgesinde deniz altında yaşayan canlılara yönelik yapılan araştırmaların açıklanması. Birkaç yıl süren bilimsel çalışmalarla önceden bilinmeyen 700 civarında canlı türü

tespit edilmiş. Bunun dil açısından 700 yeni canlı türünü ifade eden 700 sözcük olacağı açık. Her bilimsel gelişme dili canlandırır, dilde yansımaları bulur.

Baskıcı amaçlarla kullanılması dışında bilim ve teknoloji dilin yayılması ve yaşamasında etkilidir. Baskı nedeniyle ya da farklı nedenlerle, göç vs. nedeniyle kendi dilini kullanma, konuşma olanağı bulamayanlar veya baskı altında olanlar dünyanın çok uzak bölgelerinde kalan ulusal dilini uydu yayınlarıyla izleyebiliyor, dilini yaşatabiliyor. Teknolojik olanaklar diğer yönleriyle de dillerin yaşamasına etki ediyor.

Toplumsal, ekonomik gelişmeler bilimsel-tekniik gelişmelerle birlikte olur. Her gelişme dil üzerinde etki eder. Yazı alanında etki eden gelişmeler yaklaşık yazının ilk çıkışına kadar biliniyor. Geçmişte kil tabletlerin yapılması yazı için kullanılması, kemiklere yazı yazılması, kayalara oyma şeklinde yazılması, ağaç kabuklarına yazı yazılması, papirüs kullanılması gibi araçların kullanıldığı biliniyor. Sonradan metal (bakır vs.) levhaların kullanımı, yazıların kalıcı olması açısından rol oynadı. Kâğıdın kullanılması yazılı eserlerin yaygınlaşmasını ve daha çok kullanılmasını getirmiştir. Matbaanın kullanılması ise bu alanda en büyük ilerlemelerden biri olmuştur. Yazılı eserlerin basılması, yaygınlaşması matbaa ile çok ilerlemiştir. Daktilonun kullanılması yazıların daha hızlı yazılmasını sağlamıştır. İletişim alanındaki gelişmeler, radyo, telsiz, telefon, televizyon, bilgisayar, internet, kablosuz iletişim, uydu yayınları vs. sürekli olarak dillerin gelişmesinde etki yaptılar. Artık geniş kitlelerin güncel konuşmaları, kullandıkları sözcükler üzerinde de TV ve internet etkide bulunuyor. Bugünkü teknik ilerlemeler, edebi eserler, bütün yazılı eserler için önemli. Birincisi daha kul-

lanışlı hale geldi; bilgisayar internet yoluyla ulaşılan kaynak sayısı arttığı için kaynaklara çok daha kolay ulaşıyor, gazete ve dergilere ulaşıyor. İkincisi bilgisayar disketleriyle ve kapasitesi yüksek bilgisayarlarla da kütüphanelerdeki ve tüm yazılı eserlerin korunması kolaylaşıyor. Üçüncüsü; teknoloji kullanılarak yazılı eserler daha ekonomik hale geliyor. Bir diskete çok sayıda kitapta yer alan bilgi yükleniyor. Bir disket için, üretimi, korunması, taşınması vs. harcanan emek miktarı disketteki yazıları kâğıda baskılı hale gelmesi ve bunun kullanılması için harcanan emek miktarından çok daha az olduğundan bilgisayar kullanımı daha ekonomik.

Sonuç olarak; dil-bilim ve teknoloji ilişkisinde; dilin bilimsel gelişmeleri ilerletmede rol oynadığı (dil-bilinç ilişkisiyle), bilimsel gelişmelerin dile yaptığı katkılarla dili zenginleştirdiği, teknolojik gelişmelerin dilleri yaşatmak ve geliştirmek için kullanılabileceği, bilim ve teknolojinin küresel dil oluşması yönünde önemli işlevi olduğu altı çizilecek önemdedir.

EDEBİYAT SANAT VE DİL

Edebiyat bilimi ile dil bilimi arasında farklılığı ortaya koyarak başlayalım. Gennadiy N. Pospelov'un Edebiyat Bilimi adlı eseri edebiyat ve dil açısından aydınlatıcı bir kaynak. Pospelov dil bilimini ve edebiyat bilimini şöyle tanımlıyor:

“Ancak edebiyat bilimiyle dilbilim, özneleri gereği ayrı birer bilim dalıdır; önlerinde birbirinden çok farklı bilimsel görevler bulunmaktadır. Dilbilim, dilin tüm görüngülerini inceler, daha açık bir deyişle dünya halklarının konuşup yazdıkları tüm dillerin yasalı gelişmelerindeki özellikleri saptamak amacıyla insanların dil eylemlerinin

görüngülerini inceler. Oysa edebiyat bilimi, dünya halklarının sanatsal edebiyatını inceler amacı da bunların biçim ve içeriklerinin gelişimindeki yasalıkları ve özellikleri açıklayabilmektir.” (sf. 11)

Edebiyat bilimi yalnızca sanatsal yazınla sınırlı değildir. Yazılı ve sözlü sanatlar edebiyat biliminin inceleme alanına girer. Bu yönüyle de yazı kullanılmadan önceki dönemlerin sözlü sanatından başlayıp günümüzdeki sözlü sanata kadar edebiyat biliminin konusudur. Yazılı sanatta ilk ortaya çıktığı dönemlerden sonra birçok gelişim aşamasından geçmiştir. Edebiyat bilimi sanatsal edebiyatın eserlerini yalnızca dil açısından değil, bilim ve içerik açısından inceler. Edebiyat eserlerinin dili, sanatsal söylemi ve içeriğiyle tüm yönlerini inceler. Edebiyat bilimi hem filolojik bilim dallarından hem de sanat bilimleri alanından biridir. Tarihle ilgili olan bilim dallarıyla da ilişkilidir. Tarihsel süreç içinde edebiyatın gelişimini inceler. Sanat eserleri toplumsal bilincin bir biçimini gösterir. Edebiyat eserleri bir halka aittir, belli bir dönemi ve bu dönemin koşullarına göre oluşur. “Edebiyatta, imgeselliğin maddi taşıyıcılık işlevini, insanın belli bir ulusal dile dayalı bulunan söylemi görmektedir” (Pospelov) Dil insanlar arasında iletişim, birbirini anlama, birbirlerine bir şeyler söyleme, nitelendirme, görüş alışverişi yapma, duyguları aktarma işleviyle edebiyata zengin olanaklar sunar. Düşünce oluşturma işlevi dilin asıl görevlerinden biridir. Dilin dışında düşünce oluşumu tam olarak oluşamayacağından edebiyat düşünce yaratma işlevi görür. Edebiyat imgeleri görsellikten yoksundurlar. Ancak edebiyat eserinde anlatılanlar okuyanın, dinleyenin tasarımlarında tekrar oluşuyormuş gibi canlandırılır, hayal edilir. Edebiyat eserleri sadece görünür varlıkları, olguları aktarmakla kalmaz, görünmeyen olguları ve tasa-

rımları da aktarır.

Edebiyat evrenselliği olan sanat dalıdır. Bilgi aktarma açısından edebiyat sanatı büyük önemdedir. Çernişevski “tüm öteki sanatlar, dil sanatının bize söylendiğinin yüzde birini bile söyleyebilme durumunda değildir” diyor. Sanatın görevlerine ilişkin “sanatın yeniden yaratma dışında bir anlamı daha var ki, o da yaşamı açıklamaktır.” diyor.

Pospelov “Edebi sanatsal biçimin ikinci yanı, dil kuruluşudur, dedik. Ancak biçimin dilsel düzlemi de çok karmaşık ve çok katıdır. Bunun için de yazarın dilde başvurduğu sözcüksel -deyim bilimsel doğal sanatsal söylemin taşıdığı anlamların kullanılışı-dilin söz dizim, ses bilgisi ve ritmi bulunmaktadır.” diyor (sf. 219) Edebiyatçının dile hâkim olması, dilin sınırlarını zorlaması, dilin özelliklerini iyi kullanabilmesi edebi eser için önemli. İçerik ile birlikte dilin kullanımı edebi eserin etkisini ortaya koyar.

Plehanov “Sanat ve Toplumsal Hayat” adlı yapıtında edebiyat üzerine belirlemelerde bulunuyor. “Edebiyatın objesi insan hayatının iyi ifadeli (expressif) bir dille temsil edilmesidir.” diyor. Edebi sanat dil aracılığı ile yapılır, ancak iyi ifadeli dil aracılığı ile yapılır. Resim ve plastik sanatlardan ayrı olan yanı dil aracılığıyla yapılmasıdır. Plehanov: Edebiyat tarihi ancak ifade ediliş tarzlarından ayrılmaz bir şekilde bize kendisini gösteren fikirlerin-felsefi toplumsal ya da başka türden-duyguların tarihidir. Edebiyat tarihinin özelliği budur. Ve ancak bu özelliği taşıdığı sürece adına layık olabilir. Edebiyat tarihinin konusu şekil ile içeriğin birliğidir. Edebiyat tarihi kendilerini gerekli kıldıkları ve buldukları şekillerle ilişkili içeriklerin tarihidir.” sözleriyle edebiyat tarihine bakışı ortaya koyuyor.

Kagan, dil ve sanatın iletişim açısından farklılıklarını inceliyor. İlk olarak, dilin ulusal olma-

sının, o dili anlayanlarca sınırlanmasını, çeviri olmaksızın diğer dilleri konuşanlarca anlaşılma-
yacağını oysa sanatın kendine özgü ulusallığı taşı-
makla birlikte bütün insanlığa açık olduğunu belir-
tiyor. İkinci olarak: dil kendine yüklenen bildiri-
mi insanlara iletir, belirleyici yan budur. “Sanatın
amacı, kendi içinde barındırdığı manevi kapsam
yoluyla insanları harekete geçirmektir. Sanatsal
bir imgenin coşkusal kapsamı, kendi biçiminden
dışarıya dağılarak, sanatı algılayan insanın ruhu-
na işler. Bunun için, bir karşılıklı anlaşma aracı
olarak sanatın etkinliği dilin etkinliğinden kıyas-
lanmayacak, upuygun yüksektir.” Üçüncü olarak:
“... Karşılıklı bir anlaşma aracı olarak, sanatın iş-
levi ancak genel manevi iyilik haline gelebilecek
manevi süreçler ile manevi ürünleri cisimlendi-
rebilme yeteneği ile belirlenir. Bir başka deyişle,
sanat ne dille ne de herhangi başka bir kodsız ile-
tişim yoluyla ulaşılamayacak manevi bir düzeyde
insanların birbirine yakınlaşıp bir araya gelmele-
rini sağlar.” (Estetik ve Sanat, Kagan, sf. 460-461)

Kagan’ın iletişimsel açıdan dili sanatla karşı-
laştırmasına ilişkin edebiyatı sınırlayan ulusal dile
vurgusu açısından çeviri konusundaki ilerlemeler
dikkate değer gelişmelerdir. Genel olarak edebiyat
açısından ulusal dilin sınırlaması sürse de ikinci
dili konuşan ya da çok dili konuşan insan sayısı
sürekli artıyor.

Edebiyatta söylem ve anlatım türleri yaygın-
dır. Uyaklı söylem ulusal dillerin genelinde görü-
len bir gelenektir. Halk türküleri uyaklı söylem
geleneginin en önemli taşıyıcısıdır. Dilin yaratıcı
etkisi, insan düşüncesi bilinci üzerindeki etkisini
Goethe’nin “insanlar dili değil, dil insanları yapar.”
sözleriyle vurgulayalım.

Dünya edebiyatının başlangıcı olarak büyük
destanlar görülmektedir. Gilgameş bilinen en eski

yazılı destandır. Hint destanlarından Maharabharata (İ.Ö. 1500'ler) eski destanlardandır. İlyada ve Odyssea'da ilk olarak (İ.Ö. 1100) söylenen destan olarak ileri sürenler olsa da Gilgames'in bir versiyonu İ.Ö. 3 ila 2 bin yılları arasındaki döneme ait yazılı tabletlerde bulunmuştur. Edebiyat tarihine ilişkin birçok bilgi ve yaklaşım var. Şimdiye kadar ağırlıklı olarak bilinen ve incelenen Mısır, Mezopotamya, Anadolu ve Ege kıyılarında ortaya çıkan yazılı eserler ön plana çıkmıştır. Oysa Hint ve Çin yazılı eserlerinin incelenmesiyle birçok bilimsel gelişmenin ve felsefi düşüncenin daha önceden buralarda gerçekleştiği görülüyor. Matematik alanında, astronomi alanında, felsefi alanda birçok gelişme diğerlerinden önce Hint ve Çin bilimcileri ve filozoflarınca ortaya konulmuştur. Sanat ve bilim açısından tarihsel incelemelerde edebiyatın dilin aydınlatıcı işlevi hep yeni bilgilerin ortaya konulmasıyla etkin rol oynuyor.

Halkın sözlü kültürü olarak varlığını sürdüren birçok etkinlik dilin gelişmesi ve yaşamasında büyük rol oynadı. Günümüzde iletişim araçlarını bilimsel-teknik gelişmeler nedeniyle etkisi artmıştır. Geçmiş dönemlerde ise dilin yaşaması, gelişmesi açısından halk müziği, kültürü büyük rol oynadı. Dengbejler ve ozanlar bu açıdan belirgin bir özelliğe sahiptir. Birçok bölgeyi dolaşarak halkın yaşamını, sorunlarını, dertlerini, sevinçlerini, kahramanlıkları, ihanetleri, büyük aşkları, başkaldırıları, sefaleti savaşları kısaca halkın yaşamında görülen bütün gelişmeleri kendi deyişlerinde aktardılar. Böylece hem halkın hafızasında bunların sürekli yer almasını sağlamış hem de sürekli değişik bölgelere giderek dilin varlığını sürdürmesi ve gelişmesinde etkili olmuşlardır. Halk kültüründe yer alan türküler, destanlar, ağıtlar, masallar, tiyatro ve oyunlar dilin yaşaması, gelişmesi için

etkili olmuşlardır. Ayrıca panayırlar, düğünler, törenler ve sosyal faaliyetlerde dillerin yaşamasını etkilemiştir. Destancılar yakın geçmişe kadar, 1970'li hatta 80'li yıllara kadar varlığını sürdürmüştür. Günümüzde destanlar hala varlığını sürdürmesine karşın destancılar tarihe karıştı. Diğer edebi sanatların devamı ise yeni teknoloji ve iletişim araçları vasıtasıyla sürüyor.

Özellikle baskı altında tutulan halkların dillerinin yaşamasında sözlü edebi sanat önemli rol oynadı. Şiirler, türküler, destanlar vs. bu açıdan önemlidir. Kürt halkının dilinin yaşaması ve varlığını sürdürmesinde bu önemli rol oynadı. Kızılderililerin direnişlerinde, aborjinlerin direnişlerinde, İrlandalıların ve birçok halkın direnişinde sözlü edebi kültür önemli rol oynadı. Hem halkın kendi varlığını sürdürmesinde hem de dilin varlığını sürdürmesinde sözlü halk kültürü önemli rol oynadı. Siyasi ve askeri baskı yüzyıllar boyu sürmedikçe bir halkın sözlü kültürünü ve dilini ortadan kaldırılamaz, bütünlüklü olarak ortadan kaldırılamaz.

Edebiyat dil açısından daha büyük öneme sahiptir. Dilin gelişmesinde büyük rol oynuyor. Edebiyatçılar içerisinde de dili iyi kullananlar daima etkili olmuşlardır. Dillerdeki yenilikler çoğu kez edebiyatçıların üretimiyle gerçekleşir. Yeni kelimeler, yeni deyişler, çoğu kez edebiyatçılar tarafından dile kazandırılır. Edebiyat üzerinde dilin etkisi olması yanında dilde edebiyat üzerinde etki yapar. Edebiyat ve dil toplumsal gelişmeleri de yansıtır. Toplumun gelişmesi dilde, edebiyatta kendini gösterir. Zengin dillerde yazılan edebi eserler daha etkilidir. Dili iyi kullanan, dili geliştiren eserlerde etkilidir. Dil ve içerik uygun olduğu oranda edebi eser ölümsüzeleşir.

Edebiyatın gelişmesi diğer şeylerle birlikte dilin varlığı, yaşaması için, kendini ilerletmesi için

bir zorunluluktur. Edebiyat olmayan bir dil varlığını sürdürmekte zorlanır, gelişimini sürdüremez. Çağımızda yazılı edebiyat ve teknolojik iletişim araçlarına sahip olmayan dil geriler. Dilin kendini geliştirmesi için sözlü edebiyat, yazılı edebiyat ile iletişim araçlarıyla birlikte etkili olur.

Önsöz Dergisi, 14.Sayı

KAPİTALİZMİN DOĞUŞU SÜRECİNDE DİL

Kapitalizm feodalizmin bağrında gelişmeye başladığında dilde de önemli gelişmeler başladı. Kapitalist ekonomi gelişirken kendinden önce var olan kapalı ekonomiyi yıkarak geliştirdi. Kapalı ekonominin hâkim olduğu topluluklar kapitalist üretimle birlikte değişip daha geniş alanlarda diğer topluluklarla ekonomik, toplumsal ilişkiyi sürdürmeye başladılar. Gelişen bu ilişkiler dillerinde gelişmesini sağladı. Kapalı ekonominin tasfiyesiyle, ortak ulusal pazarın oluşup geliştiği dönem toplulukların dillerde tek bir ulusal dil haline geldi. Kapitalizmin ayak sesleri duyulurken yaşanmaya başlayan değişim dilde çok açık görüldü. Kapitalist gelişme ulusal çapta üretim ve değişimin gerçekleşmesiyle ulusun tamamı, öncekinden daha büyük bir toplum aynı dili konuşmaya başladı. Bazı küçük boy ve toplulukların dili yok oldu.

Engels'in kapitalizmin doğuşu ve gelişimi sürecine ilişkin ve bu süreçte dil ve yazın alanına ilişkin tespitleri konumuz için aydınlatıcı. Engels, eskiçağ sonundaki durum ve orta çağ sonundaki durum üzerine değerlendirmeler yapıyor. Orta çağ sonu kapitalizmde ortaya çıkmaya başladığı süreçtir. "2. Yunanlılar, ya da Romalılar ile barbarlar arasındaki karşıtlık yerine, şimdi, İskandinav dili

vb. sayılmazsa, uygar dillere sahip altı uygar halk vardı. Bu dillerin hepsi on dördüncü yüzyıldaki büyük yazındaki yükselişe katılabilecek ölçüde gelişmişlerdi ve eski çağın sonunda çökmekte ve ölmekte olan Yunan ve Latin dillerininkinden çok daha zengin bir kültürü güvenceliyorlardı.” (Yazın ve Sanat Üzerine C. I sf. 212)

“Hala kötü olsa bile, genel eğitim üniversiteler dolayısıyla çok daha yaygınlaşmıştı.

“Konstantinapol’un yükselmesi ve Romanın çökmesiyle birlikte eski çağ sona erer. Orta çağın sonu Konstantinapol’un düşmesiyle çözülmez biçimde bağlıdır. Yeniçağ, Yunanlılara dönüşle başlar- Yadsınmanın yadsınması” (age. sf. 213)

Engels kapitalizmin doğuş sürecinde etkin olan ulusları dilleriyle belirtiyor. Gelişmiş toplumlarda dilde gelişmiş durumda. Antik çağın gelişmiş toplumu olan Antik Yunan toplumu artık geri kalmış olduğundan dilleri de güçlü, etkin dil olarak görülmüyor. Üniversitelerin yaygınlaşması, eğitimin yaygınlaşması aynı zamanda dil ve edebiyat alanında gelişmeler için önemli bir temel oluşturuyor. Üniversiteler olsun, araştırma yapan aydın ya da bilimciler olsun Antik Yunan ve Latin dillerinde yazılmış eserlere tekrar dönerken geçmişin bilim ve felsefe alanındaki gelişmeleri ele alıp yeni gelişmeleri hızlandırmak için çalışıyorlar.

“İlk kapitalist ulus İtalya’ydı. Feodal orta çağın sonuna ve modern kapitalist çağın başlangıcına dev bir kişi damgasını vurdu: hem orta çağın son şairi hem modern çağın ilk şairi olan bir İtalyan Dante 1300’de olduğu gibi bugün de yeni bir tarihsel çağ yaklaşıyor. İtalya bize, bu yeni proleter çağın doğuş anına damgasına vuracak yeni Dante’yi verecek mi?” (age. sf. 214-215)

Dante bugün de çok okunmakta. Elbette bunun nedeni bir çağın bitişi ve yeniçağın başlangıcı-

na damgasını vuran düşünceleri ifade eden iyi bir edebi eser ortaya koymasındadır. Yüzyıllar boyu etkili olacak bu eser kapitalizmin, yeni modern çağın ortaya çıkışının yarattığı etkiyi edebi olarak ortaya koymasındandır. Dil açısından hem ölümsüz eser ortaya çıkarmasıyla hem de İtalya için temel oluşturan bir eser ortaya çıkarmasıyla Dante büyük önem taşıyor.

“Bizans’ın çöküşünden kurtarılmış elyazmalarıyla, Roma örenlerinden kazılarla çıkarılmış eski yontularla şaşa kalmış Batıya yeni bir dünya, eski Yunanistan’ın dünyası gösterildi; bu dünyanın parlayan biçimleri karşısında orta çağın hayalleri yitip gitti: İtalya’da klasik eski çağın bir yansımasının ardından İngiliz ve İspanyol yazınlarının klasik çağı geldi. Eski Orbisterrarum (eski dünya anlamında) sınırları asıldı, ancak o zaman dünya ilk kez gerçekten keşfedildi.” (Engels age. sf. 218)

Engels orta çağın karanlığının “kilisenin insanların zihinleri üzerindeki diktatörlüğü”nün yıkılması, “Latinler arasında ise Araplardan alınarak aktarılmış ve yeni keşfedilen Yunan felsefesiyle beslenmiş son bir özgür düşünce ruhu”nun geliştiğini belirtiyor. Bütün bu gelişmelerden çevirilerin, önceden kalan yazılı eserlerin okunmasının etkileri de açıkça görülüyor. Dil ve yazın yoluyla aktarılan bilgiler, belgeler yeniçağın kurulmasının malzemeleri arasında yerini alıyor.

“Bu, o güne değin insanlığın başından geçmiş en büyük ilerletici devrimdi, öyle bir zamandı ki, devler istiyordu ve devler yarattı. Burjuvazinin modern egemenliğini kuranlar burjuva sınırlamalardan başka Hiçbir sınır tanımadılar. Tersine, o çağın serüvenci karakteri onları az ya da çok esinledi. O zamanın önemli kişileri arasında çok ülke görülmemiş, dört-beş dil konuşmayan, Birkaç alanda ün kazanmamış kimse pek yoktu.” (Engels,

age. sf. 218—219)

Bir çağın açıldığı dönemin, bu çağı açan önemli insanların dört beş dil bilmeleri dil yoluyla fazla bilgiye ulaşma ve geleceğin temellerini atacak bilgiye ulaşmada rol oynaması nedeniyle önemli. Sosyalizmin kurucularının, Marks- Engels-Lenin'in çok dil bilmeleri, yeniçağı açanların genel bir özelliği olarak görülmelidir. Engels Leonardo da Vinci, Albert Dürer'e değiniyor. Devamında şunları ekliyor: "Machivelli devlet adamı, tarihçi, şair aynı zamanda modern zamanların dikkate değer ilk yazarıydı. Luther yalnızca kilisenin pisliklerini değil, Alman dilindeki pislikleri de arıttı; modern Alman düz yazısını yarattı ve 16. yüzyılın Marseillaise'i olan, utkuya duyulan güvenle dolu utku ilahisinin sözlerini ve melodisini düzenledi. O çağın kahramanları, kendi ardılarında tek yanlılığa yol açan kısıtlayıcı etkileri ile dikkatimizi sık sık çeken iş bölümünün tutsağı değillerdi. (age. sf. 219) Kapitalizmin ortaya çıkışı sürecinde yaşanan devrimlerin devrimcilerinin edebi eserler ortaya koymaları, dil alanında etkili olmaları kapitalizmin doğuşu sürecinde dil alanındaki etkinlik biçimlerindedir.

Engels on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar süreçteki Almanya ve Alman kültürünü incelerken; "Yalnızca iki yaşam belirtisi: Askeri yetenek ve yazın, felsefe titiz nesnel bilimsel araştırma Fransa'daki siyasal yazılar, en üst katmanında da olsa ta 18. yüzyıldan beri her şeye egemenken, Almanya'da tüm bunlar gerçeklikten idealler âlemine bir kaçıştı. İnsan olarak insan ve dilin gelişmesi, 1700 barbarlık, 1750 Lessing ve Kant, ardından Goethe, Schiller, Wieland, Herdar, Handal, Gluck, Mozart." (Yazın ve Sanat Üzerine C. II sf. 86) sözleriyle dil ve edebiyat alanındaki gelişmelerin ileri olduğunu belirtiyor. Devamında Almanya'daki olumsuzluklara değinen

Engels yazıda ümit olduğunu belirtiyor. “Gelişmeye ilişkin tek ümit, ülkenin yazınında görülüyordu. Bu utanç verici siyasal ve toplumsal çağ aynı zamanda Alman yazının yüce dönemiydi. 1750 dolaylarında Almanya’nın tüm üstatları doğmuştu: şairler Goethe ve Schiller, filozoflar Kant ve Fichte ve hemen hemen yirmi yıl sonra da son büyük Alman Metafizikçi (Metafizikçi, deneyim alanı dışında kalan şeyleri inceleyen felsefe anlamında kullanılmıştır) Hegel. Bu devrin en önemli yapıtı o zamanki Alman toplumunun tamamına bir meydan okuma ve başkaldırı ruhunu yansıtmaktadır” (age. sf. 87—88) Engels Almanya’nın bu üstatlarının düştüğü olumsuzluklara da değiniyor.

1886 yılında dil üzerine yaptığı bir anlatımında Engels dil üzerindeki değişimi ifade ediyor. Bu anlatımda görülen dilde değişimin çok hızlı olduğudur. 1886’da söylenen sözlerle 1848 devrimleri öncesinin dili ile sonrasında dil açısından yaşanan değişimde görülüyorlar. “Kötü zamanların ve tümcenin kuyruk ucundan sarkan, öznenen on mil uzunluğunda bir metinle ayrılmış eylemlerle kafalarımıza tıka basa dolduran şu pek sevdiği Almancaya gelince- onu öğrenmemek otuz yılını aldı. Bu bürokrat öğretmenlerin Lessing’i yok sayan Almancası, bugün Almanya’da bile ortadan kalkıyor.”

“... Almanca tümce yapısı ve noktalama kırk elli yıl önce okullarda öğretildiği biçimiyle, yalnızca çöp kutusuna atılmaya yarar. Bugün Almanların yaptığı da budur.” (Yazın ve Sanat Üzerine C. I sf. 86-87)

Kapitalizmde dile ilişkin Lenin’in: “Dil insanlar arasında çok önemli bir iletişim aracıdır; dilin birliği ve onun engelsiz gelişmesi, hem çağdaş kapitalizme tekabül eden gerçekten özgür ve geniş ticari alışverişin, hem de halkın çeşitli sınıfları

içerisinde özgür ve geniş şekilde gruplaşmasının en önemli koşullarından biridir.” sözleri dilin kapitalist ilişkiler açısından önemini ortaya koyuyor. Bu sözleri aktaran Stalin’in dil üzerine söylediği “...dil, insanın üretici faaliyetine ve aynı zamanda çalışmasının istisnasız bütün alanlardaki öteki faaliyetlerine doğrudan bağlıdır.” (Son Yazılar sf. 28) sözleri dilin gelişimi açısından kapitalizmin doğuşu sürecinde gelişmesine de ışık tutuyor.

Kapitalizmin doğuşu süreci ulusal dillerin gelişmesi sürecidir. Bu süreçte, bütün alanlarda gelişme oldu. Edebiyattaki gelişme, dildeki gelişme diğer alanlardaki, ekonomik, kültürel, sosyal, bilimsel vs. tüm alanlardaki gelişmelerin yansıması olarak da gerçekleşti.

Önsöz Dergisi, 15.Sayı

KÜRT DİLİ

Dil incelemesinde Kürt dili bizim için en önemli dildir. Kürt dilinin yok edilmesi için bugüne kadar gerçekleştirilen baskıları biliyoruz ve bugün hala devam ediyor bu baskı. Ama Kürt dili inatla yaşıyor ve daha da güçleniyor. Bu durumun nedenlerinin incelenmesi gerekiyor. Kürt dili sorunu, ancak bütün toplumsal, siyasal koşullarla birlikte ele alınarak doğru anlaşılabilir. Bugün Kürt halkı için dilini, kimliğini yaşatmak, özgürlüğünü kazanmak önemli bir sorundur.

Kürt dili Hint-Avrupa dil grubunda olan bir dildir. Çivi yazısıyla yazılmış Kürtçe belgeler bulunmaktadır. Doç. Dr. Mamosta Qedri: “En eski buluntular çivi yazılarıyla yazılmış belge Londra müzesindedir. Endülüs Sultanının talimatı üzerine araştırma yapan bir bilim adamı bir alfabe buluyor ve bunu Kürtler dışında kimse kullanmıyor” (Önsöz Dergisi, 3.Sayı, sf. 52) sözleriyle belgelere değiniyor.

Cemşid Bender Kürt halkının öncüleri olarak Gutiler, Huriler, Mittaniler, Kassifler, Urartular, Medler arasındaki ilişkiden bahseder: “Bugünkü Kürtler art arda ve kesintisiz krallıklar kurmuş Eski Guti — Hurrilerin, Gutilerin ve Kardukların soyundan gelmektedir.” (Kürt Mitolojisi-I sf. 58)

Kürtlerin tarihte Medler olarak devlet kurdukları biliniyor. Sonraları, 1946’da çok kısa sü-

reliğine ayakta kalabilen Mahabad Kürt Cumhuriyeti kuruluyor ve bir yıl dolmadan yıkılıyor.

Şerefname Kürt tarihe ilişkin önemli bir eser olarak Kürtlerin yaşamına ilişkin, yönetime ilişkin önemli bir kaynak durumunda. 16. yüzyılda yazılmış olan Şerefname'de Kürtçenin dört lehçe olduğu yazılıdır. Kurmançe, Lor, Kelhur, Goran.

Kürt edebiyatı yazılı olarak 14. ve 15. yüzyılda basılıyor ve Ehmedê Xanî en önemli eserleri ortaya koyuyor. Ehmedê Xanî Kürt dili ve tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. 1651'de doğmuştur. Arapça, Farsça, Türkçe bilmesine rağmen eserlerini Kürtçe yazmıştır. En önemli eserlerinin başında Mem û Zin gelir. Nûbar Kürt dilinde yayınlanan ilk sözlüktür. Ehmedê Xanî Kürt dilinin gelişmesi için büyük çaba göstermiştir. Kürt kimliğinin gelişmesi için çalışmıştır. Felsefe ve diğer alanlarda da etkin olduğu biliniyor. Kürt diline tarihten beri baskı yapıldığını Dr. Husên Xaligi belirtiyor. "İslami güçler, Abbasiler, Safaviler, Osmanlı halifeleri dönemlerinde Kürt dilinin gelişimini engellediler." (Önsöz Dergisi, 3.Sayı, sf. 63)

İzzettin Mustafa Resul "Botan Beyi'de aynı çabaya girdi. Çevreye dönük dil birliğini hedefledi. Ehmedê Xanî'de bunu söyledi, ama başaramadı" (Önsöz Dergisi, 3.Sayı, sf. 51) sözleriyle tarihte Kürt dilinin lehçelerinin birleşmesi, ortaklaşması çabaları olduğunu belirtiyor.

Mehmed Uzun yazılı Kürt edebiyatının başlangıcının Kurmançi lehçesiyle olduğunu belirtiyor. "İlk Kürt Klasikleri, ilk Kürt yazmaları Kurmançi lehçesiyle yazılmıştır. Ali Heriri, Melayê Cezîrî, Ahmede Xanî eserlerini Kurmançi lehçesinde yazmışlardır. 1800'lerden sonra Sorani de yazı dili olarak gelişmeye başlıyor. (Bir Dil Yaratmak sf. 306)

1898'de Kürtçe ilk gazete çıkıyor. 1930'lara

kadar geçen sürede Kürtçe açısından önemli bir süreç yaşanıyor. Kürtçe yayınların ve edebiyatın ortaya konulması, Kürt dili açısından önemli dayanaklar oluşturuyor. Bu dönem yayınlar çıkıyor, kitaplar yayımlanıyor, Kürtçe tiyatro oyunu oynanıyor, Kürt dili üzerine tartışmalar yapılıyor ve daha Türkiye Latin alfabesine geçmeden Kürt aydınları Kürtçenin Latin alfabesinde yazılması gerektiğini belirtiyorlar.

Kürdistan bugün dört ayrı devlet arasında paylaşılmış durumda. Tarihte Osmanlı ve İran arasında paylaşılan Kürdistan, bugün; Türkiye, İran, Suriye ve Irak arasında paylaşılmıştır. Bu parçalanma Kürt dilini birçok açıdan olumsuz etkiliyor. Öncelikle lehçeler arasında yakınlaşmada sorun oluyor. Kürtçenin lehçeleri konusunda Sami Tan: “Genel anlamda dört-beş lehçeden bahsedilir. Ama asıl olarak sayabileceğimiz lehçeler, Soranî, Kurmancî, Zazakidir. Zazaki ile bağlantılı Goranî (Hewramî) lehçeleri de bulunmaktadır. Bazı dil uzmanları Goranî ve Zazakî arasındaki ilişkiyi aynı olarak kabul ediyor. Goranî ve Zazakî sözcükler bağlamında birbirine benziyor ama gramer olarak birbirinden uzaklar. Ayrıca Lor lehçesi de var. Lor lehçesi biraz tartışmalı... Farsça mı Kürtçe mi olduğu tartışılıyor.” Sözleriyle belirtiliyor. Bu dört ülke arasında kalan her parçadan diğerine geçiş ancak resmi yolla pasaportla oluyor. Ahmet Arif 33 Kurşun şiirinde “pasaporta ısınmamış içimiz” diyor. Kürt halkının dört ayrı parçada olmasına içi ısınmadı ve ısınmaz. Aynı dili konuşan akrabalarıyla aralarında devletlerin sınırının olması, bunun kendi iradelerine rağmen olması kabul edemedikleri bir durumdur.

Dört ayrı parçada olmanın, kendi ulusal bağımsızlığını elde edememiş olmanın dilde direk etkileri çok ileri boyuttadır. Kürtlerin kullandığı al-

fabeler bu açıdan sorun oluyor. Kuzey Kürdistan ve Türkiye’de yaşayanlar ile Suriye’de yaşayanların bir kısmı Latin alfabesini kullanıyor. İran, Irak ve Suriye devlet sınırları içinde yaşayan Kürtler Arapça alfabe kullanıyor. Ayrıca eski Sovyet ülkelerinde yaşayanlar Kiril alfabesini kullanıyorlar.

2005 yılında Diyarbakır’da gerçekleşen konferansa katılan aydınlar arasında dile getirilen görüş Kürtçenin Latin alfabesine uygun olduğudur. Kürt dilindeki fonetik seslerin Arap harflerinden fazla olması, Arap alfabesinin Kürtçe sesleri karşılamaya yetmemesi ve Latin alfabesinin Kürt dilindeki fonetik sesleri karşılamaya daha uygun olması nedeniyle Latin alfabesi tercih ediliyor. Aynı parçalarda ayrı alfabelerin kullanılması Kürt dili ve edebiyatının gelişmesinin önünde ciddi bir sorundur. Bir parçada, kuzeyde yaşayan ya da Avrupa’da yaşayan bir Kürt, Doğu’da ya da Güney’de yaşayanların ürettiği bilimsel, edebi eserleri ya da en basitinden süreli yayınları, gazeteleri okuyabilmesi için Latin alfabesine çevrilmesi zorunludur. Tam tersi de doğrudur; Latin alfabesiyle yazılan eserlerin Arap alfabesine göre çevrilmesi de gereklidir. Zaten kısıtlı olan, büyük zorluklarla ortaya konulan Kürtçe eserler önündeki bu engel durumu daha da zorlaştırıyor.

Kürtçe edebiyat ağırlıklı olarak Kurmançî lehçesinde yazılmıştır. Kuzey Kürdistan, Kafkas ülkeleri ve Suriye’deki Kürtlerin bir kısmınca Kurmançî konuşuluyor. Ayrıca Sorani lehçesinde yazın ve edebiyat gelişiyor. Özellikle Güney Kürdistan’da Kürtlerin kendi kurumlarını geliştirmeleri üniversite ve okullarda eğitim dili olması, ekonomik ve siyasal açıdan güçlenmeleri yani kendi bölgelerinde “iktidar” sahibi olmaları Kürt dilinin gelişmesi için olumlu etki yapmıştır.

Kürtlerin topraklarının dört ayrı devlet sınır-

ları arasında paylaşılmış olmasının ve özgürlüklerinden yoksun olmalarının dile diğer bir etkisi de her egemen devletin kendi ulusal dilini dayatmış olmasıdır. İran sınırlarında yaşayanlar için, İran egemenleri Kürtçenin aslında Farsçanın bir parçası olduğunu iddia ederek Kürtçeyi yok etmeye, Kürtleri asimile etmeye çalışmıştır. T.C. sınırları içinde kalan Kürtler için de Kürtçenin bir dil olmadığı, Türkçenin bir şivesi olduğu, Kürtlerin dağ Türkleri olduğu söylenerek Kürtler ve Kürtçe asimilasyon yoluyla ve diğer yollarla yok edilmeye çalışılmıştır. Irak ise, Kürtçenin aslında Aramice ve Keldanice olduğunu ileri sürmüştür. Bu ülkelerde bulunan halkların dilleri birbirlerinden etkilenmiştir. Ancak Kürtçenin etkisi hep inkâr edilmiştir. Türk Dil Kurumu'nun sözlüklerinde sözcüklerin kökenleri belirtilirken birçok farklı dilden gelen sözcüklerin Türkçede kullanıldığı görülür. Ancak Kürtçeden gelen sözcüklerin Kürtçe olduğu belirtilmez. Diğer parçalarda da benzer yaklaşımlar var. Her parçanın durumu birebir aynı değildir. Irak devleti Kürtçeyi yasaklamamıştır. Kürtçe eğitim yapılmıştır. Kafkas bölgesinde Sovyet ülkelerindeki Kürtler dil konusunda sorun yaşamamış, destek görmüşlerdir. Birçok edebi eser ortaya koymuşlardır. Parçalardaki diğer bir özellik ise Kürtler buldukları devlet sınırlarında bulunan diğer kentlere göç gerçekleştirmiştir. Bu göçler çoğunlukla kendi doğallığında gerçekleşmedi. Kürt bölgesinin ekonomik olarak sömürsü ve gelişmesinin bilinçli engellenmesinin yanında zor yoluyla da göç gerçekleşmiştir. Bu göçler nedeniyle, gidilen kentlerde yaşam olanaklarına kavuşmak için egemen ulusun dilini öğrenmek, konuşmak zorunlu olmuştur. Zorunlu bir dil öğrenimiyle asimilasyona zorlanmışlardır. Gittikleri kentlerde birkaç kuşak sonra artık anadilleri Kürtçeyi unutup Türkçe konuşur hale

gelmişlerdir. Sonraki kuşaklar ya Kürtçeyi hiç konuşamıyor ya da konuşmada yetersiz kalıyorlar.

II. Mahmut zamanında Kürt dili üzerinde baskı uygulandığı ve o zamandan beri bunun sürdürüldüğü biliniyor. Kürt dili bütün baskılara rağmen nasıl oldu da bugünlere gelebildi? En önemli nedenlerden birisi Kürt dilinin sözlü edebiyat açısından güçlü olmasıdır. Daha eski dönemde Ehmedê Xanî Mem û Zin'i yazarken Meme Alan destanından uyarlamıştır. Meme Alan sözlü olarak aktarılan bir destandır. Mem û Zin ise yazılı Kürt edebiyatının ilk önemli eserlerindedir. Sözlü edebiyatın, sözün Kürtçede güçlü olması Kürtçenin yaşamasında önemlidir. Yüzyıllar boyunca Çirok bej (öykücü), Vebêj (anlatıcı), Dengbêj (şarkıcı) geleneğiyle Kürt dili hep canlı kalmıştır. Yazılı edebiyat yönünden yakın döneme kadar büyük bir gelişme olmadığı halde, sözlü edebiyat, ağıtlar, destanlar, masallar vs. yoluyla hep gelişmiştir. Kürt dilinin yaşayıp bugünlere gelmesinde büyük rol oynamıştır. Asıl olarak büyük bir halk olması (dünyada devleti olmayan en büyük halk) dilini yaşatmasında belirleyicidir. Geçmiş bin yıllara dayanan ve hep aynı topraklar üzerinde yaşayan, yaşadığı topraklara, kök salmış olan bir halk olması bin yıllardır yaşadığı topraklarındaki gelenekleriyle, doğayla dilin etkileşimi bugünlere kadar ayakta kalacak güçlü bir dil olmasını sağlamıştır. Kürt şairi Şerke Bêkes'in sözleri bu durumu gözler önüne seriyor: "Hiçbir gücün bir dili yok etmeye gücü yetmez. Bir dili darlaştırabilirler ama hiçbir zaman öldüremezler. Dil sadece radyo televizyon değildir, bir de ev içinde kullanıldır. Dil bir kuş gibidir onun kanatlarını kesersin, ama uçmasını engellemezsin. O kanatlar yeniden uzar. Biz Kürtlerin dili de birer çiçek gibidir. Eğer otlar olmazsa yaşam olmuysa, bizim dilimiz olmazsa biz yaşaya-

mayız. Bir ot nasıl bütünüyle kurutulamayacağı gibi, Kürt halkının dili yeşermeye devam etmektedir. Mademki Kürtler dünyada yaşıyorlarsa onların dilleri de olacaktır. Benim de halkımızın da bir isteğidir, dilimizin yeniden kanatlanıp uçmasını istemektir. Baskı altında olan bir dil aynı zindanda olan bir kişi gibidir. Bizim de isteğimiz o zindandan çıkmaktır. Dilin iki yönü vardır; sözlü ve yazılı. Kürtler genellikle sözlü olarak kullanmıştır. Yazılı hale geldiğinde daha çok gelişecektir. Bugün teknolojideki gelişmeler eskisi gibi Kürt diline katkılar sunmaktadır.” (Önsöz Dergisi, 3.Sayı, sf. 57)

Bin yılların acıları, hüznüleri, sevinçleri yani bütün kültürü, ruh hali diliyle bütünleşmiş, egemenliğinin elinden alınması ve baskılar nedeniyle yazılı edebiyat, dil gelişemediği için söz güçlü olarak kalmıştır. Yazın açısından atılan adımlar Kürt halkının durumuyla kıyaslanınca yok denecek kadar azdır. 80’li yıllara kadar Sovyet ülkelerinde birçok Kürtçe edebi eser ortaya çıkmış, kimi klasikler Kürtçeye çevrilmiştir. Yazın faaliyetlerinin Kürt dilinin yaşamasında etkisi sözlü edebiyata göre dar ve kısıtlı kalmıştır.

Kürt edebiyatında Cigerxwin önemli bir yere sahiptir. 1903’te doğdu. 1980’li yıllara, ömrünün sonuna kadar Kürt dili ve edebiyatı için önemli eserler verdi. Komünist ve şair olarak Kürt özgürlük mücadelesinde yer aldı. Mehmet Uzun’da Kürt dili ve edebiyatı açısından önemli bir yer edindi. Kürt dilinde romanlar yazdı. Kürt dili üzerine eserleri ve Kürtçe eserleriyle Kürtçenin yazılı edebiyat alanında gelişmesinde etkili oldu.

Kürt dilinin nasıl engellendiğini, nasıl kısıtlandığını, asimilasyon için neler yapıldığını kısaca ifade etmeye çalışalım. Bir dilin yaşamasında ve gelişmesinde etkili olan belli başlı etkenler; anadilde eğitim, yazın ve edebiyatın gelişmesi, kamu

alanında kullanılması, iktidar dili ya da eşit dillerden biri olması, büyük bir halkın dili olması, konuşulması, iletişim alanında (TV, radyo, internet vs) kullanılması, üniversitelerde ve değişik alanlarda bilimsel araştırmalarla gelişmesi vs. diyebiliriz. Oysa Osmanlı döneminden başlamak üzere günümüze kadar, özellikle Cumhuriyetin kurulmasından başlayarak Kürtçe gelişebileceği her şeyden yoksun bırakılmıştır. Başta T.C. tarafından Kürtçenin dil olduğu reddedilmiştir. Eğitim Türkçe yapılmış, kamu hizmetleri ve bütün resmi işlemler Türkçe yaptırılmıştır. Üniversitelerde sözde bilimsel araştırmalar yapıp Kürtçenin aslında Türkçenin bir şivesi olduğu iddia edilmeye çalışılmış, Kürtçe yayınlar ya tamamen engellenmiş ya da büyük baskılar olduğu için çok az yapılmıştır. Günümüzde hala Kürtçe TV, radyo gibi en önemli iletişim alanında haftalık 45 dakika olan resmi propaganda dışında yayın yok. Kürtçe konuşanlar kimi dönemler saldırıya uğramış, genel olarak aşağılanmış. Kürtçe konuşan halk topraklarından göç ettirilerek ya da kimi dönemlerde dışarıdan göçenler Kürtlerin arasına yerleştirilerek (Afgan, Balakanlar, Kafkaslar vs göçmenleri) asimilasyon için çabalamıştır. Köylerin, mezarların boşaltılması, barajlar vs ile köyler ve yerleşim yerleri arasındaki ilişkilerin kesilmesi, köylerin dağıtılması, sürgünlerle dağıtılmaları, her türlü zor ve şiddet uygulanması, ormanların, tarlaların, yerleşim yerlerinin yakılması, her türlü tarihi anıt ve eserin yok edilmesi ya da bunların Kürtlere ait olduğunun gizlenmesi, reddedilmesi gibi uygulamalar Kürt halkının dilinin ortadan kaldırılması, engellenmesi amacını da gütmüştür.

Kürtçe üzerindeki baskılar hiçbir sınır tanımıyor. Bütün internetle ilgili işlemlerde, uluslararası işlemlerde ve birçok alanda "w,q,x" serbestçe kul-

lanılırken, Newroz yazarken veya başka bir Kürtçe sözcük içinde “w, q, x” kullanıldığında yasaklar, davalar başlıyor. Diyarbakır Sur Belediye Meclisinin ve Çok Dilli Belediyecilik kararı almasıyla açılan dava Belediye Meclisinin ve Belediye Başkanının İçişleri Bakanlığınca görevden alınmasıyla sonuçlandı. Aynı süreçte Ege bölgesinde Didim’de belediye oraya yerleşen İngilizler olduğu için faturaları vs. Türkçe-İngilizce hazırlamaya başladı. Kürtlerin kentlerinde, Türkçe dışında Kürtçenin belediyece kullanılması görevden alınması için gerekçe olurken Didim’de ve birçok yerde İngilizce kullanılıyor. Anadilde eğitim için dilekçe veren yüzlerce öğrenci hakkında soruşturmalar açıp baskılar uygulandığı da biliniyor. Kürtçe TV, radyo yayım yapmak isteyenler için haftada birkaç saat sınırlaması yanında bu sınırlı yayımı engellemek için bile olmadık yöntemler uygulandığı yaşananlardan biliniyor. Hepsi bir yana, meclis kürsüsünde Leyla Zana’nın Kürtçe konuşması nedeniyle uğradıkları baskılar 10 yıl zindanlarda kalmalarıyla sonuçlanmıştı. Ağrı’nın Doğubeyazıt ilçe belediyesinin yaptığı parkın girişinde asılı olan tabelada “Ehmed-e Xani Parkı” yazısındaki X harfi bahane edilerek kaymakamlık tabelayı indiriyor. İçişleri Bakanlığı Belediye Başkan’ı ve Belediye Meclisi hakkında dava açıyor. Bu tür örnekler sayılamayacak kadar çok.

Kardelen projesiyle Kürt ailelerin kız çocuklarının okula gitmesi için kampanyalar yürütüldü. Kürtçenin varlığını ve canlılığını sürdürmesinde Kürt kadınlarının Kürtçe konuşması belirleyici bir önemdedir. Her çocuk annesinden Kürtçe öğrenerek büyüdüğü için asimilasyon politikaları Türk burjuvazisinin istediği sonuçlara ulaşamıyordu. Kardelen projesiyle Kürt kızlarının okula gitmesi için kampanyalar başlatıldı. Kürt kızlarına Türkçe öğretilip, anne olduklarında çocuklarına Türkçe

konuşmaları, Türkçe dil öğretmeleri amaçlanıyor.

Bütün olanlara rağmen Kürt halkının mücadelesi yükseldiği, özgürlük için ayağa kalkmaya başladığı dönemden itibaren dil açısından da önemli gelişmeler olmuştur. Özgürlük için ayağa kalktığı yıllarda Kürtçe gazete, kitap, kasetler yaygınlaşmaya başlamış, bütün engellemeler boşa çıkartılmıştır. Kürt dilinin kendini yaşatıp geliştireceği tiyatro, sinema gibi alanlarda Kürtçe kullanılmaya başlandı. Bugün artık tüm engellemelere rağmen TV ve radyo yayını T.C. sınırları dışından yapılarak Kürt halkına ulaşıyor. Kürtçe TV'nin olması Kürt dili açısından özellikle büyük öneme sahip. Hem dil birliği açısından hem de dilin gelişmesi açısından TV yayını önemli. Toplumsal mücadele dil etkileşimini Kürt dilinin gelişmesiyle belirgin olarak görebiliyoruz. Hem tarihsel açıdan hem de bilimsel açıdan Kürt dilinin geçmişine ve bugününe ilişkin bilgi ve eserler artmaya başladı. Kürt dili eğitim dili olarak Güney Kürdistan'da ve İsveç'te sürgündeki Kürtler tarafından kullanılıyor. Son yıllardaki gelişmeler nedeniyle Kürdistan'ın diğer parçalarından eğitim için Güney'e önemli bir yönelim var. Özellikle üniversitelerde eğitim almak için gidenlerin sayısında hızlı bir artış var.

Kürtçe üzerindeki bütün baskıların kalkması, Kürt dilinin birlikte yaşadığı halklarla tam eşitliği ve her türlü olanağa sahip olması gerekiyor. Bugüne kadar verilen mücadelede önemli bir yol kat edildi. Ancak Türk burjuvazisinin Kürt dilini yok etmeye, asimilasyon çabaları biçimsel değişiklikler dışında devam ediyor. Bu baskının ortadan kalkması Türk burjuvazisinin iktidarının sona ermesiyle gerçekleşecektir. Ancak o zaman, halkların ve dillerin tam eşitliğinin sağlanmasının yolu açılır.

DİN İLE DİL ETKİLEŞİMİ

Kimi dinler etkiledikleri farklı dilleri konuşan halklara, o dini temsil rolü üstlenen ve o dini yayan halkın dilini de taşır. Bu çoğu zaman etki yapmakla sınırlıdır. İslamiyet bu anlamda bir örnektir. İslamiyet'i benimseyen halklarda başta insan isimleri olmak üzere Arapçadan etkilenme vardır. İran'ın dili olan Farsça da Arapçanın etkisinin yüzde 60 olduğu söylenmektedir. Türkler ve Kürtlerde de bu etki görülüyor. Arapça İslamiyet'e geçen birçok halkın dilinde etki yapmıştır. Dinin dil ile etkileşimi, içinde bulunulan koşullara göre değişir.

Hıristiyanlığın sömürgecilikle taşındığı ülkelerde yerli halkların dinleri yok edilip Hıristiyanlık öğretilirken çoğu zaman sömürgeciler kendi dillerini de öğretmiştir. Kızılderililer ya da Aborjinler dilleri yok edilirken dini inançlarıyla dillerini yaşatmaya çalışmışlardır. Türklerin Avrupa'da egemenlik kurduğu yerlerde İslamiyet'i kabul edenler içinde Türkçe konuşmaya başlayanlarda yaygındır. Kimi zaman din, dilin yaşaması, kimi zamanda tersine yok olması yönünde etki yapmıştır. Sömürgecilerin getirdiği Hıristiyanlığı kabul edenlerin kendi dilleri çoğunlukla yok olmuştur. Türklerin egemenliğine giren ve İslamiyet'i kabul eden Balkan ülkelerinde de kendi dilini bırakan topluluklar olmuştur.

Türk egemenlerinin Kürtleri asimile etmeleri açısından farklılıklar vardır. Devlet otoritesinde ibadet yapılan cami ve ibadet yerlerinde Türkçe konuşulduğu için asimilasyon ibadet ve dinle de uygulanmaya çalışılıyor. Devlet otoritesinin ibadeti etkilemeyeceği yerlerde, cami ya da diğer ibadet yerlerinde Kürtçe konuşulduğundan Kürtçenin yaşatılması açısından etki yapıyor. Genellikle köy-

lerde Kürtçe, kentlerde Türkçe ibadet yaygındır. İbadet dili olarak elbette ibadeti yürütenlerin kullandığı, vaaz vs için kullanılan dili kastediyoruz.

İbrani dili İsrail kurulmadan önce dünyanın değişik ülkelerinde dağılmış olarak yaşayan Yahudilerce ibadet dili olarak kullanıldı. İbranice, dinin, ibadetin dili olarak yaşadı.

Yok olmakta olan bazı diller, dini ibadetler ya da dini yazıtlar yoluyla daha uzun süre varlığını sürdürmüştür. Latince, kilise tarafından sürdürülmüştür. Dinin dil ile ilişkilerinde çeviri yoluyla da etkileşimi olmuştur. Birçok dil, din için yapılan çevirilerle diğer dillerde etki yapmıştır. Bazı durumlarda da dini etkinin güçlü olması için çeviriler yapılarak idealizmi savunan düşünceler yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

Din ile dil ilişkisinde önemli bir yanda eski tarihlerdeki dini tören ve inançların yazılı hale getirilmesidir. Dini yazıtlar yoluyla bilim ve felsefe alanında birçok soruna yanıtlar bulunuyor. Bazı yazıtlar da dine ilişkin aydınlatıcı oluyor. Kuran ve İslamiyet'e mal edilmeye çalışılan, tanrı buyruğu olarak gösterilmeye çalışılan başörtüsünün İslamiyet öncesinde de kullanıldığı, İ.Ö. 1500'lerden ve daha öncesinden kalan yazıtların çözülmesiyle anlaşılmiş durumda. Dini yazıtların tarihsel açıdan en önemli rolü inanç sistemlerinin nasıl evrimleştiğinin görülmesine yardımcı olmasıdır. İdealizmin birçok savı eski yazıtlardan yararlanılarak çürütülebiliyor. Asıl olarak gelişen bilim idealizmi yeniden, yeniden çürütür. Ancak tarihi yazıtlar ilahi güçlere atfedilenlerin, Kuran — İncil gibi kitaplarda yazılanların aslında ilahi güçlerin eseri olmadığının, daha önceden değişik tarihlerde ya da toplumlarda bilinen şeyler olduğunun kanıtı olarak işlev görüyor. Dini içerikli yazıtlar tarihsel gelişmeler hakkında bilgi verirken aynı zamanda

bu yazıtlar dinin idealist temellerini de yıkmakta işlev görüyor.

Dini inanışların evrimi insanın bilincinin gelişimini de ortaya koyuyor. Ekonomik-toplumsal gelişme ve bilinçteki gelişmeye uygun olarak dini inanışlarda da değişim yaşanıyor. Bu aynı zamanda dil ve edebiyatın gelişme düzeyi ile olan ilişki nedeniyle aydınlatıcı oluyor. Dinle ilişkili olarak yazın üzerinden olumsuz bir etki ise, çoğu kez egemen olanlar kendi dinleri dışındaki dinleri ifade eden yazılı eserleri ya da diğer dinlere inananların konuştuğu dillerden yazılı eserleri imha etmişlerdir.

Dinin, ilahi gizemin dil yoluyla sürdürülmeye çalışıldığı da görülüyor. Arapça dilini bilmeyen İslamiyet'i benimsemiş birçok ülkede Arapça ibadet yapılıyor. Arapçayı bilmiyor olmaları, bilmemenin gizemiyle oluşan bir etki yaptığından ısrarla Arapça ezan, Arapça dualar sürdürülüyor. Aynı şeyleri her halk kendi dilinde söyleyince etkilenme azalacaktır, bilinmeyene ilahi tapınma, bilineni düşünerek, anlayarak benimsemeye dönüşünce dini etki azalır. İbadetin, duaların, ezanın vs. Arapça ya da Hıristiyanlarda bazen Latince ibadet olması bu yüzdendir.

Din ile dil ilişkisi koşullara göre farklılık gösteriyor. Din kimi zaman bir dilin gelişmesi ve güçlenmesi, kimi zaman yok olması yönünde etki yapıyor. Din tek başına dil üzerinde belirleyici değildir. Dilde din üzerinde tek başına belirleyici etki yapmaz. Din ile dil koşullara göre birbirlerini engelleyici ya da destekleyici etki yaparlar.

KAPİTALİZMDE DİL

Günümüzde kapitalizmin yıkıcı, çürütücü etkisi dil üzerinde de yansımaları buluyor. Kapi-

talizmin bugünkü çürümüşlüğü her şeyde olduğu gibi dilde de yaşanıyor.

Metalaşma kapitalizmde her şey üzerinde etki yapar. Sosyal, kültürel, ekonomik, her türlü materyal, her türlü faaliyet bir sömürü aracıdır. Kar getirisine bakılır. Meta olarak işlevi olmayan hiçbir şey, hiçbir etkinlik, gelişme, yaşama şansı bulamaz. Metalaşmanın her türlü etkinliği sınırlaması insanın sosyal gelişimini, edebiyat ve sanatın gelişimini de sınırlar. Bilimsel gelişmeler kapitalist tekellerin çıkarına uygun olursa kullanılır, burjuvazinin çıkarına hizmet etmeyen bilimsel-teknik gelişme yaşam şansı bulamaz. Bütün bu engellemeler, gericileşme, dilin bu faaliyetler üzerinden gelişmesini de dolayısıyla etkilemiş oluyor.

Kapitalizm her şeyi metalaştırmaya çalışırken, burjuvazinin çıkarı için çarpıtırken, bu, dilde de yansımaları buluyor. Özgürlük kavramını rakamlar yoluyla, pazarlama yoluyla çarpıtıyor. Kimi zaman Coca Cola, kimi zaman Live's, kimi zaman hazır kart ya da farklı bir şeyi kullanmak özgürlük olarak gösteriliyor. Sözcük gerçek anlamı dışında burjuvazinin pazarlama aracına dönüştürülmeye çalışılıyor.

Kapitalizmin her şeyi metalaştırması nedeniyle her türlü sosyal faaliyet, edebiyat eseri meta olarak işlev görür. Herhangi bir tiyatro oyunu, konser, roman, sinema filmi, şiir kitabı vs ancak parayla, emekçilerin ulaşmakta zorlanacağı, ulaşamayacağı parayla satılan metaldır. Her şeyin metalaşması insanların sosyal yönden gelişimini sınırlıyor. Nazım Hikmet'in eserlerinin yayın hakkını Yapı Kredi Bankası Yayınlarının almasıyla şiirlerin yaygın olarak okunması ve yararlanması kısıtlanmaya başlandı. Telif hakkı ödeme zorunluluğu şiirlerden yararlanılmasının önüne geçmeye başlıyor. Nazım Hikmet'in şiirleri için kitaba öde-

nen para dışında herhangi bir faaliyette yararlanmak için ayrıca para ödemek! Nazım'ın yıkılması için mücadele ettiği kapitalizm Nazım'ın eserlerini bile zincirlemeye çalışıyor. Her şeyin metalaşması edebiyat eserlerinden yararlanmanın önünde büyük bir engeldir. Edebiyat eserlerinden verilen paraya göre yararlanmak! İşte kapitalizm.

Tekelleşme bütün alanlarda gerçekleşmiş durumda. Yayın alanında, TV, radyo, gazetecilik, edebiyat vs. bütün alanlarda tekelleşme var. Tekelleşme nedeniyle, burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmeyen, sanatçıların, yazarların eserleri ya da proletaryadan yana olan eserlerin geniş yığınlara ulaşması ya tamamen engelleniyor ya da kısıtlanıyor. Edebiyat ve yayın alanında Doğan, Yapı Kredi Bankası, İş Bankası Yayınları, başta olmak üzere bazı tekellerin egemenliği var. Tekelleşmeyle edebiyat ve yayın alanındaki gelişme engelleniyor. Birçok yazar ve sanatçının eserleri tekellerle uyumadığından geniş emekçi kitlelerine, okuyucu kitlelerine ulaşamıyor. Edebiyatçıların dile katkıları, yaratıcılıklarının dile katkısı ve okuyucuların dil gelişimi tekel çıkarılarının sınırlamasıyla geriliyor. Bunun son örneği dağıtım alanındaki tekellerin çok ağır koşulları nedeniyle 2008 Ocak'tan itibaren birçok süreli yayının dağıtımının engellenmesidir. Birçok siyasi, kültür, sanat, edebiyat vs. dergisi artık dağıtılamıyor, okuyucularına ulaşması engellenmiş oluyor.

İş bölümü ve her şeyin metalaşması insanların çok yönlü gelişmesini engeller bir niteliktedir. Burjuvazi çıkarları gereği insanların tam gelişimini istemez. Kapitalizm insanların tam gelişimini sağlayacak yetenekten yoksundur. En önemlisi insanların bilgi düzeylerini yükseltmesinin, kültürel olarak gelişmesinin, eleştiren ve araştıran bilimsel düşünce yapısına sahip olmasının engellenmesi-

dir. Kapitalizmin insan da yarattığı yıkım, dil açısından gelişmiş, sözcük hazinesi gelişmiş insanlar olmasını engelliyor.

Kitle iletişim araçları bu açıdan önemlidir. Radyo-TV-internet-basın burjuvazinin çıkarları doğrultusunda yayın yaparken etki alanındakileri belirli kavramlarla, sözcüklerle ya da imgelerle yönlendirip sınırlar. Burjuvazinin ekonomik, kültürel vs. açıdan etkisi, çıkarları söz konusudur. Kapitalist sömürünün dil üzerindeki en önemli etkisi insanın gelişimini engellemesiyle oluşur. Burjuvazi sömürüyü sürdürmek için insanların bilgilenmelerini, bilinçlenmelerini, yaratıcı ve eleştirel bir anlayışa sahip olmalarını sınırlar ya da engeller. Sosyal açıdan, bilimsel düşünce açısından tam gelişmeyen insanlar, bilincin geri olduğu insanlar, dil gelişimi ve üretimi açısından da geri olurlar. Kapitalizmin gericiliği, insanın gelişmesini engellemesi ve sınırlaması nedeniyle dildeki üretim ve gelişme de sınırlanıyor. Kültürel ve sosyal gerilik dilin gelişmesini engellemesi ve sınırlaması nedeniyle dildeki üretim ve gelişme de sınırlanıyor. Kültürel ve sosyal gerilik dilin gelişmesini engelleyici etki yapar. Kapitalizmdeki çürümenin dilde yansımalarının en açık görüntülerinden birisi ikiyüzlülük ve çürümenin dildeki ifade edilişidir. Birçok sözcük, birçok kavram çarpıtılır. Kitlel katliamlar için “orantısız güç kullanımı” ifadeleri kullanılır. Katliam sözcüğü kullanılmaz. Sömürülen ülkelere az gelişmiş denir, sömürülen ülke denilmez, birçok alanda konuşma belli jargonlarla, kalıplarla sınırlanır. Sokaklarda, işyerlerinde, spor alanlarında, okullarda vs. günlük konuşma yozlaşmayla birlikte zenginliğini yitirip, belirli kalıplarla, sözcüklerle sınırlanmaya başlayarak geriler. Çürüme dilde çürüme olarak toplumsal çürümenin bir parçasıdır.

Dilin en önemli etkinlik alanlarından birisi evdir. Ev içinde günlük konuşmadır. Günümüzde TV, radyo, internet vs çok yaygın kullanılıyor. Evdeki günlük yaşamın hemen hemen tamamı bunlarla ilişkili olarak geçiyor. Burjuvazinin pazarlama-reklam uzmanları, kadınlar için, erkekler için, çocuklar için, yaşlılar için, cinsiyete göre, mesleğe göre vs. ayrı ayrı her insanın bilinçaltını etkileyecek yöntemler kullanarak insanları yönlendirmeye çalışıyorlar. Ayrıca film, dizi, değişik programlarla da insanların bilincini etkiliyorlar. Bu yolla insanın gelişimini kendilerinin ekonomik, politik ve kültürel açıdan çıkarlarıyla sınırlıyorlar. Dilsel üretimin koşullarını etkilemenin yanında günlük konuşmaları da etkiliyorlar. Kullanılan bazı sözcükler çok sayıda insan tarafından kullanılırken bu insanların aynı anlama gelecek kavramları kullanıp geliştirmeleri engelleniyor. Artık bebeklik yaşını geçtiği andan başlayarak çocuklar üzerinde etki kuracak yöntemler kullanılıyor. İletişim teknolojisi yoluyla insanların konuşmaları sınırlanıyor. Oysa aynı teknoloji burjuva mülkiyet ilişkilerinden kurtarıldığında yaratıcı ve geliştirici etki yapacaktır.

Kapitalizmde dil gelişimini engelleyen en önemli etkenlerden birisi de milliyetçilik ve şovenizmdir. Zengin kültürel gelişme şovenizmle engelleniyor. Günlük konuşulan sözcüklerden edebiyat, yayın alanına bütün her alanda şovenizm, insanlığın zengin kültürünün kendi halkınca benimsemesini, geliştirilmesini engeller. Dilin evrensel etkileşimini engellemeye çalışır. Hrant Dink'in katledilmesiyle apaçık görülen Ermenilerin gazete ve her türlü yayınları, konuşma, ibadet, eğitimleri vs. üzerindeki baskılar Ermeni dilinin zenginliğini yok etmektedir. Karadeniz bölgesindeki Rum köylerindeki Rumlar dillerini konuşmaktan korkar hale gelmiştir. Kürt dili üzerindeki baskılar para-

noya halini almıştır.

Tarih burjuvazinin yağmasına uğruyor. Sömürgeciler ve emperyalistler yüzyıllardır her yeri yağmalıyor. Irak işgalinde yağmalanan müzeler ve tahrip edilen tarihi eserler insanlık tarihinin önemli bir birikim ve hazinesinin yıkılıp yok edilmesidir. Babil kalıntılarının olduğu yer ABD tankları altında kalarak tahrip oldu. Irak işgalinde yağmalanan müzeler, tarihi eserler, yazıtlar tarihte yaşamış birçok dil, kullanılmış olan birçok alfabeyle ilişkin tüm bilgilerin, malzemelerin artık bir araya gelemeyecek biçimde yağmalanması, tahrip edilmesi dillerin ve alfabelerin incelenip yeni bilgilere ulaşılmasını olanaksızlaştırdı. Sadece Irak değil, emperyalistler yüzyıllardır girdikleri yerlerdeki her türlü eseri yağmaladı ya da tahrip ettiler. Büyük sermayedarların, emperyalist devletlerin koleksiyon ve müzeleri, dillerin kökenlerine ilişkin eserlerin yağmalanmasının kanıtlarıyla dolu...

Çürüyen, çöküş aşamasında olan kapitalizmi ayakta tutmak isteyen sermaye sınıfı her türlü baskıyı uyguluyor. İnsanların konuşmalarının dinlenebileceğini, kaydedebileceğini düşünmeleri sağlanarak her türlü duygu, düşünce ve bilginin ifade edilmesi baskı altına alınıyor. Teknik olarak dinleme, izleme, kaydetme olanakları var. Bu çok hızlı yaygınlaşarak kullanılıyor. Burjuvazinin faşizm yoluyla ya da dünyanın birçok yerinde olduğu gibi gerici olarak uyguladığı baskılar, her türlü yayının, kitap, gazete, dergi, radyo, TV, internet vs. yayınlanmasında sansür ya da oto sansür yoluyla, kimi zamanda faşist yasalarla uygulanan yasaklar, tutuklamalar hatta baskınlar, bombalar, tehditler, katliamlar vs. ile kurduğu baskılar dil üzerinde, dilin özgür gelişimini engelleyerek etki ediyor. Faşizmin baskısıyla birçok aydın, sanatçı, bilimci düşüncelerini, bilgilerini, eserlerini ortaya koymıyor.

Kapitalizmin bugünkü çürümüşlüğü altında, kapitalizmin insanın gelişimini engellemesi, tekelleşmenin birçok edebi eseri engellemesi, meta ekonomisinin edebiyat ve dilin gelişimini sınırlayıcı etkisi, burjuvazinin gerici bir sınıf olması, yağmacılık, yozlaşma gibi özellikler dilin gelişmesini engellemektedir. Dil günün olanaklarının kapitalizm tarafından yozlaştırılması ve darlaştırılması nedeniyle ulaşabileceği gelişmişlik düzeyinin çok gerisindedir. Kapitalizmin yıkılmasıyla insanın tam gelişiminin ve dilin tam gelişiminin yolu açılacaktır.

SOSYALİZM VE DİL

Sosyalizm dil ilişkisini ele alırken sosyalizmin deneyimleri ve teorisinden yararlanacağız. İktidar dil ilişkisinde iktidarı elinde bulunduran egemen sınıfın kendi ulusal dili için iktidarı kullanabildiği ve diğer dilleri iktidar zoruyla engellemeye, yok etmeye çalıştığını biliyoruz. Bugün için T.C. bu açıdan bir örnek. Sosyalizmde ise iktidarı elinde bulunduran proletarya enternasyondur. Proletarya diktatörlüğü kurulduğunda öncelikle ulusal karakterli bir egemenlik olmayıp sermayeye karşı dünya proletaryasının bir parçası olacağından remi dil uygulamasını reddeder. Sosyalizmde ulusal ayrıcalıklar reddedilip ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve ulusların tam eşitliği güvence altına alınacağı ve bunun bütün gerekleri yerine getirileceği için hiçbir dil kendini diğerinden üstün durumda bulamayacaktır.

Sosyalizm öncesinde kapitalist ilişkiler ve sömürü nedeniyle dil gelişimi olumsuz etkilenmiştir. Yayıncılık alanında tam bir tekelleşme varken dil tekellerin çıkarıyla ilişkili olarak gelişebildiği ölçüde gelişir, gerçek gelişmesi dizginlenir. Sosyalizmde bütün basın-yayın olanakları toplumun elinde

olacağından kitap-yayın-iletişim alanında dil engellenmesi ortadan kalkacaktır. Kürtçe ya da diğer dillerden TV-radyo-internet vs. için hiçbir kısıtlama olmayacağı gibi, tekelleşme yıkılmış olduğundan her türlü yayın ve iletişimde dilin kısıtlanması ortadan kalkacak. Burjuva yozlaşma yıkılmış olduğundan bütün halkların kendi kültürlerini, duygularını özgürce yaşayacağı, geliştireceği bir ortam oluşacak ve bu da dilin tam özgürlük içinde gelişmesini sağlayacak. Kapitalizmde burjuvazinin baskısı altında olan halklar dilleri ve edebiyatlarını vs. geliştirmeleri için sosyalizmde destekleneceklerdir.

Sosyalizmin dil üzerinde olumlu etkileri kapitalizmle kıyaslanamayacak kadar ileridir. Sovyet ülkelerinde sosyalizm öncesi ile sosyalizm dönemi dil açısından bir farklılığı belirtelim. Çarlık döneminde var olduğu bile bilinmeyen, en azından Rusya'da aydınların bile duymadığı birçok dil ve birçok ulusal topluluğun adı sosyalizmin getirdiği özgürlük ortamında duyulmuş ve var oldukları anlaşılmıştır. Bütün bu ulusal topluluklar tam eşitlik ilkesine dayalı olarak dillerini yaşatma, geliştirme, kendi dillerinde eğitim, yayın haklarına sahip olmuşlardır. Kürtlerin Sovyet ülkelerinde sayıları birkaç yüz binle sınırlı olmasına rağmen Kürtçe edebiyatın, her türlü yayının ve dilin gelişmesinin Türkiye ve K. Kürdistan'dan daha ileri olması, on milyonları bulan Kürt nüfusunun bulunduğu yasaklı burjuva ülkelerden daha ileri olması bir örnektir. Sovyet ülkelerindeki diğer diller için de durum böyledir. Sosyalizmde her ulusal topluluktan insanların kendilerini kültürel, sosyal açıdan, bilimsel olarak tam geliştirme olanaklarına sahip olmaları ve bu gelişmeleriyle de dilin gelişme yolu açılır, dil canlanır. Kısaca, sosyalizmde her ulustan ve ulusal topluluktan insanların her türlü üretimde bulunmalarının yollarının açılmış

olması, kendilerini tam geliştirmelerinin yolunun açık olması dillerin özgürce gelişimi demektir.

Sosyalizmde eğitim kamu hizmetleri ve yayınlar bölge halkının dilinde yapılır. Çok uluslu devletlerde, nüfusun karışık olduğu bölgelerde azınlık durumunda bulunan halkın kendi dilini yaşatması önüne engel konulmaz. Buralardaki eğitim kurumlarında, eğitim verilen dil anadili olmayanlar için özel dersler, araştırma olanakları, üniversitelerde kürsüler, kütüphanelerde kitap vs yoluyla dillerini geliştirme, yaşatma olanakları sağlanır.

Kürdistan tilkisi sosyalizmde sadece Kürdistan dağlarında değil bütün yayınlarda, kitaplarda ve dillerde de özgürce yerini alabilir. Türk burjuvazisinin dilde yok etmeye çalıştığı Kürdistan tilkisi gibi Kürtlere, Kürt diline ait her şey sosyalizmde tam özgürlüğe kavuşur.

Enternasyonal marşı bütün uluslardan proleterlerce benimsenip bütün dillerde söyleniyor. Hiçbir ulusal ya da dinsel marş ya da başka şey Enternasyonal Marşı kadar farklı ulustan, renkten, inançtan insanların dilinden söylenmemiştir. Her ulustan proleterin bir ağızdan söylercesine kendi dilinden enternasyonali söylemesi proletaryanın dilde getireceği özgürlüğün bir habercisi, işaretidir.

Sosyalizmde kapitalist özel mülkiyet ortadan kalkacağından, herhangi bir ulus ya da ulusal topluluk kimsenin sömürü için Pazar kitlesi olmayacak ve dillerin sömürü malzemesi olmasının koşulları ortadan kalkacak. Sosyalizmin dil açısından geliştirici etkileri kısaca; eğitim, araştırma ve geliştirme olanakları bütün halkların eşitliği ilkesiyle tüm halklara tanınacak. Her halk kendi topraklarında kendi dilinde kamu hizmeti ve her türlü kültürel, sosyal, sanat ve edebiyat faaliyetini yürütecek. Her ulus için kendi kaderini tayin hakkını kullanma hakkı sürekli var olacağından özgür

yaşayacak ve dilde bu özgürlüğü yaşayacak. İktidar olanakları bütün uluslar için aynı ölçüde eşit olarak kullanılacak. İktidarın dil üzerindeki etkisi her ulus için geliştirici olacak.

Komünizm açısından bugünden söylenenler teorik öngörüler olacaktır. Dilin komünizmde nasıl olacağına ilişkin söylenecek en önemli yaklaşım dillerin sayısal olarak çoğalması değil, azalması olacaktır. Komünizmde sınırların olmadığı bir dünya olacak. Sosyalizm altında bütün diller özgürce gelişmesini yaşarken emperyalizmin yeryüzünden silinmesiyle sosyalizmin tam gelişmesinin yolu açılmış olacak. Sosyalizmin örgütlenmesiyle bütün iletişim teknolojisi toplumsal çıkarla ve insanın gelişmesinin hizmetinde olacak. En ücra köye kadar, yaşayan herhangi bir insanın, yaşlı, genç, çocuk, kadın, erkek demeden, çiftçi, çoban, öğrenci, öğretmen vs. hiç ayırmsız her dili konuşan insanın bulunduğu yerden bir kablosuz iletişim teknolojisinden yararlanarak her türlü bilgiye, üniversitelerdeki kitaplara, konferanslara, bilimsel buluşlara, günlük ya da diğer yayınlara, bilimsel ve edebi tüm kitaplara sosyalist ülkelerdeki tüm kütüphanelerdeki kitaplara ve diğer yayınlara hiç ücret ödemediği sadece insan olarak kendini geliştirebilmesi için ulaşabilmesi olanaklı olacağından insanın tam gelişimi ve dilin özgür gelişimi geniş olanaklarla gerçekleşecektir. Bilgisayar, internet, kablosuz iletişim vs. teknoloji insanların kendini geliştirmesinin her türlü olanağını sunacak. En ücra köydeki çobanın ya da diğer bir insanın pratik olarak taşıyabileceği bilgisayar ve kablosuz iletişim yoluyla hiçbir ekonomik kaygı gütmeden her türlü yayına ve günü gününe çıkan roman, şiir kitabı, bilimsel kitaplara ulaşması ve bu olanaklara sahip olması ancak sosyalizmde olacaktır. Küba'da elektrik ulaştırılmayan kırsal alanlardaki, köylerdeki, okullardaki tüm öğrencilerin bilgisayar

öğrenmesi için, bilgisayar kullanmaları için güneş enerjisi panelleri kurulması tüm olanaksızlıklara rağmen yapılanlar için bir örnektir.

Sosyalizmin gelişmesi komünizme evrilmeye başladığında diller arasında kaynaşma ileri boyutlara varacaktır. Sınıfların ve sınırların olmadığı komünist toplumun oluşması süreci uzun bir süreç olacaktır. Bu süreç aynı zamanda dünyadaki tüm insanların birbirleriyle iletişimlerinin en ileri düzeye çıktığı bir süreç olacak. Her türlü sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel gelişme dilin ortaklaşmasını getirecektir. Var olan dil sayısı azalırken dil daha etkin kullanılacaktır.

Komünist toplum insanın çok yönlü gelişiminin tüm olanaklarını sunacak bir toplum olacak. Dil de evrensel olarak büyük bir gelişme olanağına kavuşacak. Dilin önündeki tüm engeller çoktan kalkmış olduğundan dünya vatandaşından bahsedilecektir. Komünizmde bilimsel, sosyal, tarihsel, sanatsal, edebi vs. bütün araştırmalar ve eserler toplum için yapılacağından her türlü araştırma ve gelişme tüm insanlar için, insanların sosyal-kültürel açıdan eksiksiz olmaları için yapılacağından bütün gelişmeler dilin özgürce gelişmesinin olanaklarını sunacak. Dil bütün zincirlerinden kurtulacak, her türlü baskıdan kurtulmuş olacak. Tüm, diller güçlü yönlerini geliştirip zayıflıklarından kurtulacak ve dilin evrensel gelişimi hızlanacak.

Dil daima, bir zenginlik olacaktır. Dillerin engellenmesi insanın insan olarak gelişiminin engellenmesidir. Devletin, zor aygıtlarının ortadan kalkmış olacağı komünist toplumda dil tam olarak, özgür olarak gelişiminin ileri evrelerine ulaşacaktır.

II.BÖLÜM
SİNİFA DAİR

İŞÇİ SINIFI ÇAĞIMIZIN DEVRİMCİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ GÜCÜDÜR

EKİM DEVRİMİYLE BAŞLAYAN PROLETER DEVRİMLER ÇAĞI

Proletaryanın değiştirici gücünün, daha ileri bir dünya kurmasının ilk örneği Paris Komünü oldu. İlk kurulan örnek olarak Paris Komün'ü, 71 gün yaşayabilmiş ve burjuvazi tarafından kanla bastırılmıştı. Komün, sınıfsız sömürsüz bir dünya kurmanın ilkelerinin, yollarının daha açık görülmesini sağlamış, yol gösterici olmuştur. Komün deneyiminin derslerinden de yararlanan Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler 1917 Büyük Ekim Sosyalist Devrimini gerçekleştirdiler. Emperyalistlerin tam desteğini alan burjuvazi ve toprak sahiplerinin oluşturduğu beyaz ordular, Sovyet iktidarını yıkmak için iç savaş başlattılar.

Çarlık döneminde, bir halklar hapishanesinde yaşayan ezilen halkların Büyük Ruslara olan güvensizliğinin, Bolşeviklere olan güvene dönüşmesi, bütün halklar içinde oluşan Bolşevik örgütlenmelerle, proletaryanın, emekçilerin kurtuluşu için mücadele etmesiyle gerçekleşti. Yoksul köylülük ve tüm emekçilerin çıkarlarının, kurtuluşlarının sosyalizmde olduğunun görülmesiyle, tüm sömürücü sınıflar ezilen ulusların işbirlikçi burjuvaları ve sömürücü sınıfları yenilgiye uğratıldı. Proletarya, daha sosyalizmin ilk adımlarını atar-

ken halkların güvenini kazandı. Üstelik yüzyıllarca çarlık tarafından ezilmiş, birbirine düşman edilmiş halkların, birbirleriyle omuz omuza yaşayacağını da gösterdi. Sovyet iktidarı iç savaş sürerken de bittiğinde de bütün ulusların kendi kaderini tayin haklarını özgürce kullanmasını sağladı. İç savaş bittiğinde, değişik halkların ve ulusların özgürce bir arada yaşadığı örnek bir sosyalist toplum oluşmaya başladı. Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi, Sovyetler Birliği'nin oluşmasıyla taçlandırdı zaferini.

Ekim Devrimiyle dünya halkları, proletaryanın, sömürücü sınıfları nasıl yok ettiğini gördü. Artık sosyalizm canlı bir örnek olarak, Sovyetler Birliği olarak, tüm dünya emekçilerinin, proletaryanın gözleri önündeydi. Sömürücü sınıfların olmadığı bir yaşam vardı. Halkların birbirine düşman olmadığı, birbirini boğazlamadığı, birbirini aşağılamadığı özgür, birlikte, bir arada yaşayabildiği bir dünya vardı. Proletaryanın kurduğu bu yeni yaşam, yenedünya tüm dünya halklarına örnek oldu.

Ekim Devrimi yeni bir çağı başlattı; proleter devrimler ve sosyalizm çağı. I. Emperyalist Paylaşım Savaşında sosyal şovenizme ve uzlaşmacılığa kayan II. Enternasyonal çizgisinde yürüyenler politik olarak iflas etti. Devrimci ve uzlaşmaz mücadele yürütenler 1919'da III. Enternasyonal'i, Komünist Enternasyonal'i (Komintern) oluşturdu. Dünyanın birçok ülkesinde Komünist Partiler kuruldu ve Komintern dünya proletaryasının temsilcisi oldu. Daha önceden RSDİP-Bolşevik olan Bolşevik Parti Komünist Parti adını almış ve Komintern'in kuruluşuna öncülük etmiştir.

Ekim Devrimiyle birlikte, Avrupa ülkelerinin proletaryasının devrimler gerçekleştirmesi beklentisi vardı. Sovyet devrimine yönelik emperyalist

kuşatmanın kırılması için ve sosyalizmin gelişmiş kapitalist ülkelerde kurulması için devrim beklentileri önemliydi. Avrupa ülkelerinin proleterleri emperyalistlerin Ekim Devrimi'ni yıkma girişimlerini, saldırılarını engellemek için birçok yolla mücadele etti. Kendi ülkelerinde grevler, asker içinde çalışma, askeri sevkiyatları önleme ve değişik dayanışmalar gerçekleştirdiler. Uzun savaş ve iç savaş yıllarında büyük yıkım yaşamış, açlıkla yüz yüze kalmış olan Sovyet halklarıyla dayanışma için binlerce ton gıda ve önemli miktarda para yardımları gerçekleştirdiler. Emperyalistler, kendi ülke proleterlerinin baskısı ve engellemesi ile karşılaştılar.

Avrupa ülkelerinde Ekim Devrimi'ni izleyen yıllarda ayaklanmalar ve devrimler gerçekleşse de zafere ulaşamadı. Almanya'da komünistlerin başlattığı, 1918 Kasımındaki devrim, bunların en önemlisiydi. Ayaklanma aylarca sürdükten sonra yenilgiyle sonuçlandı. Almanya proletaryasının Hamburg ayaklanmasıyla öne çıkan, 1923 yılında gerçekleştirdiği ayaklanma da zafere ulaşamadı. 1919'da Macaristan'da ayaklanma gerçekleşti. Ancak iktidar korunamayıp yenilgi yaşandı. İtalya proletaryasının birçok kentte Sovyetler oluşturup yönetimi alması, bütün iktidarın alınmasına varılamadı.

Ekim devrimiyle, sömürünün olmadığı, özgürlüğe dayalı, halkların birlikte yaşadığı bir toplum kurulması sömürge, yarı-sömürge ülkelerin halkları üzerinde büyük etki yarattı. Bu ülkelerde proletarya güçsüz olsa da proletarya ile yoksul köylülük, aydınlar ve tüm emekçiler sosyalizmden etkilendiler. Komintern sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde devrimlerin örgütlenmesi için faaliyetler yürütmeye başladı. Birçok ülkede komünist partiler, devrimci örgütler oluştu. Çin ve Hindistan başta olmak üzere bu ülkelerde uyanış başladı,

mücadele yükselmeye başladı. Komintern içinde yer alan partiler kuruldu. Sovyet örgütlenmeleri örnek alındı. Türkiye Komünist Partisi de 1920'de kuruldu. Proletaryanın yarattığı değişim tüm dünyaya halklarını etkiledi.

Sosyalizmin büyük zaferi ve birçok ülkede proletaryanın güçlü devrimci örgütlenmeler oluşturması nedeniyle, burjuva sınıfın saldırıları yoğunlaştı. 1922'de faşist iktidar kuruldu. Bulgaristan'da 1923'te Çiftçi Partisi hükümeti faşist darbeyle yıkılarak faşizm kuruldu. Bulgaristan'da emekçilerin faşizme karşı direnişleri ve ayaklanmaları sonuca ulaşamadı. İtalya'da ve Bulgaristan'da emekçiler üzerinde baskılar, terör yoğunlaştı.

Çin'de proletaryanın 1926'daki Şanghay ayaklanması toplumu sarstı ve komünistlerin etkinliğini artırdı. 1930'lu yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nde yepyeni bir dünya tüm ihtişamıyla yükseliyordu. Emekçilerin yaratıcı gücü kendini gösteriyordu. Kapitalist ülkelerde büyük bunalım yaşanırken, Sovyetler Birliği büyük bir kalkınma gerçekleştiriyordu. Bunun tarihsel önemi büyüktü, daima olduğu gibi sermayeyi elinde bulunduranların değil, üretenlerin, emekçilerin, proletaryanın iradesiyle fabrikalar kuruluyor, dev barajlar ve elektrik santralleri açılıyor, büyük atılımlar gerçekleşiyordu. Bunlar tüm yokluklara rağmen yapılabiliyordu. Bu, dünyanın her yanında emekçiler üzerinde sadece devrim yapmak değil, yeni bir dünya, yeni bir düzen, sistem kurmanın emekçiler tarafından başarılmasının, proletaryanın değişirici, dönüştürücü gücünün örneği olarak büyük bir güven veriyordu. Emperyalistlerin her türlü aşağılamasına rağmen, proletarya, emperyalizmin karşısına askeri ve ekonomik olarak güçlenmiş bir ülke çıkarıyordu. Boyun eğmeyecek kadar güçle-

nen bu ülke, proletaryanın sempatiyle baktığı ve kendine güvenini artırdığı bir dayanaktı. Sosyalizmin yükselişi, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında da gerçekleşiyordu.

FAŞİZM

1930'lu yıllara gelirken ve 30'lu yıllarda kapitalist ülkelerde gericiilik ve faşizm güçlendirilmeye çalışılıyordu. 1930 yılında Portekiz'de Salazar'ın başında olduğu faşist diktatörlük kuruldu.

Almanya'da emperyalist tekeller, 1933 yılında, Hitler faşizmini iktidara getirdi. Faşizm bütün alanlarda bir saldırı başlattı. Alman parlamentosu olan Reichstag'a yönelik faşizmin yaptığı sabotaj ile komünist avı başlatıldı ve devamında Bulgaristan proletaryasının komünist önderi Dimitrov, Alman faşizmi tarafından Reichstag'ı yakmakla suçlanarak tutuklandı. Dünyanın her yanından proletaryanın Dimitrov'u sahiplenmesi, dayanışması ve Dimitrov'un faşizmi yargılayan savunması sonunda serbest bırakıldı. Faşizm kitapları yaktı, kendine hizmet etmeyen sanatçılar, edebiyatçılar ve bilim adamları üzerinden yoğun baskı ve terör başlatıldı. Komünistlere yönelik baskılar yoğunlaştı. Komünistler tutuklanıp işkencelerden geçirilip, katledildi. Kamplara, zindanlara on binlerce komünist konuldu. Yahudilere yönelik baskılar arttı, zindanlara, kamplara toplanmaya başlandı. 1934'te Komünist Parti Sekreteri Thelmann tutuklandı (1944'te katledildi). İşçi sınıfının ekonomik-demokratik hakları ortadan kaldırılıp, yoğun saldırı sürdürüldü. Proletarya, bu koşullarda yasadışı örgütlenmeye dayalı mücadelesini sürdürdü. Birçok bilim insanı —Albert Einstein'de dahil- edebiyatçı, sanatçı (Brecht'de dahil) sürgünde yaşamak zorunda kaldılar.

İSPANYA İÇ SAVAŞI VE PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ

1930'lu yılların ikinci yarısına damgasını vuran en önemli gelişme İspanya iç savaşı oldu. 1936'da başlayan iç savaşın habercisi denilebilecek gelişme, 1934 Asturias maden işçilerinin ayaklanması oldu. 1934 güz aylarında İspanya'nın Asturias maden işçileri ayaklanıp kendi devrim komitelerini ve Sovyetlerini kurdular. Asturias ile sınırlı kalan ayaklanmanın üzerine sermaye askerlerini gönderip, faşist karşı-devrimin ilk habercisi olan şiddet ve gaddarlıkla saldırdı. Ordu güçlerinin bombardıman, tank ve top atışlarından sağ kurtulanlar, Afrika'da işkence ve katliam yapmış olan lejyonların vahşet ve işkenceleriyle katledildiler. Asturias halkına sosyalizmi kurma girişimi, üç bin ölü ve yedi bin yaralı, kırk bin esirle ödetildi. Bu vahşete rağmen İspanya proletaryası mücadelesini daha yüksek bir bilinçle büyüttü. 1936 Şubat'ında Halk Cephesi hükümeti kuruldu. Komintern'in Halk Cephesi politikasının yaşama geçmesinde proletarya ve Komünist Parti öncülük ediyordu. İspanya tekelleri, Halk Cephesi hükümetine karşı, faşist General Franko ve birliklerini harekete geçirdi. 1936 Temmuz'unda Franko İspanya Cumhuriyetine savaş başlattı. Alman faşizminin ve İtalyan faşizminin asker, silah, savaş uçaklarıyla açıktan desteklediği ve yer aldığı faşist karşı-devrim, Halk Cephesinin iktidarını yıkmak için başlatıldı. Proletarya bu süreçte ileri ve güçlü bir konum elde etmişti. Proletaryanın ve komünistlerin girişimleriyle siyasi tutsaklar serbest bırakılmıştı. Birçok sanayi işletmesi ve madende proletarya yönetimi ele almıştı. Proletarya İspanya'da bir dönüşüm gerçekleştirmeye başlıyordu. Faşist karşı-devrimin saldırılarıyla iç savaş başladı. Emperyalist ül-

keler İspanya Cumhuriyeti ile olan silah satış anlaşmalarını iptal edip Cumhuriyetin yenilgisi için ambargoya başladılar. Faşistlerin Cumhuriyeti yıkmak için ilerlemesi karşısında İspanyol proletaryasına destek olmak, faşizme karşı savaşmak için Uluslararası Tugaylar oluşturulmaya başlandı. Uluslararası Tugayların oluşturulması, proletaryanın dünya çapındaki birliğı ve dayanışması, dünyayı değıştirme mücadelesi açısından, o güne kadar ki mücadele tarihinde atılmış en önemli enternasyonalist adımlardan biri oldu.

Komintern'in örgütlediğı Uluslararası Tugaylar 1936 Kasım'ında İspanya'ya gitmeye başladı. Uluslararası Tugayların, İspanya'da, faşizme karşı savaşında yaşananlar, proletaryanın mücadele tarihinin en şanlı sayfalarından birini oluşturdu. Komünist Manifesto'nun "Bütün ülkelerin proleterleri birleşin" çağrısının ileri düzeyde hayata geçmesiydi yaşananlar. Değışik dillerden, ırklardan, renklerden komünistler, proleterler İspanya halkıyla birlikte faşistlere karşı savaşırken birçoğı ölümsüzleşti, İspanya'da toprağı düştü. Omuz omuza savaşırken akan kanları birbirine karşıyordu. Uluslararası Tugayların gelmesiyle faşistlerin Madrid'i alması engellendi. Enternasyonel Marşını söyleyerek Madrid sokaklarında yürümelerinin emekçilerde yarattığı coşku ve o dönem komünist partili parlamenter ve sonradan K.P sekreteri olacak olan Doleras İbaruri'nin No Pasaran (Faşizmi Ezeceğiz) adlı romanıyla ölümsüzleşmiştir. 36 bin gönüllünün yer aldığı Uluslararası Tugaylar iki yıla yakın İspanya'da savaştılar. 1938 Eylül'ünde Milletler Cemiyetinin, Uluslararası Tugayların İspanya'dan çekilmesi kararı sonrasında İspanya'dan çekildiler. Faşist devletler Franko faşizmini iktidara getirmek için iç savaşta yer almaya devam ettiler. Baştan beri Sovyetler Birliğı'nin yardımını

engellemek için denizden savaş gemileriyle abluka oluşturdular. İspanya halkı savaşı sürdürmesine rağmen silah yetersizliği sonucu 1939'da yenilgiye uğradı. 1948 yılına kadar devrimcilerin silahlı mücadelesi devam etti.

İspanya iç savaşı edebiyat, şiir, resim, tiyatro, müzik, sinema gibi birçok alanda ifadesini bulan eserlerin oluşmasına yol açtı. Bazı aydın, sanatçı, gazeteci İspanya iç savaşında diplomat, gazeteci ya da gönüllü savaşçı olarak yer aldı. Dünyanın her yanında aydınlar, sanatçılar İspanya iç savaşından etkilendi. Proletaryanın enternasyonalist mücadelesinin etkisiyle sayısız ölümsüz eser ortaya çıktı. Sinema, edebiyat, tiyatro, resim, şiir ve birçok alanda üretilen sanat eserlerindeki etki hala sürmekte.

EMPERYALİST PAYLAŞIM SAVAŞI FAŞİZMİN SOSYALİZME SALDIRISI

II. Emperyalist Paylaşım Savaşı, 1 Eylül 1939'da Alman faşizminin Polonya'ya saldırısıyla başladı. Daha önce Alman faşizmi Avusturya'yı ilhak edip Çekoslovakya'yı işgal ederken emperyalistler sessiz kalmıştı. Savaş başladıktan sonra faşist ordular Avrupa ülkelerini işgale başladılar. Avrupa'nın emperyalist tekelleri, Alman faşizminin Sovyetler Birliği'ni ve sosyalizmi yıkmasını istediği için kendi ülkelerinin işgaline karşı direniş göstermediler. Proletarya, komünistlerin önderliğinde bütün ülkelerde işgale karşı direnişe başladı. 21 Haziran 1941'de Avrupa'nın tamamına yakınında işgali tamamlamış olan Almanya Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Hızla işgale başladılar. Sovyetler Birliği'nin içlerine kadar ilerlediler. Leningrad kuşatılıp Moskova önlerine kadar ilerlediler. Almanlar Moskova önlerinde, II. Dünya Savaşının baş-

lamasından sonra ilk yenilgiyi alıyor, ilk kez geri püskürtülüyordu. 1942 sonlarında Stalingrad savaşı yaşandı. Stalingrad'da tarihte eşi görülmemiş bir direniş göstererek savaşı Kızıl Ordu, faşist orduları yendi. Faşist orduların savaşın başından beri devam eden ilerleyişi artık sürekli bir çöküşe dönüşüyordu. Stalingrad zaferi faşizmin vahşetini yaşayan, faşizme karşı olan bütün dünya halkları ve proletaryası için, savaşı partizanlar için büyük bir moral ve faşizme karşı saldırıya geçme işareti oldu. Partizanlar ve işçiler her yerde saldırılarını artırdılar. Kızıl Ordu Stalingrad'daki zaferle faşizmin merkezi Berlin'i ele geçirme yolunda ilerlemeye başladı. 1943 Şubat'ından 1945 Mayıs'ına kadar faşist orduları yenerek ve kovalayarak, faşist işgal altındaki halklara yeni yaşam olanakları oluşturarak, kamplardaki ve zindanlardaki tutukları özgürleştirerek ilerledi.

DEVİRİM YILLARI 1944-1945

Emperyalist savaşın her yanı yakıp yıktığı yılların sonlarına yaklaşırken, faşizme karşı savaşta en büyük kaybı veren ülke Sovyetler Birliği ve en çok kayıp veren işçi sınıfıydı. Faşizmi yenende Sovyetler Birliği ve işçi sınıfı oldu. Kızıl Ordu'nun faşist işgali kırmasıyla bazı ülkelerde Kızıl Ordu gelmeden, bazılarında Kızıl Ordu geldiğinde, işçi sınıfının önderliğinde demokratik halk devrimleri gerçekleşti. Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Arnavutluk, Çekoslavakya, Polonya'da faşistler yenilgiye uğratarak, demokratik halk devrimleri gerçekleşti. Yahudilere uygulanan soykırım Kızıl Ordunun faşizmi yıkmasıyla durduruldu. İnsanlık tarihinde yaşanan en büyük yıkım Sovyetler Birliği ve proletarya tarafından sona erdirildi.

Emperyalistler, faşizmin Sovyetler Birliği'ni yıkmasını, yaşayan tek sosyalist devleti ortadan kaldırmasını istiyordu. Ancak proletarya bu saldırıyı tarihsel misyonuna uygun olarak cevapladı. Artık sosyalizm tek ülkede yaşayan bir örnek olmaktan çıkıp bir sistem haline geldi. Faşizm ve işbirlikçi iktidarların yıkılmasıyla proletarya tarihsel rolüne uygun olarak, geleceği kurma, ileriye doğru büyük bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirme yolunu açtı. Kızıl Ordu'nun 1945 Mayıs'ında Reichstag binasına kızıl bayrağı dikmesi, proletaryanın faşizmi yıkmasının simgesi oldu. Sosyalizm bir dünya sistemi haline geldi. ABD emperyalizmi ise savaşın bitişini, teslim olmaya razı olan Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine, Ağustos 1945'te atom bombası atarak ilan ediyordu.

Faşist işgale karşı, proletaryanın önderliğinde, emekçiler, tarihin en büyük direnişini gösterdiler. İşgale uğrayan ülkelerde, komünistler, direnişi ilk başlatanlar ve direnişin temel gücü oldular. İşçi sınıfı da işgal karşısında bütünlüklü olarak direnen sınıf oldu. Yoksul köylülük ve emekçiler, bu direnişte yer aldılar. Aydın ve sanatçıların çoğunluğu direnişin sesi oldular. Komünistler kırsal alanda partizan birlikleri oluşturarak, kentlerde ise direniş ve savaş birlikleri, hücreleri oluşturarak, faşizme karşı her türlü mücadeleyi -cezalandırma, sabotaj vs.- örgütlediler.

Bütün savaş yılları boyunca sürdürülen bu mücadelede komünistler büyük kayıplar verdiler. Fransız Komünist Partisi şehitler partisi diye anılmaya başlandı. İtalyan Komünistleri partizan mücadelesiyle faşizmin yıkılmasını, sonra da faşist diktatör Mussolini'nin kurşuna dizilmesini gerçekleştiriyordu. Yunanistan'da partizanların iktidarı alması İngiliz ordularının katliamıyla engelleniyordu. Savaş yıllarında, bu ülkelerde, proletarya ve

komünistlerin önderliğinde direniş, faşizmi yıkan güç oldu. Ancak bu ülkelere orduları girmiş olan emperyalistler ve burjuva sınıf devrimleri engelledi.

Devrimi gerçekleştiren ülkelerden Bulgaristan'da Komünistler direnişi örgütledi. Mitka Gribçeva, kentlerde işbirlikçi faşistleri cezalandıran, kırlarda partizan olan komünist savaşçı olarak yazdığı anı-roman "Seni Halk Adına Ölüm Mahkûm Ediyorum" eseriyle yaşananları bugünlere aktarmış oldu. Her genç emekçi, her devrimci genç, okuyunca yüreğinin devrim coşkusuyla çarpmasını sağlayan bu romanı okumalıdır. Bulgaristan'da kentlerde, demiryollarında, her türlü depolama, aktarma merkezinde, fabrika ve üretim alanlarında, işçi sınıfı, komünistlerin önderliğinde, birçok yöntemle direnişi gerçekleştirdi. Kırlarda partizan birlikleri oluşturarak savaşıldı. Kızıl Ordu'nun faşist Alman ordularını kovaladığı dönem Bulgaristan'da partizanlar, işçiler eylemleri artırdılar. Proletaryanın önderliğinde Halk Cephesi kuruldu, faşist işgallere ve işbirlikçi faşistlere karşı, faşist devlete karşı saldırılar sürekli büyüdü. 1944 Eylül'ünde, Kızıl Ordu'nun Bulgaristan sınırına geldiği gün, Halk Cephesi ayaklanma ile devrimi gerçekleştirdi. Yıllardır faşist katliamları ve terörü yaşayan Bulgaristan halkları sokaklara dökülüp bayram ediyordu. Devrimin gerçekleştiği diğer ülkelerde de benzer gelişmeler yaşandı.

Yugoslavya'da Partizan savaşı, Polonya'da kentlerdeki direniş öne çıkan örnekler oldu. İşçilerin mücadelesi bu süreçte büyük rol oynadı. Faşistler için üretim yapan fabrikalarda bozuk üretim, gerçek işlevini yerine getirmeden bozulacak üretim, makinelerin bozulmasıyla üretimin durdurulması, üretimin yavaşlatılması, üretilen ürünlere depolarda sabotaj, depolarda el konulup halka

ve direnişçilere ulaştırılması, nakliye sırasında el konulması ya da sabotaj yapılması, fabrikalarda direniş için gizlice üretim yapılmasına kadar sayısız mücadele yöntemi geliştirdiler. En basit mücadelenin bile ölüm cezası demek olduğu koşullarda sürekli mücadele edildi. Proletarya mücadelesiyle devrimi sürekli büyüttü. Doğu Avrupa ülkelerinde, proletaryanın önderliğinde gerçekleşen demokratik halk devrimleriyle, proletarya, sosyalizmi kurmaya başladı. Faşizmin karanlığı ve yıkımından yeni bir dünya inşa etme görevini büyük bir hızla gerçekleştirmeye başladı.

Savaşın insan, doğa, toplum, ekonomi açısından yarattığı yıkım çok büyük oldu. Savaşta 60 milyon insan yaşamını yitirdi. Sovyetler Birliği 27 milyon, Polonya 6 milyon civarı, Almanya 4,5 milyon, Japonya 2 milyon insanını kaybederken, ABD 6 bin sivil, 300 bin asker, İngiltere 100 bin civarı sivil, 264 bin asker kaybı veriyordu. Bu sayılar içinde milyonlarca Yahudi'nin katledilmesi de var. Ayrıca birçok ülkede büyük kayıplar yaşandığını da belirtelim. Büyük bir yıkım yaşayan Sovyetler Birliği, zaferi kazanarak, tüm dünya emekçilerinin güven ve sempatisini kazandı.

Savaş sonlarına baktığımızda Asya'da Kore ve Vietnam demokratik halk devrimleri gerçekleşiyordu. Asya'nın diğer ülkelerinde ise devrimci kurtuluş mücadeleleri yükseliyordu. Bazı ülkeler sömürgecilik zincirlerini kırdılar. Çin devrimi giderek büyüyor, bağımlı ve yarı-bağımlı ülkelerde demokratik halk devrimleri mücadelesi güçleniyordu. Avrupa'nın önemli bir kısmı proletarya önderliğindeki demokratik halk devrimlerini yaptığı için sosyalizme yöneliyordu.

Savaştan zaferle çıkan proletarya ve sosyalizm oldu. Birçok ülkede devrim olmuş, birçok ülkede de komünistler güçlü durumdaydılar.

Devrimler yükseliyordu. Emperyalistlerde proletaryaya karşı, komünistlere karşı saldırıyı hemen başlattılar. Sürgündeki komünistlerin ülkelerine dönüşü engelleniyor, savaş yıllarında faşizme karşı savaşı, direnişi sürdüren emekçileri silahsızlandırmaya başlıyorlardı. Savaş yıllarında faşizmle iş birliği yapan ve direnişçilerin cezalandırmasından kurtulmuş olan burjuvalar, emperyalistlerin desteğiyle eski konumlarına getiriliyordu. Emperyalistler propaganda ile para ile ve her türlü yöntemle burjuvazinin etkinleşmesinin yolunu açıyor, komünistlere baskı uyguluyorlardı. Savaş yıllarında, komünist parti ve örgütlerin üye ve sempatizanlarının sayısı, savaş öncesine göre kat kat artmıştı.

Savaş sonrası yıllarda, emperyalizmin, sosyalizme yönelik baskıları ve saldırganlığı yoğunlaştı. Büyük yıkım yaşatan savaştan sonra tehdit tekrar büyüyordu. ABD senatosunda Sovyetler Birliği'ne atom bombası atılması, komünizmin yok edilmesi tartışmaları, 1948 yılında, Sovyetler Birliği'nin atom bombası yaptığını açıklamasıyla sona eriyordu. Emperyalist ülkeler ABD'nin önderliğinde NATO'yu kurup sosyalist ülkeleri askeri olarak ablukaya alma ve tehdit etmeye çalışırken soğuk savaşı da başlatıyorlardı. Soğuk savaşla komünistler ve sosyalist ülkeler hakkında her türlü yalan ve demagojiyle propaganda başlatılıyor, komünistlere yönelik cadı avı gerçekleştiriliyordu. Kültürel, askeri, siyasi, ekonomik, ideolojik ve her alanda sosyalizme saldırı ve abluka başlatılıyordu. Sosyalist ülkeler bu saldırılara karşı Varşova pak-tını kurdular.

Savaş sonrası yıllarda dünyayı etkileyen en önemli gelişme Çin devrimidir. Dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip Çin'de Japon işgaline karşı uzun yıllar direniş savaşı sürdü. Çin Komünist

Partisi'nin (ÇKP) 1920'li yıllarda başlayan mücadelesi 1930'lu yıllarda sürekli ilerledi. Japon işgaline karşı uzun yıllar direniş sürdü. Kimi dönem Japon işgaline, kimi zaman feodalizme, kimi zaman da burjuva gericiliğe karşı savaş sürdürdüler.

1945'te Japonya'nın yenilgisinden sonra burjuva ve feodal güçlere karşı savaş yükseltildi. ABD'nin iş birliğı yaptığı gericiler, ÇKP'nin yükselttiğı savaşta, ezildiler. 1949'da Çin devrimi gerçekleştiğinde dünya nüfusunun üçte biri sosyalizm bayrağı altında toplanmış oldu.

1951 yılında emperyalistler Kore'ye saldırdılar. Kore'de sosyalizmin kurulmasını engellemek için yapılan bu saldırı ile Kuzey Kore kentleri yıkıldı. Çin ve Sovyetler Birliğı'nin Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti yanında, emperyalizme karşı savaşmasıyla emperyalizm amacına ulaşmadı. Kore, Kuzey'de Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Güney'de Güney Kore olarak bölündü. II. Emperyalist Paylaşım savaşından sonra emperyalizm ve sosyalizm arasındaki ilk sıcak savaş yaşandı.

1952 yılında, emperyalizmin çabaları sonucu, Almanya iki ayrı devlet olarak bölündü. Doğu'da, Almanya Demokratik Halk Cumhuriyeti ile Batı'da, Federal Almanya oluştu. Almanya Demokratik Halk Cumhuriyeti sosyalizm yolunda yürüdü. 1954 yılında Vietnam'da Fransızlar Dien Bien Pu'da yenildikten sonra Vietnam'dan çekildiler. Fransızların yenilgi sonrası terk ettiğı Vietnam da ABD işgal başlattı.

Küba devrimine giden mücadele 1953 Moncado kışlası baskınıyla başladı. 1952'de gerçekleşen darbe sonrası, Fidel Castro önderliğinde, Moncado kışlasının basılmasıyla yükseldi. Baskında yer alan devrimcilerin çoğı öldürülürken, Fidel ve bazı devrimciler tutsak edildi. Tutsaklık yıllarında mücadeleyi sürdüren Fidel, halkın mü-

cadelesi ve baskısı sonucu serbest bırakılmasıyla zindandan çıktı. 1955'te serbest kalan Fidel ve bazı devrimciler Meksika'ya geçerek örgütlenme ve silahlı mücadele hazırlığına başladılar. Che, Kübalı devrimcilere bu dönemde katıldı. 1956 Aralık ayında Granma adlı gemiyle 82 devrimci Küba'ya çıkarma yaptılar. Çıkarma yapanlar kuşatıldı ve 82 kişinin büyük çoğunluğu çatışmada yaşamını yitirdi. Geriye kalan 12 kişi ile gerilla mücadelesi sürdürüldü. Bu çatışmalar sırasında Che elindeki doktor çantasıyla silahı arasında tercih yapmak zorunda kalınca silahını tercih ediyordu. Fidel'in yönetiminde bir araya gelenler gerilla çalışmalarının ilk dönemindeki zorlukları aştıkça güçlenmeye ve etkileri artmaya başladı. Şehirlerde Frank Pais önderliğinde mücadele sürdü. Moncado Kışlası baskını tarihi olan 26 Temmuz'dan adını alan 26 Temmuz Hareketi örgütlerinin ismiydi. Frank Pais işçi sınıfı içinde etkin olan bir önder olduğu için 1957 yılında katledildi. Gerilla hareketinin etkisi ve aldığı destek hem kentlerde hem kırlarda hızla yayıldı. Kırlarda gerilla mücadelesi, kentlerde işçi ve emekçilerin mücadelesi hızla güçlendi. 10 Ocak 1959 da diktatör Batista kaçtı. Ayaklanmalar başlayıp gerillalar kentlere girince devrim zafere ulaştı. İktidar Castro önderliğinde devrimciler tarafından ele geçirilerek Demokratik Halk Devrimi gerçekleştirildi. Emperyalizmin baskılarına boyun eğmeyen Küba, 1961'de ABD destekli Domuzlar Körfezi çıkarmasıyla girişilen karşı devrimi yenilgiye uğrattı ve sosyalizmi kurmaya başladı. ABD'nin sürekli saldırıları, sabotaj ve suikastları, abluka ve ambargosuna direnen Küba halkı devrimi sürdürdü.

CHE VE ENTERNASYONALİZM

Arjantinli olan Ernesto Che Guevara Küba devriminin komutanlarından biri olarak devrimi zafere taşımış, iktidar alındıktan sonra devrimin sürdürülmesi, sosyalizmin kurulması çalışmalarında bakan olarak görev almıştır. Che, Küba'da sosyalizmin kurulması çalışmaları sırasında yeni insanın yaratılması yönünde düşünce üretip çalışma yürüterek önemli adımlar atıyordu. Yoğun çalışmalarına tarlalarda, fabrikalarda çalışmayı da ekliyor, emek gücü yoğun çalışmalara, emekçilerle üretim faaliyetlerine katılıyordu. 1965 yılına gelindiğinde, Che, Küba'dan ayrılıp, devrim için savaşıyor. Kongo'da emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı sürdürülen savaşa katılıyorlar. Kübalı devrimcilerin komutanı olarak Kongo halkının devrim mücadelesini zafere ulaştırmak için savaş veriyor. Koşullar Kübalı devrimcilerin Kongo'dan ayrılmasını zorunlu kılan kadar, bir yıla yakın savaşıyorlar. Che, Kongo'dan sonra Çekoslovakya'da bir süre kalıyor, ardından tekrar Küba'ya geçip Bolivya'da gerilla mücadelesi hazırlıklarını sürdürüyor. 1966'da Bolivya'ya geçerek, gerilla savaşıyla devrim mücadelesine yeniden katılıyor. Bolivya'daki devrimciler arasında oluşan siyasal tartışmalar nedeniyle verilen sözler tutulmayınca, Che ve gerillaların destekleri azılıyor, kitlelerle ilişkileri zayıflıyordu. Desteğin engellenmesiyle gerillalar büyük zorluklar yaşamaya başlıyorlardı. 1967 yılı 8 Ekim'inde CIA ve Bolivya askerlerince Che yaralı olarak yakalanıyor ve kurşuna dizilerek katlediliyordu. Che, ülkeden ülkeye, devrim için savaşmaya giden bir devrimci kahraman, önder, yol gösterici olarak dünya proletaryasının ve emekçilerinin elinde bayrağa dönüştü. Geleceğin yeni insanını

kendi yaşamıyla en ileri düzeyde ortaya koyan, düşünceleriyle yeni insanın oluşması mücadelesini daha ileriye taşıyan Che, bugün her yerde emekçilerin devrim çağrılarının, kavgalarının sembolü olarak yaşıyor. Che'nin enternasyonalist savaşı sınıfsız sömürsüz bir dünya kurma yolunu gösteriyor.

SOSYALİZMİN ZAFERİ HER ALANDA

1959 yılında Sovyetler Birliği Ay'a uzay aracı göndererek bilim ve teknoloji alanında ulaştığı düzeyi de göstermiş oluyordu. Bu üstünlük sadece emperyalizmin karşısındaki bir üstünlük değil, sosyalizmin üretici güçlerinin gelişiminin düzeyini de gösteriyordu. Teknolojik gelişmeyle üretici güçlerin gelişmesi proletaryanın, yeni bir dünya kurmasındaki ilerlemenin de göstergesi oldu. 1940'lı yıllarda yıkılıp yıkılan Sovyetler Birliği 1960'larda ulaştığı düzeyle proletaryanın gücünü ortaya koyuyordu. Yaşamın her alanında çok ileri bir düzey yakalanıyordu. Teknoloji, kültür, sanat, edebiyat, eğitim, sağlık, beslenme, barınma, kadın sorununun çözülmesi, sportif alanlardaki gelişmişlik, değişik ulus ve halkların özgürlüğünün güvenceye alınması dil ve kültürlerinin yaşatılması ve bütün bunlardan toplumun yaygın olarak yararlanmasıyla, proletarya toplumsal değişim ve gelişimi gerçekleştirme yeteneğini ve gücünü gösteriyordu. Bilim alanındaki gelişmişliği ve bilimin toplum için kullanılması ile bilimsel gelişmesi hızlandı, dünyanın en ileri düzeyini yakaladı. Yaşam koşulları ve insanın gelişmesi Sosyalizmde kapitalist sistemden daha ileri düzeye ulaştı.

'68 AYAKLANMASI

1967'de emperyalizmin Ortadoğu'daki kalesi olan Siyonist İsrail ile Arap devletleri arasında çıkan 6 gün savaşlarında Arapların yenilmesinden sonra Filistin devrimci hareketleri İsrail'e karşı fedai savaşlarını geliştirmeye başlıyorlardı. 1968'den itibaren gerilla savaşını büyüttüler. Yenilmez diye büyütülen İsrail karşısında Filistin devrimcilerinin başarısı tüm dünya halklarının sempatisini ve desteğini kazanıyordu. Bundan sonra Filistin halkının mücadele alanları dünyanın her yerindeki devrimciler için enternasyonalist mücadelenin merkezi oluyordu. Deniz Gezmiş'ler Filistin'e giderek, burada, Siyonizm'e karşı savaşta yer alarak enternasyonalist savaşı güçlendiriyordu. 1960'lı yılların ortalarında ABD'ye karşı Vietnam'da mücadele yükselmeye başladı. ABD'nin daha fazla asker göndererek, Vietnam halkına uyguladığı katliamlar tüm dünya halklarının tepkisini çekti. Vietnam halkının kahramanca direnişi karşısında ABD'nin silah ve teknolojisi çaresiz kaldı. Kuzey Vietnam Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Güney Vietnam'daki halkıyla birlikte ABD işgal güçleri ve işbirlikçilerine karşı mücadelesi ABD'yi zorlamaya başladı. 1968 Tet saldırısıyla ABD'nin yaşadığı yenilgi sonrası Vietnam halkının mücadelesi daha büyüdü.

Kapitalizmin emekçiler ve gençlik üzerindeki gerici baskısı, Vietnam halkının devrimci mücadelesinin etkisi, Filistin devriminin yükselmesi, Che'nin enternasyonalist savaşının etkisi ve sosyalizmin etkisiyle 1968 yılında dünya çapında gençliğin mücadelesi yükseldi. 68 gençlik hareketi olarak tarihe damgasını vuran bu hareket kapitalist ülkeleri sarsan eylemler gerçekleştirdi. Emperyalist merkezlerde ayaklanmalar yaşandı.

Gençlik var olan toplumsal düzeni eleştiriyor, reddediyor ve değiştirmeye yöneliyordu. Gençliğin 68 ayaklanmasının sonucu birçok ülkede devrimci ve komünist örgütlenmeler oluştu. İleriki yıllarda ülkeleri sarsacak bazı örgütler kuruldu. Gençlik geleceği kurmak için devrim mücadelesini yükseltti.

1970'li yıllarda sosyalizmin dünya halkları üzerindeki etkisi güçlenerek sürdü. Türkiye'de 1970 devrimci çıkışı gerçekleşti. Denizler THKO'yu kurdu, Mahirler THKP-C'yi kurdular. Yükselen devrime karşı 12 Mart faşist darbesi gerçekleştirildi. Ancak 70'li yıllar devrimin hızla yükseldiği yıllar oldu. THKO Denizlerin mücadelesini THKO Mücadele Birliği olarak sürdürdü. İşçi sınıfı ve emekçiler devrim için ayağa kalktı. 12 Eylül 1980 faşist darbesine kadar devrim sürekli büyüdü.

1968'de atılım yapan Vietnam halkının direnişi 1970'li yıllar boyunca devamlı güçlendi. Vietnam ABD için kabusa dönmeye başladı. ABD halkının savaş karşıtı mücadelesi, dünya halklarının ve sosyalist ülkelerin Vietnam halkına olan desteği, Vietnam direnişinin zafer kazanması için büyük bir güç verdi. 1975 yılında ABD Vietnam'da yenilgiyi kabul ederek çekildi. ABD'nin Vietnam yenilgisi sosyalizm karşısında aldığı tarihi bir yenilgi oldu. Güney Vietnam'ın kurtarılmasıyla Vietnam tek ülke, bütün ülke sosyalist Vietnam oldu, sosyalizm egemen oldu.

Ekim Devrimiyle başlayan sosyalizmin yükselişi tüm dünya halklarını etkiledi. 1940'lı yılların devrimleriyle sosyalizm bir dünya sistemi oldu. 1950'li, 60'lı, 70'li yıllarda sosyalizm güçlenip devrimler gerçekleşiyordu. Proletarya tüm dünya halklarının yaşamını etkileyip önlerine yeni bir yaşam sunuyordu. Emperyalist ülkeler proletaryanın baskısı, sosyalizmin baskısı altında birçok ekonomik ve demokratik talebe boyun eğdi ve

emekçilerin yaşam koşulları bu nedenle kısmen iyileşti. Bağımlı ve yarı bağımlı ülkelerin emekçileri sosyalizm mücadelesine yönelip birçok yerde zafer kazandı. Sosyalizm bu sürede kapitalizmden ileri bir toplumsal sistem, geleceğin toplumsal sistemi olduğunu birçok kez ve çok ileri gelişme ile kanıtladı. Emekçiler proletaryanın kurduğu sosyalizm olmadan kurtulamayacağını biliyor. Proletarya geleceği kurma kavgasını sürdürüyor.

Önsöz Dergisi, 8.Sayı

KANLI HAZİNELER

Mayıs ayı sonlarına doğru gazetelerde batık hazine bulunduğu haberleri yer aldı. Tarihte bulunan en değerli batık olduğunun yanı sıra 17 tonu bulan altın ve gümüş olduğu belirtiliyor. Beş yüz milyon dolar değer biçiliyor. Bir hafta sonra ise aynı batıkta farklı bir sandıkta daha değerli bir hazine daha bulunduğu yazıldı. Verilen haberlerde 1641 yılında batan bir gemiye dikkat çekiliyor. İspanya ise kendilerine ait olan bu hazineleri taşıyan İngiliz gemisinin batmasına dikkat çekiyor.

Batığı bulan şirketin daha önce İspanya tarafından görevlendirilmesi, sonuç alınmadan anlaşmanın sona erdiği göz önüne alınınca sömürgecilik tarihinin ilk büyük gücü denilebilecek olan İspanya'nın sömürgelerden çaldığı, zorla el koyduğu hazineler olduğu anlaşılıyor. Eduardo Galeano'nun "Latin Amerika'nın Kesik Damarları" adlı eserinde, Marx'ın Kapital 1'de sömürgecilik üzerine aktardıkları bilgiler bu hazinelerin nasıl elde edildiği konusunda aydınlatıcı.

1641'de gümüşün merkezi Potosi. Bugünkü Bolıvyaya sınırları içinde olan 5 bin metre yükseklikteki Potosi'de 1545'te gökyüzüne doğru sivrilen bir tepenin gümüş olduğu tespit ediliyor. Sömürgeciler bu gümüş için Potosi'ye akın etmeye başlıyor. 30 yıl içinde Potosi'nin nüfusu Avrupa'nın büyük

kentlerinden Londra ile aynı nüfusa sahip oluyor; Roma, Paris ve Madrid'den daha kalabalık. 1573'te 120 bin, 1650 yılında ise 160 bin nüfusa sahip.

1970'li yıllarda artık bu nüfusun üçte biri kadar! Batığın gerçekleştiği yıllarda Potosi İspanyolların elinde ve bu dönem sömürgeler içinde merkez haline gelmiş durumda. Potosi, 17. yüzyıl sonlarında bitti. "1503-1660 yılları arasında Andaluzya başkentine 185.000 kilogram altın ve 16.000.000 kilogram gümüş gelmiştir. Bu yüz elli yıl boyunca İspanya'ya aktarılan gümüş miktarı tüm Avrupa rezervlerinin üç katını temsil etmektedir." (Eduardo Galeano, Latin Amerika'nın Kesik Damarları) Potosi, o dönem dünyanın en büyük zenginliğinin yaşandığı bir kent. Potosi ve çevresi her türlü lüksün, kumarın, şatafatın yaşandığı bir merkez. Aynı zamanda bu büyük zenginliğin elde edilmesi için yaşanan büyük kıyım var. Tarihin gördüğü en büyük soykırımla elde edilen bu hazineler büyük katliamlarda akan kanın kristalleşmesi gibidir.

Potosi'den geriye kalanları E. Galeano "Tantana ve yağma hastası olan Potosi toplumu görkemlerinin bulanık anısıyla saray ve tapınaklarının yıkıntılarını bıraktı arkasında. Bir de... sekiz milyon kızılderili ölüsü" (age, sf. 46) diye belirtiyor. Sadece Potosi'de sekiz milyon kızılderili katledilirken tarihin bu en büyük yağma, soykırım ve katliamının bilançosu 80 milyon civarı insanın katledilmesidir. Aztek, Maya ve İnka'lardan, yani Amerika kıtasının yerlilerinden katledilenler 80 milyon civarı. (Daha sonra Afrika'dan getirilerek köleleştirilenler ve katledilenler buna eklenecek).

Sömürgeciler gelmeden önce 70 ila 90 milyon arasında tahmin edilen yerli nüfusu sömürgecilerin gelmesinden yüz elli yıl sonra üç buçuk milyona düşmüştür. Bu vahşet ve kan akıtılması nasıl gerçekleşiyor? Potosi'de ve daha sonra altı-

nın Potosi'si olacak olan Brezilya'daki Oure Preto'da yaşanan açlık durumu çarpıcı olarak gösteriyor. Sömürgeciler gelmeden önce tarım yapılarak birçok ürün yetiştirilen kıtada sömürgeciler yerlilerin yaşam alanlarını da tamamen yok ettiler. Bunu yaparak amaçları yerlileri yaşamak için sömürgecilerin işlettiği madenlerde ve sonraları da plantasyonlarda çalışmaya zorunlu bırakmaktı. Yerlilerin bütün tarlaları, sulama kanalları ve her türlü yaşam alanları yakılıp, yıkılıyor, tahrip ediliyor. Silahla, katliamlarla ve zorla çalıştırılıyorlar. Bir Kızılderili girdiği madenden çoğunlukla ancak ölü olarak çıkıyor.

Tarımın tamamen yok edildiği bölgelerde kıtlık yaşanmaya başlayınca o zamana kadar dünyanın en ileri lüks yaşamını sürdürenler artık fare, böcek yiyerek yaşamını sürdürmeye çalışıyor. Bu koşullarda elbette yerli halka düşen sadece ölüm oluyor. Ayrıca sömürgecilerin getirdiği salgın hastalıklarda bünyesi hazırlıksız olan yerlilerin ölümlüne neden oluyor. Bunu bilen sömürgeciler kimi zaman bilerek salgın hastalığı soykırım için kullanıyor.

15. yüzyıl sonlarında Amerika kıtasının keşfedilmesiyle kıtaya başlayan sömürgeci akınında ilk hedef yerli halkların binlerce yıldır birikimi olan birikimlerine, dini ve sanat eserlerini oluşturan altınlara, gümüşe, elmas, yakut ve değerli ne varsa onlara el koyup yağmalamak oldu. Barut, top, at, zırh gibi savaş araçlarının üstünlüğü ve hileyle yerli halkları katledip tüm varlıklarına el konularak, her şeyleri yakılıp yıkılarak halklar egemenlik altına alındılar.

Bu süreç kapitalist ilkel sermaye birikimi dönemidir. "Oysa tarihte, ele geçirmenin, köleleştirmenin, soymanın, öldürmenin, kısaca zorun büyük rol oynadığını herkes bilir. Oysa aslında ilkel

birikim yöntemleri saf ve sevimli olmaktan çok uzaktır” (Marx, Kapital, sf. 678)

“Sömürgeler, tomurcuklanan manifaktürler için pazar üzerindeki tekel aracılığı ile artan bir birikim sağladı. Avrupa dışında düpedüz talan, köleleştirme ve katillik yoluyla ele geçirilen servet, anayurda taşınarak sermayeye çevrildi.” (Marx, Sömürgecilik Üzerine, sf. 326)

Amerika’da altın ve gümüşün bulunması, yerli halkın kökünün kazınması, köleleştirilmesi ve madenlere gömülmesi, Doğu Hint Adalarının ele geçirilmeye ve yağmalanmaya başlaması, Afrika’nın kara-deri ticaretinin av alanı haline getirilmesi, kapitalist üretim çağının pembe renkli şafak işaretleriydi. Bu pastoral gelişmeler, ilkel birikimin belli başlı adımlarıydı.” (Marx, Kapital 1, sf.715)

Kapitalizmin ilkel birikimini, döktüğü kanların birikimi olarak ifade etmek doğru olacaktır. Ancak sadece o kadar değil. Kapitalist ilkel birikimde olduğu gibi kapitalist birikimde, tekelleşme ve emperyalist sömürü de insanın canı ve kanıyla oluştu ve insanın canıyla kanıyla ayakta kalmaya çalışıyor.

1519’da Aztek imparatorunun muhteşem hazinesine el konulup yağmalanması, Guetemala’da Kızılderililerin yaşadıkları katliam karşısında bütün altın, gümüş, elmas, yakut ne varsa teslim etmeleri, İnka imparatorluğunun göz kamaştırıcı başkentinin ele geçirilmesi ve güneş tapınağının yağmalanması sömürgecilerin ilk adımlarından başlayarak kıtanın bütün varlığını yağmalamaya başlamasının örnekleridir.

“Potosi’deki gümüş madenlerine yılda yüz bin sepet, yani bir milyon kilo koka yaprağı giriyordu. Kilise bu uyuşturucudan vergi alıyordu” (E. Galeano, age. sf. 59) En çarpıcı yanlarından birisi budur. Gümüş madenlerinde ölümüne çalış-

maya katlanmaları için kokayı uyuşturucu olarak sömürgecilerin Kızılderililere satması ve ayrıca bu satıştan da para kazanması!

18. yüzyıl başlarında Brezilya Ouro Preto'da altın bulunuyor. 1750'de ise aynı yerde altın kadar bol elmas olduğu anlaşılıyor. İngiliz kaynaklarına göre bazı dönemlerde İngiltere'ye giren Brezilya altını haftada 25 bin kiloya ulaşıyor. Bu altınlar ve elmas aynı zamanda çok fazla insanın ölümü pahasına elde ediliyor.

İlk 150 yılda kıta nüfusunun soykırıma uğratılması nedeniyle Afrika'da kara deri avına çıkılıp insanlar yakalanarak köleleştiriliyor. Güney ve Kuzey Amerika'da madenlerde, sömürgecilerin elindeki tarım alanlarında çalıştırılıyorlar. Milyonlarca Afrikalı toprağından, yaşamından koparılıyor. Bunların önemli bir kısmı yoldayken ölüyor. Kalanı da köle olarak ölene kadar çalıştırılıyorlar. Sadece Liverpool limanından (o dönemin en önemli merkezlerinden) 1730 yılında köle ticareti için yıllık 15 gemi çalıştırılıyor. Çalışan gemi sayısı giderek artıyor ve 1792 yılında köle ticaretinde çalışan gemi sayısı yıllık 132 gemiye ulaşıyor.

"Eğer para, Auguier'in dediği gibi 'dünyaya yanığında doğuştan kan lekesiyle geliyorsa' sermaye tepeden turnağa her gözeneğinden kan ve pislik damlayarak geliyor." (Marx, Kapital 1, sf. 724)

Sermayenin yüzünü en açık biçimde ortaya koyan bu sözler sömürgelerin karşı karşıya kaldığı durumu da ortaya koyuyor. Daha ilkel birikim aşamasının vahşeti... Köleleştirmeye Amerika kıtasının her iki tarafından sömürgeci ülkelere büyük bir sömürü aktarılıyor. Altın, gümüş, elmas, yakut dışında bakır, kalay, potasyum nitrat gibi birçok maden Avrupa'ya taşınmıyor. Sadece maden değil, tarım ürünleri de Avrupa için üretiliyor. La-

tifundialar ve plantasyonlarda hala yaşamakta olan yerliler ve Afrika'dan getirilerek köleleştirilenler çalıştırılıyor. Kakao, pamuk, şeker, kahve, kaçuk, muz gibi birçok ürün Avrupa için üretiliyor.

Bunlar genellikle farklı ülkelerde üretiliyor. Latin Amerika sömürgecilerin istemleriyle parçalanıp birçok ülkeye ayrılıyor. Orta Amerika küçük ülkeler halinde parçalanıyor. Bütün bu ülkelerde sömürgeciler üretimi yok ediyor, gelişimini engelliyor. Sömürge olarak ya da bağımlı olarak kalmaları için çoğunlukla tek ürüne mahkûm ediliyorlar. Bu ürünü sömürgecilerin, sonra da emperyalistlerin ihtiyacı belirlediği için onlara satıyorlar. Başka ülkelere de onlar satıyorlar. Yaşamı sürdürmek için gerekli olan diğer ürünlerin yetiştirilmesi ve bütün üretim faaliyetleri yok edilerek sömürgecilerin, emperyalistlerin alacağı ürünün yetiştirilmesi için çalışmaya mahkûm ediliyorlar.

Amerika kıtasında yaşayanların benzeri Asya ve Afrika'da da yaşıyor. İngilizlerin tarım alanındaki tahribatının sonucu olarak 1866'da yaşanan kıtlıkta Bengal'in Orissa bölgesinde bir milyondan fazla Hintli ölüyor. Var olan yiyecekler de Hint hazinesine para kazandırmak için yüksek fiyatla satılmak isteniyor, bu da ölümleri artırıyor. Diğer katliamlara gelince, Avustralya kıtasının yerlileri olan Aborjinlere soykırım uygulanıyor. Çin'de afyon alımını yasaklayıp, durdurunca savaş ve zorla boyun eğdiriliyor. Sömürgeciler "Hıristiyan olduğu için ve Hıristiyanlığı kullandığı için Marx, W. Howit'in sözlerini aktarıyor. Hıristiyan denilen bu soyun dünyanın dört bir yanında boyunduruğu altına alabildiği halklara karşı gösterebildiği vahşet ve zulmün benzerine, hiçbir çağda ne kadar yabani, ne kadar kaba ve ne kadar merhametsiz ve utanmaz olursa olsun, başka hiçbir soyda rastlanamaz." (Kapital 1, sf.716) Hollandalıların Ca-

va'nın eyaleti Boncuvangi'de giriştikleri köleleştirme ve kırım nedeniyle 1750'de 80.000 olan nüfus 1811'de 8.000'e inmiş durumda.

İngilizlerin iç pazarı tekelleri altına almalarıyla bütün pirinçleri satın alarak yüksek fiyattan satmaları nedeniyle kıtlık oluşturdukları İngiliz belgelerinden anlaşılıyor. Aynı uygulamayı diğer sömürgecilerde dahil olarak diğer sömürgelerde de uyguladıklarına şüphe yok.

18. yüzyılda Amerika kıtasında Kızılderililerin başı için ya da tutsaklığı için 40 sterlinden 105 sterline değişen fiyatlar uygulanıyor. Kelle avına çıkılıyor. Kızılderilileri avlamaya çıkıyorlar. Köleleştirme ve yağmanın kölecilikle sürmesini ortaya koyan veriler de dikkat çekici. "1790 yılında İngiliz Antillerinde, bir özgür insana karşı on köle, Fransız Antillerinde bire karşı on dört, Hollanda Antillerinde bire karşı 23 köle vardı." Bu soykırımı, sömürüye, vahşete karşı birçok ayaklanma, savaş gerçekleşiyor.

Ancak ekonomik olarak daha ileri olan sömürgecilerin kıyaslanmayacak kadar üstün olan savaş güçleri karşısında yerli halklar ve köleler geçici başarılar elde etseler de kalıcı başarılar olmadı. 18. yüzyıl boyunca Brezilya Palmeras bölgesinde süren ve egemenlik kuran köle ayaklanması en uzun süreli köle ayaklanması. Sömürgeciler bu ayaklanmayı da diğer bölgelerden daha iyi yaşam koşulları oluşturması nedeniyle, yarattıkları örnekle birlikte 18. yüzyıl sonlarında yok ettiler, yıktılar.

Yasalara, buyruklara bakılınca bu kısımların olmadığı ya da engellenmesi için çaba gösterildiği görülür. Ama bunların resmi kaydolması dışında hiçbir hükmü olmadığı, yasaların ve buyrukların yerli halklar lehine uygulanmadığı gerçektir. Son yüzyıllık süreçte emperyalistlerin çıkarları için ya-

pılan savaşlarda katledilen on milyonlarca insanın ölümü nedeniyle suçlu olduğu halde kapitalist sistemin önde gelenleri sistemin “en itibarlıları” olmaya devam ediyor. Büyük burjuvaların sömürü nedeniyle açlığa, hastalığa, ölüme mahkûm ettikleri yüz milyonlarca insan karşısında işledikleri bu suçlardan cezalandırılmaları nasıl söz konusu edilmiyorsa sömürgecilik döneminin “itibarlıları” da her istediklerini yapma gücüne sahiptiler.

Yüzyıllar geçse de insanlığa karşı işlenen suçlar devam ediyor. İnsan yaşamı, kültürü, sanatı, bilgi birikimini hep sömürü amaçlı yok ettiler. 1940’lı yıllarda faşizmin insanları kitlesel olarak gaz odalarına doldurması, 1945’te atom bombasıyla yüz binlerce insanın öldürülmesi, emperyalist savaşlarda on milyonlarca insan öldürülmesi devam eden katliamın örnekleridir. Şimdi gelinen aşamada katliamlar tamamen makineler aracılığıyla ve insan vicdanından, insan duygusundan mümkün olduğunca soyutlanarak sürdürülüyor. Savaş uçaklarından hiç görülmeyecek ve buna gerek duyulmayacak kadar uzaktaki hedeflere füzeler atılıp oralardakiler yok ediliyor. Uçak gemilerinden, savaş gemilerinden, üslerden gönderilen füzeler hedef koordinatlarının bildirilmesiyle ateşleniyor. Ateşleyen kişiler kaç insan ölecek, kaç çocuk ölecek ya da öldü gibi gerçeklerden soyutlanmış.

Sadece bilgisayar ekranındaki görüntüler ve matematik hesapları söz konusu. Geçmişte katliamları yapacak, buna katlanacak ve yürütecek insanların özel olarak makineleştirilmesi, insani duygulardan soyutlanması gerekiyordu. Şimdi en büyük katliamları yapanlar teknik bilgiyle bunu yapabiliyor. Ve emrinde oldukları tekellere, yüzlerini hiç görmeden öldürdükleri çocukların ve insanların kanlarıyla büyük paralar kazandırıyorlar.

Sömürgecilik döneminde artı-emeğe el konularak yapılan sömürü ve katliamlar bugün artı-değere el konularak sürdürülüyor. Emperyalistler sadece sömürü yoluyla aldıkları sermayenin bir kısmını, küçük bir kısmını sermaye olarak aktarıyorlar. Patent payı, borsa oyunları, sıcak para politikası, döviz kurları, şirketin alışverişlerinde fiyatlarla oynama, kâr payı, faiz uygulamaları gibi sayılamayacak kadar yol ve yöntemle emperyalist sömürü gerçekleştiriyor. Hem de gemilerde taşımadan, batma riskine girilmeden sürdürülüyor bu sömürü. Geriye açlık, yoksulluk kalıyor. Geriye savaşlar, çatışmalar kalıyor. Geriye önlenebilir nedenlere bağlı olarak milyonlarca insanın her yıl yaşamını yitirmesi kalıyor. Önlenebilir nedenler emperyalistlerin ve işbirlikçi sermayenin sömürüsü nedeniyle oluştuğu için, sömürü nedeniyle engellenmediği için, doğanın tahribatıyla ilişkili olduğu için katliam sürüyor.

Sınıflı toplumlar tarihi sömürü için insanın katledilmesinin tarihidir. Sınıflar ortadan kaldırılmadığı sürece sömürücü egemen sınıflar katliamlarını sürdürecektir. Bugün çok daha yetkinleşmiş olan silahlar ve araçlar nedeniyle bu öldürme ve cinayet daha büyük boyutlarda sürüyor. İnsan kanıyla biriken sermaye biriktikçe daha fazla insan kanı içmeye, daha fazla insan kanı içtikçe çok daha fazla birikmeye ve çok daha fazla insan kanı içmeye devam ediyor. Proletaryanın son sömürücü sınıf olan burjuvaziye tarih sahnesinden silmesiyle insanın her türlü gelişiminin önü açılacak, insan o zaman yok oluştan kurtulacak.

İADE-İ ZİYARET

Hücre kapısının anahtarı takılıyor ve döndürülüyor, tekrar ve tekrar döndürülüyor. Metalin sert sesiyle, gürültüyle kapı-kolu çevriliyor, kapı açılıyor. “Ziyaretin var.” diyorlar. Koridora çıkıyorum. Yirmi metre kadar gidince ana koridora çıkıyor, sola dönüp yürüyorum. Yine yirmi metre kadar gidince sağdan blok koridorundan diğer bloklara, merkeze giden koridora giriyorum. Çamaşırhane kapısı, mutfak kapısı geçiliyor, sonra avukat görüş yerine giden kapıyı da geçince ziyaret kabinlerine giden koridora giriyorum. Bu ziyaret tam sürpriz...

Dün, çarşamba günü ziyaretçim geldi. Ziyaretten sonraki saatlerde yer değişimi oldu ve yeni geldiğim yerde ziyaret saati perşembe sabah. İki gün peş peşe ziyarete çıkmış oluyorum. Merakla görüş kabinine giriyor ve hemen ahizeyi kaldırıp çağrı düğmesine basıyorum uzunca. Karşı taraftan uzunca ‘dınıt’ sesi duyuluyor. Fazla beklemeden gardiyan geliyor. “Ziyaretçilerimi gönderin.” diyorum. Fazla zaman geçmeden dayım ve en küçük kız kardeşim geliyorlar. Kız kardeşimin bir oğlu var, daha 3 yaşlarında. Dayımla kardeşim köyden gelmişler. Dayıma bakarken eski günlere, çok eskilere kız kardeşimin doğmasından önceki yıllara gidiyorum.

1980; Eylül. İlkokul beşinci sınıfa başlayaca-

ğım. Okulu köyde, dedemin ve dayılarımın yanında okuyorum. Okulların açılması yakın. Bugünlerde köyde işler o kadar çok ki nefes alacak zamanımız bile olmuyor. Süpürgeler biçiliyor, ayıklanıyor, taranıyor ve kurutuluyor. Süpürge tohumları da kurutuluyor, eleniyor ve kaldırılıyor. İşler haftalarca sürüyor. Bir tarla bitince diğerine başlanıyor. Başka tarla yoksa bu sefer değişik iş için başkalarına çalışılıyor. İş zamanı kimse boş durmuyor. Bizimkiler süpürgeyi taradı ve kurutmaya başladılar. Süpürgeler, evin ötesinden geçen derenin setinde sergi yapıp kurutuluyor. Köyün çobanlarının hayvanları topladığı alan, ağrek evin bir tarafına düşüyor. Setinin ağrek tarafına serili süpürgeler. Akşam saatlerinde ben çıkıyorum sete. Set boyunca serili süpürgelerin ortasında bir de yatak var, gece beklemek için. Omzumda dedemin av tüfeği asılı... Set üstünde etrafa bakınıyor, tüfekle oynuyor zaman geçiriyorum. Tüfeğin ağzına fişek veriyor ve horozu kaldırıp atışa hazır hale getiriyorum. Bir ara Delloğların köpeği bahçelerinden ağrek tarafına geliyor. Uzaktan bana da havlıyor. Ben de bu sırada tüfekle köpeğe nişan alıyorum. Bu köpeğe hıncım var. Çok sevinçli olduğum bir günde beni çok korkutmuştu. Daha önce tüfekle de tabancayla da hiç ateş etmedim. Tetiği çeksem belki köpek vurulacak. Bir evin köpeğinin vurulması çok kötü olacağı ve bundan başımın belaya gireceği aklımdan geçiyor, tüfeği indiriyor ve köpeğe taş atıp kovalıyorum. Set düz olduğu için süpürge tamamlamamı görüyorum. Yaklaşan olursa görürüm. Saat ilerlemeye başlıyor. Bir süre daha dolaşım eve gitmeye karar veriyorum. Tüfekten fişeği çıkarıyorum daha set üstündeyken, horozunu indirmiyorum. Eve gidince misafir odasına giriyorum, içerisi kalabalık. Pottur beni görünce hemen;

“Ne yapıyorsun yeğenim sen? Bir kaza çıka-

racaksın.” diyerek gelip tüfeği alıyor. Fişegi çıkar-mak niyetiyle hemen tüfeği kırıyor, bakıyor ki fişek yok. Ben, kendimden emin gülümseyerek izliyo-rum. Tekrar tüfeği bana veriyor. Horozunu indirip kapatarak verdiği tüfeği odadaki yerine asıyorum. Saatler ilerleyip, gece yarısına doğru geliyor. Misa-firler gidiyorlar.

Gece süpürgeyi beklemek için dayım sete gi-diyor. Giderken yanında tabancasını götürüyor. Tüfek dedemin, evde kalıyor. Dayım set üstünde yatıyor, ben evde yatıyorum. Gece daha hava yeni aydınlanırken, karanlık kaybolmamışken beni uyandırıyorlar.

“Kalk cendermeler bastı köyü.” diyorlar. Kalkıyorum, uyku mahmurluğuyla ve korkuyla bakınıyorum. Evi arıyorlar, bir sürü asker var. Dedemin yattığı misafir odasındaki tüfeğe dokun-muyorlar. Her yeri arıyorlar. Yatakları, ambarı, yüklüğü arıyorlar. Ahır ve samanlığa, bahçeye ba-kıp arıyorlar. Ortalık darmadağın oluyor, bir şey bulamıyorlar, çıkıyorlar. Büyükler haberleşiyor, sabaha kadar konuşmalar sürüyor. Hasan dayım sette yatarken askerlerin geldiğini fark edememiş, yatağı ve üzerini arayınca tabancayı yakalamışlar. Hasan dayımı götürmüşler. Aşağı mahalleden fa-lanın 14'lüsü yakalanmış ama para verip kapat-mışlar. Başka da bir şey yok. Kaçaklardan (köye gelen devrimciler) yakalanan olmamış. Büyük si-lah da yakalanmamış. Dayımın yakalanması beni üzüyor. Keşke gece set üstünde ben yatsaydım. O zaman dayım evde yatar ve askerler gelince taban-casını saklardı.

Gün boyunca büyüklerin konuşmalarını din-liyorum. “Asker darbe yaptı”, “cunta geldi”, “ihtilal oldu”, “her yeri basıyorlar” ... Büyükler bir sürü şey konuşuyor. Akşama doğru yine askerler geli-yor. Yine kalabalık gelmişler. Evin yanından geçen

anayola dizilmişler. Yolun bir kenarında aralıklarla duran, yüzünü evden tarafa dönenler ellerinde tüfeklerini doğrultmuş vaziyette dimdik duruyorlar. Yolun öteki kenarındakiler de aynı şekilde durmuş diğer taraflara bakıyorlar. Yazı yazılmış olan yerlere geliyorlar sırayla, duvarlardaki yazılar siliniyor. Evlerin duvarlarında, kanalın kenarlarında ve priz dediğimiz kanal ağızlarının duvarlarında yazılar var. Genç Enekçiler Birliği; Fabrikalar, Tarlalar, Siyasi İktidar, Her şey Emeğin Olacak; Birlik Yolu; TKEP ve daha başka yazılar var. Askerler ellerinde uzun silahlarıyla dolaşüyor ve tüm yazılar siliniyor. İşleri bitince askerler gidiyor. Köyde yine cunta, darbe sözlerinin geçtiği konuşmalar oluyor.

Aramada tabanca yakalatan dayımı cezaevine koyuyorlar. Şadoğlu Köyü'nden dayımdan başka kimse yok içeride. Evde de işler zorlaşıyor. Küçük dayım askerde, onun büyüğü Hasan dayım içeride, büyük dayılarım ayrı evdeler. Köyde işlere yardım edenler olduğu için zor da olsa yürüyor işler.

Günler, haftalar geçerken okullar açılmış oluyor. Ben son senemi geçiriyorum köyde. Okul bitince gideceğim. Bayram gelip çatıyor. Köyde bayram bir tane, sadece Kurban Bayramı var. Şehirdeyken iki bayram oluyordu, şeker bayramı da oluyordu. Şimdi Kurban Bayramı... Dayımın ziyaretine gidilecek. Hazırlıklar yapıyor, her şey tamamlanıyor. Yola çıkma zamanı geliyor. Bu sırada bana:

“Sen gelmeyeceksin, evi bekleyeceksin.” diyorlar. İtiraz ediyorum: “Ben evi beklemem, dayımı görmeye gideceğim.” Küçük halam (köyde annenin kız kardeşine hala deniliyor) sertleşerek konuşmaya başlıyor: “Sen evde duracaksın.” Bu sırada “içeri” götürülecek yiyecekler, eşyalar vagona yüklenmiş oluyor. Gidecekler, biniyor, ben de vagona

binmeye çalışıyorum, yukarıdan engelliyorlar. Ben sinirlenmeye, öfkelenmeye başlıyorum. “Evde durmam ben de gideceğim.” diyorum. İyice inatlaşıyorum. Elimi enseme koyup inat çukuruna bakıyorum, iyice çukurlaşmış, inadım artmış!

Karşılıklı konuşmalar, tehditler, restleşmeler sürerken traktör hareket ediyor, beni bırakarak gidiyorlar. Traktör uzaklaşıyor. Yukarı mahalledeki halamı da alıp köyden çıkacaklar. Bir süre evde bekliyorum, oyalanıyorum. Sonra ben de yürüyerek yola koyuluyorum.

Köyün içinden geçip yol boyu yürüyorum. Yol ve büyük kanal yan yana gidiyor. Önce kıvrılarak dağın eteğinden gidiyorlar. Dönekse deresine yaklaşınca yol ve kanal dağdan ayrılıp Kaleboynu'na doğru gidiyor. Kaleboynu'na gelince asfalt yola çıkıyorum. Buradan sonra, yol boyu köpekler saldırır diye korkudan topladığım taşları elime alıp devam ediyorum. Yokuş aşağı inerken Kirami'nin petrolünü geçiyorum. Yürümeye devam ediyorum. Haydarbey köyünün orayı da geçiyorum, yolun yarısını geçmiş oluyorum. Kumçiftliği de geçince çamlığa varıyorum. Çamlık boyunca yürüyorum. İleride köprü var, köprüden sonra yukarı Niksar'a vardım mı oradan cezaevine gitmek kolay. Çamlık boyunca yürürken karşıdan gelen bir traktör görüyorum. Yaklaşırken sesler duyuluyor, bağırarak konuşuyorlar:

–Bu bizim inatçı.

–Buraya kadar yürümüş, şuna bakın.

Tam yanıma gelince traktör duruyor. Beni bindiriyorlar ve gerisin geri eve. O kadar yürüdüm, dayımı da göremedim. Evi de beklemedim ya, oh olsun...

Pazartesi günü hafta günü. Bu sefer, sabah gidecek traktörün vagonuna biniyorum, ziyarete gideceğim. Gidecekler tamamlanınca traktör hare-

ket ediyor. Benim saatlerce yürüdüğüm yolu hızla geçiyor ve Niksar'a varıyoruz. Doğruca yukarıya çıkıp süpürge pazarında yükler, inecekler bırakılıyor. Sonra tekrar aşağıya, mal pazarını, kireç köprüyü, Ayvazönü'nü geçip cezaevine varıyoruz.

Her tarafta parmaklıklarla çevrili camlar, demir kapılar var. Görüş yerlerine geliyoruz. Öte tarafta "içeridekiler" var. Birisi hızlı hızlı yürüyor, volta atıyor. Dayımın adını bağırdıklarını duyuyorum. Sonra dayım geliyor. Dayımı görünce seviniyorum. Görüş başlıyor, konuşmalar devam ediyor. Ben etraftakilere de bakıyorum. Dayımla konuşmalar da "köprüye kadar yürümüş bayram günü" dediklerini duyuyorum. Öteki ziyaretçilerden kimileri başka köylerden gelmişler. Bizim gibi onlar da yoğurt, sebze, meyve ve başka yiyecekler getirmişler. Konuşmalar sonrası ayrılıyor. Dayımı ziyaret etmenin sevinciyle dönüyorum köye.

Haftalar geçip giderken dayımın açık görüşüne de gidiyorum. Açık görüş günü dayımı bu tarafa geçiriyorlar. Camlı bölmenin önünde görüşüyoruz.

Bu haftalarda dışarıda da önemli olaylar oluyor. Köyde sürekli baskınlar oluyor. Hep bizim tarafa, Emegın Birlikçileri'ne baskın oluyor. Baskınlardan birinde bir dayımın, diğer baskında öteki dayımın evi basılıyor. Sık sık baskınlar olurken "kaçaklar" da gelmeye devam ediyorlar. Artık "kaçaklar" gece geliyorlar sadece. Bizi misafir odasına koymuyorlar. Büyüklerin konuşmalarından "askerler çocuklara şeker verip kandırıyor", "para verip kandırıyor", "konuşup kandırıyor" dediklerini duyuyorum. Bazı geceler fısıltılı konuşmalar duyuyorum. Bazı geceler yemek yapılıyor, bazı gecelerdeyse yiyecek çıkartılıyor. "Kaçakların" geldiğini ben de böyle anlıyorum. Dedem yıllardır hep sabaha karşı saat 3-4 gibi kalkar etrafı kolaçan eder. Ses duyduğu zaman tüfeğiyle çıkar. Dışarıya

çoğunlukla da tüfekli çıkar. Gece “kaçaklar”ın gelmesine rastlayıp onlara tüfek doğrultuyor, neyse ki bir sorun çıkmadan dedemi ikna ediyorlar, eve geliyorlar. Dayılarım dedemle konuşuyor, anlatıyorlar. Sonraları dedem de “kaçakların” gelmesine alıştı. Köydeki başka evlere de “kaçakların” gelip gittiğini anlıyorum. Baskınlarda hiçbirisi yakalanmıyor.

Eskiden böyle değildi. Bazen köyden gençlerle ırmakta yüzmeye gidiyorlardı. Bir seferinde ben de onlarla ırmaktaydım. O zaman gelenlerden birisi Mustafa'ya benziyordu. Halil diyorlardı. İrmakta yüzdükten sonra Halil benden gömleğini getirmemi istedi ve cebindeki kimliği düşürmememi söyledi. Bunu duyan Pottur bana: “Yeğenim getir kimliğini bana, bakayım gerçek adı neymiş?” diyerek kimliği istemişti. Ben kimliği Potura vermeyip Halil'e götürmüştüm. Eskiden hep Emegın Birlikçileri'nden konuşuluyordu köyde. İstanbul'da Gürsel Bakır yoldaşın öldürüldüğü, bizim köyden gençlerin toplanıp onların köylerine gidip tarlalarındaki işleri yaptığı anlatılıyordu. Dernekten bahsediliyordu. Turhal'da Cemal Gülşen yoldaşın öldürüldüğü, cenazesinde yürüyüş yapıldığı ve yürüyüş sırasında keleşini gördüklerini de anlatıyorlardı. Bizim köyden Mustafa'nın Niksar'da polislerle çıkan çatışma sonrası uzaklaşmadan yaralı yakalandığı çok konuşuldu. Mustafa'nın kardeşini, faşistler kaçırmaya çalıştıktan sonra, artık köyden geçemez oldular. Köyden geçerken dövüyordu köylüler faşistleri. Biz çocuklar da onların köyden çocukları arazide yakalayınca dövüşüyorduk. Darbeden sonra durum değişmeye başladı.

Artık her şey gizli oluyor. “Kaçaklar” gizlice gelip gidiyorlar. Baskınlarda da sürüyor. Muhtar Sırrı ihbar ediyor deniliyor. Haftalar ayları kovalıyor... Bir akşam, daha herkes yatmamış silah sesi

duyuluyor. Biraz sonra bağırtilar, feryat edenler, “muhtar Sırrı vuruldu” diye bağırınlar, her şey birbirine karışıyor. Büyükler merakla çıkıp durumu öğrenmeye çalışıyorlar. Sırrı'nın yaralı olarak Niksar'a hastaneye götürüldüğü anlatılıyor. Sonra da baskınlar başlıyor. Köyde birçok ev basılıyor. Birçok kişi alınıp götürülüyor. Bizim tarafın gençlerinin çoğu götürülüyor. Götürülenlerin hepsi de bizim taraftan. Muhtarı kimin vurduğı bilinmiyor, gençleri bu yüzden götürüyorlar. Hep bu olay konuşuluyor. Gece evin yanındaki tuvalete gitmek için çıkınca Sırrı'yı vurmuşlar. Gözaltına alınanlar konuşuluyor. Bazılarını fazla tutmadan bırakıyorlar. Çıkanlar içeride olanları anlatıyor ve hemen köyde yayılıyor konuşmalar. İşkenceler ve dayaklar anlatılıyor hep. Karakola başka köylerden de farklı sebeplerle getirilenler anlatılıyor. Çocuğuna işkence yapılmasını diye para verenler anlatılıyor. Kimilerine az kimilerine çok işkence yapıp dayak atıyorlarmış.

Bizim köylülerin bazıları daha çok tutulurken bırakılanların anlattığı işkenceleri dayakları biz çocuklar da büyüklerin konuşmalarından dinliyoruz. Az dövülenler, çok dövülenler ve en çok da Pottur'un işkence gördüğü anlatılıyor. Muhtar yaralı kurtulunca, köyden bizim taraftan Pottur'la tartışmaları, Pottur'un ihbarcılık yapma diye söylediğini anlatmış. Pottur'un üstüne yıkılmaya çalışılıyor olay. Herkes bırakılıyor ama Pottur Erzincan'a götürülüyor. Orada aylarca kaldıktan sonra onu da bırakıyorlar.

Muhtar Sırrı köye dönmüyor, muhtarlığı bırakıyor. Yerine mühür birinci aza Duran'a veriliyor, Duran kabul etmiyor ve büyük dayıma mühür veriliyor. Muhtarlık bizden yana geçiyor. Ormancık Köyü muhtarı dayım artık. Resmi adı Ormancık olsa da herkes Şadoğlu diyor köye.

Köyde baskınlar arada sırada yine olsa da ne “kaçaklar” yakalanıyor ne de silahlar. Geceleri gizlice gelip gidenler oluyor...

Ben içeriden, parmaklıkların ardından dayıma ve kardeşime bakıyorum. Ziyaret bitti deniliyor ve çıkıyorlar. Bu ziyaret çıkışında dayımın gözaltına alındığını öğreniyorum. Bir süre tutulup bırakılmış. Ben saatlerce ziyaret için yürüdüm, dayım ise bu dağ başına ziyarete geldiği yetmemiş gibi bir de gözaltına alındı.

Zindanlara girenler oluyor, daha çok emekçi mücadeleye katılıyor. Parmaklıklar engellemeye, durdurmaya yetmiyor, mücadele büyüyor. On yıllar boyu, kuşaklar boyu mücadele sürüyor.

Önsöz Dergisi, 18.Sayı

ÜÇ İSTANBUL MİTHAT CEMAL KUNTAY

Romanın başkarakteri Adnan.

Yazar 1893 yılındaki savaşla başlar ve savaşı gazeteci Adnan'ın kaleminden "yıkılan vatan" adlı romanın satırlarıyla aktarır: "93 harbinde üç şeyin hududu yoktu. Hastalığın, açlığın, vatan toprağının" der.

Romandaki üç önemli karakter, Adnan, Maiz ve Tevfik Hoca, üç arkadaş Hukuk Fakültesinden mezun oluyolar. Adnan hukuktan sonra gazeteci olmayı ve özel ders vermeyi istiyor. Yazar "sonra Adnan'ın kaleminden ucundan damlamaya hazırlanmış bir isyan edebiyatı vardı" diyerek Adnan karakterine o anda yüklediği misyonu açıklıyor: Osmanlı'ya karşı devrim hazırlığında olan burjuvazi.

Romandaki karakterlerden Hidayet ise yazarın ifadesiyle "Gündüz saraydan para alır, gece saraya söver." Bir yandan evinde muhalifleri toplayıp tartışmalar düzenlerken diğer yandan bir ayağı hep saraydadır.

Süleyman'ın karakteri ise çıkarıcı, yalaka bir kişiliktir. Her dönem çıkararının olduğu yer neresiyse orayı bulur, orada olur.

Maiz bir Yahudi. Çok hızla büyük sermaye sahibi olur. Yazarın Yahudilere karşı düşünceleri Maiz üzerinden yansır romana. Savaşta zenginle-

şen biridir.

Belkıs karakteri egemen sınıftan bir kadının durumunu anlatıyor. Zenginlik içinde gösterişli bir yaşamdır.

Süheyla'da zengin ve egemen sınıftan olmasına rağmen gururlu ve âşık olan bir kadındır.

Roman karakterleri bunlarla sınırlı değil. Birçok karakter var. Değişik dönemlerin anlatılmasına uygun olarak farklı karakterler yaşanan dönemi anlatıyor. Dönemler değişince bu durum karakterlerin yaşamında da kendini gösteriyor.

Üç İstanbul bu topraklarda yaşanan ve sonrasını da etkileyen tarihsel bir süreci anlatıyor. Dünya tarihindeki önemli gelişmelerin hangi koşullarda gerçekleştiği o dönemi anlatan bazı romanlarda görülür. Üç İstanbul üç ayrı dönemi, Abdülhamit dönemi, Meşrutiyeti izleyen dönem ve savaş yıllarını anlatır. Cumhuriyet döneminde sonlanıyor.

Adnan'ın Yıkılan Vatan adlı bir roman yazıyor olmasıyla aslında Üç İstanbul'da Osmanlı'nın yıkılışı anlatıldığı için yazar kendi romanının içeriğini belirtiyor. Yazar Osmanlı'yı çarpıcı ifadelerle anlatıyor. "İstanbul'da üç şapka vardır. Çamlıca Tepesinden evvel bu üç şapka görülür Reji'deki Rambert'in, Duyun-i Umumiye'ci Berje'nin Şimendiferci Hügnen'in kafasında durgun üç serpuş! Bu üç şapka, bu üç kafadan bazen kaldırıma iner, bazen bulutlara fırlar: Şimdi iki elde bir topaç olur durur. Osmanlı İmparatorluğu denen uşak odasını bu üç şapka idare eder." Osmanlı'nın son yıllarında aşırı borç nedeniyle emperyalistlerin bu borçları tahsil için gelirlere el koyması, Osmanlı'nın oyuncak haline gelmesi gözler önüne seriliyor. Farklı yerlerde, farklı biçimler üzerinden emperyalizmin etkisi vurgulanıyor. "Memleketin neresi benim? Ereğli'de kömür Fransız! Haydarpaşa'da demir Alman!"

Romanının geçtiği dönemde yaşanmış önemli olaylara kısa olarak değiniliyor. Önemli bir tarihsel sürecin olaylarının romanda verilmesi okuma zevkini artırıyor. 1893 Harbi ile başlayan romanda dikkat çeken birçok tarihsel olay var. Abdülhamit döneminde kitap yakılması, dönemin baskıcı, gerici yönünü sergiliyor. 1899 yılında bir grup Ermeni tarafından Osmanlı Bankası'nın işgali "Ermeni ihtilali" olarak veriliyor. 31 Mart olayı olarak bilinen gerici ayaklanma İttihat Terakki'ye bağlı ordunun bunu bastırması yer alıyor. Günümüzde mollaların üstlendiği Fatih'te o süreçte de mollaların üstlenmiş olduğunu görüyoruz. Çanakkale savaşı, Sarıkamış'ta Osmanlı ordusunun verdiği büyük kayıplar ve savaşın yıkımlarını romanda görebiliyoruz. Ekmek bulamadığı için isyan edenler, savaşı fırsat bilip vurgun yapanlar romanda da proletaryanın mücadelesinde 1960'lı yıllardan başlayıp 50 yıl boyunca önemli bir yeri olan Paşabahçe cam fabrikasının Osmanlı zamanında bir sürahi fabrikası olarak kurulduğunu öğreniyoruz. Günümüzde hala burjuva semt olan Nişantaşı'nın o zamanlarda da zenginlerin semti olarak kurulduğuna tanık oluyoruz. Kürdistan isminin kullanılması da dikkat çekiyor. Yine o yıllarda yaşanan göçler ve muhacirlerin durumu anlatılıyor.

Anlatılan süreç burjuvazinin güçlenmeye başladığı, etkinlik kurmaya başladığı bir süreçtir. Adnan ateist bir kişi. Dine karşı, bağnazlığa karşı sözler ve düşüncelere çok yerde rastlıyoruz. Romanda bağnazlık eleştirisi yaygın olarak görülüyor. "Banka açamazsınız: Çünkü faiz haram! Halbuki banka faiz demektir efendim." Bu sözler sermaye birikimi sürecinde burjuvazinin önündeki engelleri aşma çabasını belirtiyor. Osmanlı feodal egemenliğinde dini kurumlarda iktidar ortağı olduğu için burjuvazinin hedefidir. Diğer yandan da kapitalist gelişmede bilimin üretimde yer alması-

la din büyük bir sorun oluşturur. Burjuvazi dine yönelik eleştirileriyle dini kendi çıkarlarıyla uyumlu hale getirmeye başlar. Feodalizmin tasfiyesi için din ve gericiliğe yönelik eleştiri üretim sürecindeki engellerin aşılması dini kesimin iktidar ortağı olmaktan çıkarılmasını amaçlar.

Burjuvazi kendi gelişimi sürecinde Avrupa'yı örnek alır. Birçok yerde Avrupalı yazarlardan, bilim insanlarından alıntılar, onlara göndermeler yapılır. Fransız devriminden söz ediliyor. Burjuvazinin Avrupa'daki gelişmeleri örnek alması kendisine dayanak oluşturma çabasıdır. Avrupa'da egemen olan burjuva sınıfın birçok yönüyle örnek alınması, onlar gibi iktidar istemine işaret ediyor.

Anlatılanlardan yazarın döneminin burjuva yazarlarının birikimine ileri düzeyde sahip olduğu anlaşılıyor.

Akış içerisinde dönemin sınıflar ilişkisi ve sınıf ayrımını, sınıf ayrıcalıklarını anlatmış. Adnan'ın Hidayet ile tanıştığı ve evine gidenlerden olduğunu öğrenen çalıştığı gazetenin sahibi haftalığına zam yapıyor. Medya sahiplerinin devlet adamları ve yakınları karşısındaki çıkarları gereği nasıl davrandıklarını o günden bugüne süren davranışları gözler önüne seriliyor.

Osmanlı'nın son dönemlerindeki çürüme ve yozlaşma anlatılırken çöken bir sistemin sonudur anlatılan. Feodalizmin yıkılışı değişik yönleriyle aktarılıyor. Feodalizmde sınıf ayrımı bir de Adnan ile Süheyla'nın evlenme çabalarında anlatılır. Adnan'ın soyunda paşa yoksa Süheyla ile evlenmesinin mümkün olmayacağı konuşulur. Adnan'ın dedesinin dedesi Paşa olduğu öğrenilince Süheyla ile aynı sınıftan olduğu ve evlenebilecekleri konuşulur.

Nasrettin Hoca fıkralarında "ye kürküm ye" diyerek anlatılan eleştiri romanda anlatılan dönemde de yaşanıyor. Kavuk, kürklü palto ve bazı

giysilerin bulunulan makam ve zenginlikle bağı doğru bir şekilde aktarılıyor. Sınıflı toplumlar da insanın yabancılaşmasının anlatımı... Kavuk, kürklü palto ve pahalı giysileri giyen insanlar değişse de bunları her giyen” saygı gören”, “önemli” bir kişi oluyor. Bu giysilere içindeki kişiden daha önem verildiği görüntüsü çelişkiyi ortaya koyuyor. Sömürücü sınıfın bireylerinin, makam sahiplerinin kendilerinden daha çok makam ve zenginliklerine önem verildiği gösteriliyor.

“Anadan doğma çıplak vücudunda çuvaldan bir donla gezen, yazın güneş göbeğinde doğan, kışın kar göğsünün kıllarına yağan çıplak Ahmet, araba pencerelerinden sokağa taşan ipek, elmas bolluğu arasında büsbütün çıplaktı” (sf. 59). Burada sınıf ayrımının bir anlatımı var. En üsttekiler ile en alttakiler arasındaki uçurumu görebiliyoruz. Aynı anlatımda dil olarak ne kadar güçlü olduğu da görülüyor. “Güneş göbeğinde doğan, kışın kar göğsünün kıllarına yağan” sözlerinde olayların, olguların, kişilerin ne kadar etkileyici anlattığını görüyoruz.

Romandaki tarihsel sürecin en önemli olayı olan 1908 burjuva (Jön Türk) devriminin nasıl yarıda kaldığı görülüyor. Devrimi başlatıp sonradan korkarak sonuna kadar gidemeyen, korkak burjuvaziye dönüşen Türk burjuvazisinin bu durumu anlatımlardan çıkartılabilir. Bugüne kadar süren korkaklığı daha baştan olduğu günlerden veriliyor. Burjuvazi 1908 devriminde Osmanlı ile uzlaşıyor.

Bir dönem romanının dönemi en iyi şekilde vermesi için tüm sınıfları ve önemli sınıfsal tabakaları anlatması gerekir. Roman bu yönüyle eksiktir. Dönemin sömürülen sınıflarının en önemlileri olan köylülük ve işçi sınıfı da anlatılmıyordu.

Yazıldığı yıllar Türkiye'nin Yahudilere yönelik baskılarının, Kürtlere yönelik katliamlarının ol-

duğu yıllar. Bu özelliği romanda Yahudi ve Ermenilere yönelik şovenist yaklaşımlarda görülüyor. Parçalanmış Osmanlı sonrasının Türk egemen anlayışdır bu.

Yeni oluşan cumhuriyet anlatılmıyor. Bu dönemde eskiden kalanları eskinin kalıntıları olarak anlatılıyor. Adnan'ın Ankara'dan gelen kişi karşısındaki yenilgisi Cumhuriyete övgü niteliğindedir. Cumhuriyet dönemiyle önceki dönem arasındaki ilişki yok sayılıyor.

Psikolojik tahliller romanda sürekli yapılıyor. Psikolojiyi anlatması dönem açısından Türk edebiyatında etkili, ileri bir yöne sahip olduğunu gösteriyor. Adnan'ın her dönem hangi ruh halinde olduğu duygularının yoğunlaşması, duygusal ilişkiler yaşaması, psikolojik tahliller yapması romanı güçlendiren bir yön.

“Maliye Nazırı'nın sessiz konağına kırık kafesin deliğinden lakayt gök parçası bir avuç nefes gibi giriyordu.” Burada şiirsel bir dille anlatım var. Bir şiir kitabı da yayınlanmış olan yazarın romanda sözcükleri ustalıklı kullanması, kimi yerlerde şiirsel bir anlatımla vermek istediğini vermesi hem okuma zevki hem de bir akıcılık sağlıyor.

Yazar romanda karakterleri kurgu olarak verirken önemli kimi olay ve isimler gerçek adıyla veriliyor. Bu yönüyle tarihi bilgiler veren bir roman.

Romanlarda eski sözcükler devamlı okumayı zorlaştırır bu romanda da eski sözcükler var. Eski sözcüklerin hem az olması hem de yazarın şiirsel ve akıcı dili nedeniyle rahatsız etmiyor.

Üç İstanbul önemli bir tarihi anlatmasıyla, kimi önemli olayları arka planda vermesiyle akıcı diliyle zevkle okunuyor.

FAŞİZME KARŞI SAVAŞTA PROLETARYA

İkinci emperyalist paylaşım savaşı asıl Sovyetler Birliği ve proletaryanın faşizme karşı savaşı olarak yaşandı. Savaşın en yoğun çatışmaları Sovyetler Birliği ile faşizm arasında yaşandı. Sovyetler Birliği dışında da işgal altındaki ülkelerde proletarya ve komünistler faşizme karşı direnişin temel gücü oldular. Savaş öncesi, savaş sırasındaki gelişmeler, sanatla ilişkisi bugün emperyalizmin karalamaları ve propagandaları nedeniyle tekrar ortaya konulmayı gerektiriyor.

SOSYALİZME KARŞI FAŞİZMİN SALDIRISINA DOĞRU

Avrupa'da 1920'li yıllarda Bulgaristan ve İtalya'da, 1930'da Portekiz'de, 1933'te Almanya'da ve 1939'da İspanya'da faşizm iktidara geldi. 1935 yılında İtalya faşizmi Habeşistan (Etiyopya) işgalini gerçekleştirdi. 1936 Kasım'ında Almanya Japonya ile Komünizme Karşı Pakt imzaladı, daha sonra bunlara İtalya'da katıldı. Alman faşizminin askeri gücünün İspanya iç savaşını Franco faşizminin kazanmasında belirleyici olması, ardından Alman faşizminin yoğun bir silahlanma ve devasa boyutlarda ordular oluşturmasıyla saldırganlığı boyutlandı. Bu koşullarda Sovyetler Birliği'nin Fran-

sa'ya yaptığı faşizme karşı ittifak kurma önerisini Fransa boşa çıkarttı. Sovyetler Birliği'nin İngiltere'ye yaptığı faşizme karşı ittifak öneri ve çağrısı da sonuçsuz kaldı. Emperyalist ülkeler faşizmin Sovyetler Birliğini yıkması beklentisinde oldukları için ittifak önerilerini reddettiler.

1938'de Nazi Almanya'sı Avusturya'yı ilhak etti. Daha sonra Çekoslovakya'yı işgale başladı, 1939 Mart'ında işgal tamamlandı. 1939'da Japonya Moğolistan'a saldırdı. Artık proletaryanın tek devleti Batı'da Almanya, Doğu'da Japonya arasında tehdit altında kalıyordu.

1 Eylül 1939'da Nazi orduları Polonya'yı işgal etti. İki gün sonra İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan ettiler. 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı başlamış oldu. Nazilerin Polonya'yı işgali üzerine Sovyetler Birliği Nazi saldırısına karşı Finlandiya'ya girdi. İngiltere Nazi Almanya'sı ile emperyalist çıkarlar nedeniyle sürekli çatışma halindeydi. Ancak Sovyetler Birliği'ne karşı saldırı planlarını gerçekleştirmek için harekete geçti. Sovyetlerin sanayi ve petrol alanlarının bombalanması Finlandiya'ya askeri müdahalede bulunma çabaları İsveç'in asker geçişine izin vermemesi ve Finlandiya'nın Sovyetler Birliği ile ateşkes imzalamasıyla boşa çıktı.

PARİS DÜŞERKEN

1930'lu yılların sonlarında Avrupa ülkelerinde egemen sermaye sınıfları Nazi faşizminin Sovyetlere saldırıp sosyalizmi yıkmasının beklentisi içindeyken, Avrupa ülkeleri proletaryasının sosyalizm mücadelesi bu dönem faşizme karşı mücadele olarak öne çıkıyordu. Proletarya faşizme karşı mücadeleyi yükseltirken sermaye sınıfı işçi sınıfı üzerindeki baskıyı artırıp Nazi faşizmini destek-

liyordu. Nazi saldırganlığı karşısında savunmayı güçlendirip ittifaklar oluşturmak yerine işçi sınıfı ve komünistler üzerindeki baskı ve terörü yoğunlaştıran burjuva sınıfları faşizme karşı oluşacak direnişi engellemeye çalışıyordu. Sanayiciler Nazi savaş sanayinin her türlü ihtiyacını “ticaret” yoluyla yıllardır karşılıyordu. Fransa Komünist Partisi (FKP) 1939’da yasaklanıyordu. Fransa senatosuna 19 Mart 1940’ta verilen bilgiler durumu açıkça anlatıyor:

“300 komünist belediye meclisinin faaliyetleri durduruldu; seçimle gelen 2 bin 778 encümen üyesinin sandalyeleri; PCF (Fransız Komünist Partisi bn)’ye mensup 443 kamu görevlisi diğer pek çoğuyla birlikte görevden uzaklaştırıldı; L’Hümanite (tirajı 500 bin) ve Ce Soir (250 bin) ile diğer 159 gazete kapatıldı. 629 sendika feshedildi. Komünistlere hizmet edebilecek binalara on bir bin baskın düzenlendi. 675 siyasi grup dağıtıldı”. (Fransız Direnişi — Frida Knight) Fransız sermayesinin bu saldırganlığı Avrupa ülkelerinin genel durumunu ortaya koyan bir örnektir. Proletaryanın devrim yapmasını engellemek için Nazi faşizmi karşısında direnmeyip teslim olmayı tercih ediyorlardı. L’Hümanité (FKP’nin günlük gazetesi)’nin “Nazi Saldırganlığına Karşı Fransız Halkının Birliği” başlığını atması gerekçe gösterilerek kapatılması, durumu açıkça anlatan bir olay.

1940 Nisan ayında Almanlar Norveç ve Danimarka’yı işgal ettiler. Mayıs’a kadar Varşova’dan Viyana’ya Orta Avrupa’nın denetimini almışlardı. 10 Mayıs’ta Hollanda ve Belçika’ya saldırdılar, hızla işgal edip Fransa’ya yöneldiler. 15 Mayıs’ta Almanlar Fransa’nın meşhur Maginot savunma hattını aştılar. Fransız ordusu tam da emperyalist tekellerin isteğine uygun olarak göz boyamaya yönelik hazırlıklar dışında hazırlanmadığı ve cid-

di bir direniş göstermediği için yenilgi ve teslimiyet vardı. Fransız halkının silahlanma ve direnme istekleri, direniş örgütlenmesi isteklerini devlet boşa çıkartıyordu. Sovyetler Birliği'nin 25 Mayıs'ta Fransa'ya yaptığı savaş uçağı verme önerisini Fransızlar boşa çıkardılar. 15 Haziran'da Almanlar açık şehir ilan edilmiş olan Paris'e girdiler. 21 Haziran'da Fransız ordusu silahları bırakıp teslim oldu. Almanlar Fransa'nın üçte ikisini işgal etti. Bu işgaller; Danimarka 1 gün, Hollanda 5 gün, Belçika 19 gün, Fransa 44 gün, Norveç 66 günde gerçekleştiriyordu. Bu ülkelerin işgaliyle birlikte; sanayileri, madenleri, tarım ürünleri, teknolojileri Nazilerin hizmetine giriyordu. Özellikle Fransa'nın güçlü savaş sanayisinin Nazilerin eline geçmesiyle Naziler daha da güçleniyordu. 9 Ağustos'ta Alman ve Fransız sanayicilerinin Almanya için üretim anlaşmaları yapmaları işgal altındaki ülkelerin tekelininin durumunu gösteriyor. İlya Ehrenburg'un kaleme aldığı nehir roman serisinin ilki olan Paris Düşerken romanında savaş öncesi ve Paris'in düşüş sürecini anlatır. Fransız burjuvazisinin adım adım teslimiyete nasıl gittiğini gözler önünde canlandırıyor. Fransa'nın bütünlüklü bir görüntüsünü veriyor.

1939 yılından beri yasa dışı olarak varlığını sürdüren komünist partisi, Nazi faşizminin ve işbirlikçi faşist Fransız hükümetinin tüm baskı ve terörüne rağmen direnişi ilk başlatan oldu. Etkili bir direniş oluşturmaya başladılar. Proletaryanın direnişi başlatıp önderlik etmesi toplumu ilerletecek, dönüştürecek asıl güç olduğunu bir kez daha göstermesi demektir. Paris Komünü sırasında Komünü yenmek için Almanlarla iş birliği yapan Fransız burjuvazisi şimdi de proletaryaya karşı Sovyetler Birliği'ne karşı Alman faşizmiyle iş birliği yapıyordu.

FAŞİZMİN SOVYETLER BİRLİĞİ'NE SALDIRISI

21 Haziran 1941'de faşist Alman orduları, Romanya, Finlandiya, Macaristan askerleriyle birlikte 3 cepheden Sovyetler Birliği'ne saldırdılar. Bunlara İtalyan ordusu ve Fransa'nın faşist milisleri de katıldı. İşgal ederek üç hafta içinde Kuzey cephesinden, Batı cephesinden ve Güneydoğu cephesinden yüzlerce kilometre içerilere ilerlediler. Faşizmin, proletaryanın kurduğu sosyalizmi yıkmak için büyük saldırısı böylece başlamış oluyordu. Letonya, Moldova, Litvanya, Beyaz Rusya, Estonya ve Ukrayna'nın büyük bölümü işgal edildi. Leningrad kuşatması başladı.

Faşizmin saldırısı başlayınca Sovyetler Birliği Batı bölgelerindeki tüm fabrikalardan makineleri söküp Doğu bölgelerine taşımaya başladı. Almanlar işgal ettikleri yerlerde fabrika duvarlarını ele geçiriyorlardı. Sovyetlerin trenleri makinelerle dolu gidiyor, askerlerle dolu geliyordu. Sosyalizmin zaferi için gerekli üretim bu makineler çalıştırılarak yapıldı.

Naziler Ekim ve Kasım aylarında büyük saldırılar gerçekleştirerek Moskova önlerine kadar geldiler. Moskova'ya 25 km kadar yaklaştılar. Nazi ordusunun bir generalinin raporunda "bazı birliklerin Moskova'nın banliyölerine girmeyi başardıklarını, ancak fabrikalardan fırlayan işçilerin ellerinde çekiçler ve diğer aletlerle askerlere saldırdıkları"ni belirtmesi ise proletaryanın faşist işgal karşısındaki kararlılığının ve kahramanlığının sınırsız olduğunu gösteren örneklerden biri. Dünyanın en ileri donanımına sahip bir ordunun askerleri karşısına çekiç ve iş aletleriyle çıkmak... Aleksandr A. Bek tarafından yazılan "Moskova Önlerinde" adlı eserde Sovyet halklarının ve Kızıl

Ordu'nun müthiş direnişi anlatılmıştır. Moskova önlerindeki direnişin etkili bir anlatımı yapılmış olan bu kitap aynı zamanda savaşmayı öğreten bir ders kitabı niteliğindedir. 5-7 Aralık 1941'de Kızıl Ordu'nun saldırısıyla faşist ordular 200 km geriye sürülüyordu. Bu yenilgileri Almanların savaşın başından beri ilk yenilgileri oluyordu.

Moskova önlerindeki direniş dönemi Nazım Hikmet'in iki ayrı şiirinde anlatılır. Birisi Tanya adlı partizan kız Zoe'nin anlatıldığı TANYA şiiridir: ".../ Boğuluyor nazlı boynu kuğu kuşunun. / Fakat dikildi ayaklarının ucunda partizan / ve hayata seslendi İNSAN: /'-Yoldaşlar/ hoşçakalın/ Yoldaşlar / Kavga Sonuna Kadar/ Duyuyorum nal seslerini/ Geliyor bizimkiler!' /cellat bir tekme attı makarna sandıklarına/ sandıklar yuvarlandılar / Ve Tanya sallandı ipin ucunda./..."

Nazım'ın Moskova önlerini anlattığı öteki şiiri "28'lerin Hikâyesi'dir. "... /Kavga dört saat sürdü/ Tankların on dördü/ ve insanların yedisi hareketsiz kaldılar/ Kavga kazanılmış gibiydi/ Fakat Kloçkof Diev/ 30 tank daha gördü/ ... / Ben saydım: 30 /altı tanede eskiden kalan/ etti 36 /.../ bir adama iki tank/ düşüyor diyebiliriz / Ve çekilmek imkanı yok/ arkamız Moskova, / Yani demek isterim ki..." /.../ Kucaklaştılar /.../ Kavga yarım saat sürdü/ Tankların yedi-sekizi daha/ ve insanların daha on altısını götürdü/.../ Tükendi cephaneleri insanların, /fakat biliyorlardı insanların/ yenilmezliğini/ namlusu insan yüreği-devin/ Beraber yaşanır/ dövüşülür beraber/ Ama herkes kendi payına ölür/.../" Nazım'ın dizelerinden 28'lerin Moskova önlerindeki kahramanlığından birkaç satır...

Faşizmle Sovyetler Birliği arasında yaşanan savaş bugüne kadar dünya tarihinde yaşanmış en kanlı ve en yıkıcı savaştır. Bu savaşı anlatan sayı-

sız roman, film, şiir, tiyatro eseri üretilmesine rağmen Sovyet halklarının kahramanlığını anlatmaya yetmiyor. 1980'li yıllarda röportajlar yapılarak yazılan "Nazi İşgalinde Sovyet Kadınları" adlı kitap 40—50 yıl sonrasında bile müthiş bir etki yapıyor.

Naziler katliamlarla Sovyet ülkelerinde tarihin en büyük vahşetini gerçekleştiriyordu. İlya Ehrenburg'un nehir roman serisinin ikincisi olan "Fırtına"da da bahsettiği Kiev'deki Babı-Yar'da 70 bin sivil uçurumdan atılarak ya da uçurum kenarında kurşunlanıp atılarak katlediliyordu. Futbol tarihinin en şanlı sayfasını oluşturan kahramanlık da Kiev'de gerçekleşti. Dinamo Kiev futbol takımı Nazi'lerle maç yapmak zorunda kalıyor. Maçı kazanırlarsa kurşuna dizileceklerini biliyorlar ve buna rağmen Nazileri maçta yeniyorlar. Maç sonunda takım oyuncuları kurşuna diziliyor...

Faşizmin saldırısı başladığında Stalin, zaferi kazanacaklarını Nazi ordularını Berlin'e kadar kovalayacaklarını belirtiyordu. Nazi orduları büyük bir hızla yakıp yıkarak işgali sürdürürken Berlin'i hedef olarak göstermek proletaryanın kararlılığıdır. Sovyetler Birliği partizan savaşıyla Kızıl Ordu'nun savaşını uyum içinde sürdürmeyi başardı. Savaş tarihinin kurallarını değiştirip geliştirerek faşizme karşı savaş sürdürüldü. Sosyalizmin üstünlüğünü gösteren büyük bir savaş yaşandı.

STALİNGRAD FAŞİZM İÇİN SONUN BAŞLANGICI

Stalingrad savaşı şimdiye kadar dünya tarihinde eşi yaşanmamış bir şiddet ve kararlılıktaki direniş savaşıdır. Sokak sokak, ev ev, oda oda, duvar duvar çatışılarak Stalingrad savunuldu. Kızıl Ordu askerleri kimi zaman elleriyle, tırnaklarıyla, dişleriyle, göğüs göğüse düşmanla savaştılar. Sov-

yetlerin bütün cephelerinde komünist parti üyeleri ve komsomol üyeleri olan askerler en önde savaştılar. Ve Stalingrad direnişi proletarya ile burjuvazi, sosyalizm ile faşizm ve emperyalizm arasında bir dönüm noktası olmuştur. Stalingrad savaşı 4 Eylül 1942'de başladı. 19 Kasım'da Kızıl Ordu karşı saldırıya geçti.

Stalingrad savaşına ilişkin bir Alman Subayının yazdıkları: "Volga'ya ulaşmamıza yalnızca bir kilometre var, fakat bu bir kilometreyi bir türlü geçemiyoruz. Bu bir kilometre için yapılan savaş bütün Fransa'nın ele geçirilmesi için yapılan savaştan daha uzun sürdü." Ve Naziler bu bir kilometreyi geçmeyi hiçbir zaman başaramadılar, Volga'yı geçemediler. Kızıl Ordunun karşı saldırısına kadar kent 140 günlük direnişle savunuldu.

Stalingrad savaşında kesin zafer 2 Şubat 1943'te kazanıldı. Kesin zafer ilan edildiğinde bir Alman mareşali, 24 general, 2500 subayında aralarında olduğu 91 bin Alman askeri esir alındı. Bu tarihsel önemde bir zafer oldu. Artık proletaryanın Kızıl Ordusunun Berlin yürüyüşü, faşizmin kale-sini ele geçirme yürüyüşü başlıyordu. Faşizmin saldırısı durdurulup Kızıl Ordunun faşizmi kovalaması başlıyordu. Belirtmek gerekir ki, dünyanın her yerinde Stalingrad zaferi, faşizme karşı olan tüm insanlığa, proletaryaya büyük bir moral ve coşku vermiştir. Toplama kamplarındaki milyonlarca komünist ve anti-faşistin, Yahudi'nin Stalingrad zaferi karşısındaki sevinçlerini anlatmaya sözcükler yetmez. Proletarya Stalingrad'da şahlandı. Ve bu şahlanış bir devrimci şahlanış olarak, sosyalizmi kurma, faşizmi yıkma şahlanışı olarak dalga dalga tüm Avrupa ülkelerine, faşist işgal altındaki tüm ülkelere yayıldı. Partizanlar, işçiler ve tüm direnişçiler için bir işaret oldu. Bugün bile dünyanın herhangi bir yerinde çok sert bir diren-

me savaşı olunca Stalingrad gibiydi denilerek anlatılıyor.

FAŞİZME KARŞI SALDIRI HER YERDE

Savaşın başlarından itibaren proletarya komünistlerin önderliğinde faşist işgallere karşı direniş örgütledi; fabrikalarda sabotajlar, kırlarda partizan savaşları başlatıldı. İşgal altındaki ve diğer ülkelerde faşizme savaşta işçiler ve komünistler hep en büyük kararlılığı gösterip en büyük bedelleri ödeyip en fazla savaşanlar oldular. İşgal altındaki ülkelerde faşizme ve işbirlikçilerine karşı savaşta partizan savaşı sürekli güçlenerek temel biçim oldu. Fransa, İtalya, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'da güçlü partizan direnişleri gerçekleşti. Stalingrad'da faşizmin yenilgisinden sonra Kızıl Ordu karşısına diğer işgal bölgelerinden asker kaydırılmaya çalışılırken partizanlar saldırılarıyla bunu engellemeye çalışıyordu. Partizanlar Kızıl Ordu'nun kovalamaya başladığı Nazi ordularının nefes almalarına izin vermiyordu. 1943 yazında İtalya'da faşizmin yıkılmasında partizan savaşı belirleyici oldu. 1943 Mayıs'ında müttefikler İtalya'yı Afrika'dan çıkarttılar. Yaz aylarında partizan saldırıları daha fazla yüksekti. Eylül'de müttefikler İtalya'ya çıkarma yaptılar. Stalingrad'dan sonra faşizmin olduğu bütün ülkelerin direniş hareketleri saldırılarını artırdı.

Nazi toplama kamplarında tutulan komünistlerde buralarda direniş örgütlüyordu. Kurtlar Arasında Çıplak adlı roman Nazi kamplarında bir çocuğu gizlemeyi, kamplarda örgütlenme ve direniş anlatan, heyecanla okunan bir roman.

KIZIL ORDU'NUN BERLİN YÜRÜYÜŞÜ

1943 yaz aylarında Kızıl Ordu Alman Doğu Cephesini kırdı. Sovyet ülkeleri 20 milyondan fazla kayıp vermiş, önemli bir kısmı yakılıp yıkılmış, kimi zaman köyleri insanlarıyla yakılmış. Beyaz Rusya nüfusunun dörtte biri yok edilmişken, Sovyet orduları Berlin'e doğru ilerliyordu. Kendi ülkelerinde kardeşleri, eşleri, aileleri katledilmiş olan Kızıl Ordu askerleri katillerin ülkelerine girince orada yeni bir yaşam kurulması için çalışılıyordu. Aç kalan insanlara yemek verilmesi, hasta ve yaralıların tedavisi gibi ihtiyaçların karşılanmasıyla başlayıp yeni bir yaşamın kurulması için çalışıyorlar. Savaşın yaralarını sarmaya başlıyordu. Proletaryaya has dünyayı değiştirip dönüştürme gücünün böylesine yetkin bir örneğini başka sınıfların ortaya koyması beklenemez.

Berlin yürüyüşünü Kazakeviç "Oder Kıyısında İlkbahar" romanıyla anlatıyor. Berlin yürüyüşü sırasındaki savaşları, Kızıl Ordunun yıkmak için değil, hayatı yeniden kurmak için nasıl çabaladığını anlatıyor.

Bu savaşta Sovyet ülkeleri kentlerinin büyük direniş gösterdiğini de belirtelim. Sovyet Devrimi'nin Başkenti Leningrad 900 günlük direnişle en uzun direnen kent oldu. Teslim alınamayan kentle Nazi kuşatması altında açlıktan kitlesel ölümler yaşanırken nüfusun önemli bir kısmı bu direniş sırasında yaşamını yitirdi. Kent teslim olmadan zaferi kazandı. Birçok kent yüzlerce gün süren kuşatmalara direnerek proletaryanın kararlılığını gösterdi.

Fransa'da emperyalistlerin ve burjuvazinin hiçbir direniş yok diyerek yok saymaya çalıştığı sırada Fransız Komünist Partisi ve etkili olduğu sendikalar direnişi büyütüyorlardı. Her tarafta halkı

örgütlüyor, sabotajlar yapıyor, trenlere saldırıyor, Nazileri cezalandırıyor ve daha birçok eylem yapıyorlardı. Fransız direnişi proletaryanın büyük bedeller ödemesiyle örülüyor, komünist partisi şehirler partisi adıyla anılacak kadar kayıplar veriyordu. Ulusalci burjuvazi komünistlerin örgütlediği partizanların güçlenmesini istemiyordu. İleriki yıllarda ulusalci burjuva güçlerin yer aldığı direniş hareketine İngiltere'den gelen silahların partizanların eline geçmesi Nazilerin eline geçmesi pahasına engelleniyordu. Nazilerin eline geçmesi göze alınıyor, partizanların eline geçmesi göze alınmıyordu. Korsika partizanların güçlü örgütlenmesi ve savaşıyla işgalden kurtarılıp özgürleştirildi. Bu durum Fransız burjuva ulusalcılığını temsil eden (Sonradan Fransa devlet başkanı olacak olan) De Gualle'un bir daha böyle örnekler yaşanmaması için, partizanların şehirleri özgürleştirmesinin engellenmesi için çabaladığı biliniyor. Fransız direnişinde en ağır bedelleri ödeyen, direnişin temel gücü olan komünistlerin en büyük sorunu silah yetersizliğiydi. En büyük hatalarından biri ise işgali kırdıkları yerlerde devrimci yönetimler oluşturmayıp bu işi devrim sonrasına bırakmış olmalarıdır.

1943-44 yıllarında Kızıl Ordu dört bin millik cephe boyunca 10 ayrı dev saldırı gerçekleştirdi. Norveç'ten Yunanistan'a kadar, bir uçtan diğer uca her yerde; Danimarka, Hollanda, Bulgaristan, İtalya, Fransa, Yugoslavya ve diğer ülkelerde partizanlar ve anti-faşistler Nazilere karşı saldırılarını büyütüyor, Nazilerin elini-kolunu bağlıyordu. Nazi bozguna uğrayıp koşarken her şeyi yıkıp, yakıp, yok ediyordu. Fransa'da, Oradovur kasabası makicilerin (Fransa'da partizanlara makici deniliyor) bir merkezi olmadığı halde, bu sakin kasabada 500'ü kiliseye toplanan kadın ve çocuk yakılarak,

200'ü sonradan yakılacak olan yerlerde kurşunlanarak katlediliyor ve sadece 20 insan kurtuluyordu. Buna benzer katliamların işgal edilen ülkelerde yaygın olarak gerçekleştirildiği biliniyor.

İŞGAL ALTINDA PROLETARYANIN DİRENİŞİ

İşgal altındaki, Sovyet ülkeleri ya da diğer ülkelerde, proletarya, silahlı direnişin örgütlenmesinin yanında fabrikalarda ya da çalıştıkları diğer alanlarda büyük bir yaratıcılıkla birçok direniş biçimi ortaya koydu. Çalıştığı işyerlerinden direnişçilere yarayacak malzemelerin temin edilmesi, makinalara, depolara, araçlara sabotajlar yapılması, üretimi yavaşlatma, fark edilmeyecek biçimde bozuk üretim ya da dayanıklı olmayan üretim gibi birçok yöntem kullanılıyor. Fark edilmenin cezası çoğunlukla ölüm olduğu halde bu direnişler giderek yaygınlaştı. Bir bildiri yakalatmak, bir telgraf teli kesmek, komünist olmak gibi şeyler çoğu zaman kurşuna dizilmenin gerekçesi oluyordu.

Bulgaristan'da mücadeleyi anlatan Dimitri Dimov "Tütün" adlı romanında proletaryanın Nazilere ve Bulgaristan faşizmine karşı mücadelesini de ustalıkla yazmış.

Paris Komününde, Komüncülerin komutanları arasında Polonyalı komutan vardır. Faşist işgal altındaki Fransa'da Merkezi Sabotaj Servisi'nin başında da İspanya iç savaşında Uluslararası Tugayların gönüllü savaşçısı olarak yer almış olan bir Polonyalı vardı. Demiryolu çalışanları bu servisin kararları doğrultusunda hareket ediyordu. Demiryolları çalışanları silahlı direniş eylemleri ve sabotajlar dışında; trenleri bozuyorlar, yanlış yere yolluyorlar, istasyon tabelalarını değiştiriyorlar. Almanya'ya yapılan silah ve yiyecek sevkiyatlarını makicilere haber verip el konulmasını, bazen

halka dağıtılmasını sağlarken bazen de Almanya sevkiyatlarının listesi yeraltı basınına ulaştırılıp yalanlar açığa çıkarılarak halka duyuruluyor. Nazi Konvoylarının Makicilere bildirilmesi gibi çok çeşitli çalışma yürütüyorlar. Fransız demiryolu işçilerinden 17 bin kişinin tutuklanması, 300'ünün öldürülmesi, sınır dışı edilenler, Almanya'daki kamplara gönderilenler olması demiryolu çalışanlarının direniş ve mücadelelerinin boyutlarını gösteriyor. Fransız demiryolu çalışanlarının şanlı mücadelesi onuruna "Tren" adlı film yapılarak bu direniş sonraki kuşaklara aktarıldı.

Fransız proletaryasının, işgalin birinci yılı dolarken yaptığı yüz bin kişilik maden grevi direnişin güçlenmesinde büyük etki yaptı. İşgalin sonuna kadar, proletarya grevden sabotajlara kadar çeşitli eylemlerle direnişin temeliydi. "Ard arda yapılan hava bombardımanları Annecy'deki bir bilyeli yatak fabrikasının çalışmasını engellemeyi cidden başaramadı, oysa üç sabotajcı makinelere öyle bir zarar verdi ki fabrika işgalin geri kalan döneminde tek bir bilyeli yatak dahi üretemedi." (Fransız Direniş — Frida Knight). Bu bilginin verildiği aynı yerde, bir uçağın doğru kişilere ulaştıracağı silah yükünün 240 bombardıman uçağının saldırısından daha etkili olacağı belirtiliyor.

3 Ağustos 1944'te Paris demiryolu çalışanlarının başlattığı grev giderek büyüyüp yayıldı. Bu direniş, partizanların ayaklanma çağrısıyla tüm Paris emekçilerinin ayaklanmasına dönüşüyor. Ayaklanma üzerine Hitler'in verdiği Paris'i yakın emri Paris proletaryasının, emekçilerinin, partizanların direniş her tarafa yayıp Almanları yenilgiye uğratmasıyla boşa çıkartılıyordu. Ağustos sonlarında Alman garnizonu teslim oldu.

NORMANDİYA ÇIKARMASI

Savaşın başından beri Sovyetler Birliği'nin yaptığı 2. cephe açılması önerisi emperyalistlerce reddediliyordu. Hava saldırılarının ikinci cepheye eşdeğer olduğu söylenerek öneri kabul edilmiyordu. Hep Sovyetler Birliği'nin faşizm tarafından yıkılması beklentisi içindeydiler. 6 Haziran 1944'te Normandiya çıkarmasını yaptılar. Sovyetler Birliği Nazi ordularını tam bir bozguna uğratmaya başlamış, Avrupa'daki işgal altındaki ülkelerden de Nazileri kovalamaya başlamışken işgal altındaki ülkelerde proletaryanın ayaklanmaları, partizan savaşları yükselmiş, kimi ülkelerde Nazileri sürmeye başlamışlardı. Bu koşullarda faşizmin yenileceği anlaşılmıştı. Normandiya çıkarması bu koşullarda gerçekleşti.

Amerikalıların, Cezayir'i aldıklarında, önceden faşistler tarafından kamplara konulmuş olan direnişçi tutsakları, müttefikler için savaşmak istedikleri halde serbest bırakmaması, o koşullarda aylarca tutsak olarak tutması gerçek yüzlerini gösteren bir olay. Tutsaklar açlık grevi, protesto ve birçok girişimden sonra, aylarca tutulduktan sonra serbest bırakılıyor.

ABD'nin etkin olduğu müttefiklerin bu çıkartmasından sonra Norman kasabalarında yaptıkları katliamlar Nazileri aratmayacak dehşetleydi. Caen müttefiklerce bir ay boyunca bombalanıyor, yerle bir ediliyor. Nüfus 32 binden 12 bine düşüyor. "Auranches'taki 6 bin kişiden ancak 35'i sağdı; Amerikalıların harabelerin başkenti adını taktığı Saint Lo'da ancak 10 kişi barınıyordu. Burada ve diğer yerlerde bütün aileler molozların altına gömüldü" "Kurtarılan son Norman kasabası Le Haur'e'a iki saat içinde 1500 ton patlama gücü yüksek madde atılmış ve binlerce insan bu cehennemde

ölmüş, bir anda tüm aileler diri diri yanmıştı. 2 bin ila 3 bin ölü vardı ve 10 bin evin 3500'ü tamamen bombalanmıştı” (Fransız Direnişi — Frida Knight). Müttefiklerin ve ABD'nin “kurtarması” böyle başlıyordu.

SAVAŞ SIRASINDA SANAT VE KÜLTÜR

Faşizmin işgali altındaki Sovyet ülkelerinde ve diğer ülkelerde bir yandan var olan sanat ve kültürel eserler korunmaya çalışılırken diğer yandan da sanatsal faaliyetler sürdürüldü. İşgal karşısında Sovyetler Birliği'nde sanat eserleri korunmaya alınıyordu. Başka bölgelere taşınması, sanat eserini korumak için insanların (çoğunlukla sanatla ilgili kişilerin) görevlendirilip savaş boyunca korumanın sürmesi, gizli olarak oluşturulan sanatçılar evi gibi yerlerde sanat eserlerinin korunmasının yanında sanat faaliyetlerinin sürdürülmesi, müze olarak kullanılan bir geminin Nazilerce bombalanmasını engellemek için kontrollü olarak batırılarak korunması gibi birçok yöntem uygulandı. Sovyet ülkeleri ve işgal altındaki ülkelerde, cephelerde, dağlarda partizanlar içinde, yeraltı çalışmaları içinde, cephe gerilerinde sanat faaliyetleri yaşamın ve mücadelenin kopmaz bir parçası olarak hep sürdü.

Fransa'nın dünyaca ünlü Louvre müzesi için söylenen “Louvre, Montral Şatosundaki karargahıyla Maki'ye iltica etti” sözleri, eserleri Nazilerden kurtarmak için gösterilen çabayı açıklıyor. Makiciler bu eserlerin müttefiklerce bombalanmasını engellemek için yerlerinin koordinatlarını bildiriyorlar. Louvre'un kurtuluşu sırasındaki 52 muhafızı komünist partizan örgütü FTP'nin rozetini taşıyordu. Komünist sanatçı, Picasso'un işgal yıllarında Paris'te kalıp çalışmalarını sürdürmesi, “Paris'i

utancının içinde, dünya yüzündeki hiçbir gücün karartamayacağı bir ışıkla aydınlattı” sözleriyle anlatılıyor. Picasso’nun atölyesinde yapılan bir arama sırasında bir Nazi’nin Guernica tablosunu gösterip “bu sizin eseriniz mi?” sorusuna “hayır, sizin eseriniz” demesi de Picasso’yu anlatan bir ta-vırdır. Fransa’da yeraltı yazarlığı, şairliği, çizerliği, ressamlığı gibi birçok sanat ve edebiyat çalışması sürdürülüyor. Katolik yazar Maurial’in, yeraltı basınında romanı çıkmış olan yazarın: “onuruna saldırıldığı dönemde Fransa’ya bir bütün olarak sadık kalan sadece işçi sınıfı olmuştur” sözleri işçi sınıfının onurlu duruşunu anlatıyor. Yeraltı çalışmalarında en etkili isimlerden olan Aragon’un şiirleri ve diğer eserleri işgal yıllarında önemli yer tutuyor. FKP parlamenterleri ve yöneticilerinden olan Gabriel Peri’nin kurşuna dizilmeden önceki, “Az sonra şarkı söyleyen yarınları hazırlayacağım” sözlerini komünist şair Aragon kitabıyla duyuruyor. Aragon’un yazdığı “Kurşuna Dizilirken Şarkı Söyleyen Adamın Şiir” Gabriel Peri’nin sözleriyle birlikte Fransa’daki direnişçiler ve halk için büyük bir moral kaynağı oluyor, etki yapıyor. “.../ tutmak gerekse yeniden / Bu yolu tutardım diyor/ Attığımız her kurşunla / Yeni bir gün diriliyor/ Ayakta kanlar içinde / Şarkısını söylüyordu / Bitirmek için işini / Namlular yine doğruldu / Sona erince Marseillaise / Bir başka şarkı yükseldi / Dudaklarından dökülen / Tüm insanlığın sesiydi”. Son dörtlüklerden üçünü aktardığımız bu şiir, Fransa tarihinde halkı en çok etkileyen şiirlerden birisi oldu.

SOSYALİZMİN YÜKSELİŞİ

Savaş yılları boyunca Alman faşizmi asıl olarak Sovyetler Birliği’yle savaştı. Savaşta Sovyetler

Birliği'nde yaşayan 27 milyon insan yaşamını yitirdi. İşgal altında direnişe önderlik eden komünistler ve proletarya büyük bedeller öderken faşizme de darbeler vurdular. Kızıl Ordu'nun Stalingrad zaferinden sonra saldırıyı büyütmesiyle işgal altındaki ülkelerde de direniş yükseldi ayaklanmalar boyutuna geldi. Kızıl Ordu işgal edilmiş ülkelerden faşizmi kovalarken kiminde de (Bulgaristan'da sınıra geldikleri gün) hemen öncesindeki ayaklanmalarla Naziler ve işbirlikçileri yenilgiye uğratıldı. Mayıs 1945'te Alman parlamentosu olan Reichstag binasına Kızıl Ordu'nun kızıl bayrağı dikmesi faşizmin sonunun ilanı oldu.

Emperyalistler hep sosyalizmin yıkılmasını istedi ve Nazi faşizminin Sovyetleri yıkmasını bekledi. Ancak Sovyetler Birliği faşizmi yenerken birçok Avrupa ülkesinde de devrim ve ayaklanmalar yükseldi. Emperyalistler bu ayaklanmalara karşı, Avrupa'nın sosyalizmi kurmasına karşı Normandiya çıkarmasını yaptılar. Emperyalist çıkarlarını korumak devrimleri engellemek için yapılan çıkarma birçok ülkede devrimi engellemelerine yetmedi. 1944-45 yılları birçok Avrupa ülkesinde devrimlerin gerçekleştiği yıllar oldu. Sosyalizm artık tek ülkede uygulanan bir örnek olmaktan çıkıp bir dünya sistemi haline geldi.

Bu yaşanan gerçekler emperyalistlerin sosyalizm ve Stalin düşmanlığının gerçek nedenlerinden en önemlileridir. Yaşadıkları yenilgi nedeniyle Stalin ve sosyalizm düşmanlığını hep sürdürdüler. Halkların tepkisinden korktukları için "Yaşasın Hitler" diyemiyorlar, bu niyetlerini "Kahrolsun Stalin" diyerek ortaya koyuyorlar. Bugünlerde, emperyalizm, korkulu rüyaları başlamışken tekrar Stalin ve sosyalizm düşmanlığını canlandırıyor.

YAŞAR KEMAL'DEN “FİLLER SULTANI İLE KIRMIZI SAKALLI TOPAL KARINCA”

Diğer romanlarında da rastladığımız Anadolu ve Mezopotamya efsaneleri ile harmanlanarak oluşturulmuş “Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca” romanında Yaşar Kemal masalsi bir dille anlatmış hikayesini. Kimi zaman bizdeki kimi zaman da dünyadaki sınıflar mücadelesinin masal olarak anlatımını göreceğimiz kitabın dili ve hikayesi sürükleyici.

Karıncalar ülkesinin keşfi, Amerika kıtasının keşfi gibi anlatılır. Aynı zamanda burjuvazinin bir yeri sömürmeye başladığında gerçekleşen yağma ve yıkımını konu alır.

Filler Sultanı ilk başta Karıncalar Ülkesi'ne filleri göndererek orayı yıkıp dehşet saçar. Sonra karıncaların heyeti ile görüşür. Filler Sultanı'nın aşağılayıcı, kibirli halini ve karıncaları köleleştirme çabalarını gören Kırmızı Sakallı Topal Karınca “bu olanların hesabını soracağız, bir yolunu bulacağız” dedikten sonra kaçıp kaybolur. Filler Sultanı gibi güç ve kudret sahibi olan hükümdar Kırmızı Sakallı Topal Karınca'nın kaçışından korku duyar.

Bir filin bir ayağıyla milyonlarca karıncayı öldürebildiği böylesi büyük bir güce sahip olduğu halde haksız ve sömürücü biri olmanın karşısında düştüğü durumdan korku duyar.

Kırmızı Sakallı Topal Karınca, Karıncalar Ülkesi'nin demircilerinin piridir. Burada Binboğalar Efsanesi'ndeki demirci Kawa vardır. Demircinin çekiciyle çalışması proletaryayı temsil ederken, bilgeliğiyle ve sakalıyla Marx'ı anımsatır. Başlarda sömürgeciliğin yaygınlaşması, kapitalizmin kuruluşu ve güçlenmesi anlatılır. İlerleyen bölümlerde filler tarafından köleleştirilen karıncalar proletaryayı oluşturur.

Kırmızı sakallı karıncalar demircidir, proletaryanın sınıf bilinci almış kesimini ifade etmeye başlar.

“... Kıyamete kadar da böyle tutsak, böyle fillere kul olarıktan çalışmazdı ya karıncalar ulusu! Bunun bir sonu olacaktı, olmalıydı.”

“... Ekmeksiz, susuz, havasız yaşayabilirdi de karıncalar, umutsuz yaşayamazlardı.”

“... Küçük karıncaların akli, büyük tanrısal filleri yenebilmeliydi.” (sf. 37)

Amerika kıtasının keşfinden ve cumhuriyetin kurulmasından sonra Türkiye'de uygulanan politikalar Karıncalar Ülkesi'nde de uygulanır. Dilleri, inançları, kültürleri değiştirme çabaları...

Kapitalist sömürü ve sermayenin karakteri çok güzel anlatılır. Filler Sultanı'nın istekleri gerçekleşince daha fazla saray, yiyecek, içecek ve mücevher, lüks ihtiyaç ister, her seferinde çok daha fazla artar. Kapitalizmin genişletilmiş yeniden üretimi, diğer deyişle genişletilmiş yeniden sömürüsü görülür.

Sömürü ve baskı sürekli yeni yöntemlerle sürer.

“Hiçbir karıncaya göz açtırmayacak, onlara bir tek sözcük düşündürmeyecek oyuncaklar bulmalıyız. Karıncalar eğer düşünecek olurlarsa erinde geçinde bu özgürlük düzeninden kurtulmanın bir yolunu bulurlar.” (sf. 56)

Bu düşünceleri söyleyen Filler Sultanı hiçbir zaman Kırmızı Sakallı Topal Karınca'nın bulunmasına çalışmaktan geri durmaz. Sömürüyü artırdıkça baştan beri izlerini kaybettiren tüm kırmızı sakallı karıncaların yakalanması ve öldürülmesi emrini verir.

Burjuvazinin toplumu yönetmek için ve devrimci mücadeleyi bölüp dağıtmak için kullandığı yöntemler gözler önüne serilir. Sarı karıncaların sakallarını kırmızıya boyayıp sonra da kırmızı sakallıların içine girerek yaptıkları çalışmalarda bu yöntemler kullanılır. "Kitaba, okumaya düşman edeceksiniz onları", "Filler yenilmez kıyamete kadar..." Bu düşünceleri yaymak gerekir diyor sarıların başbuğu. Her türlü korkunun yaygınlaşması onları felç eder deniliyor. Bireyciliği körükleyeceksiniz deniliyor. "Karıncaların birbirine düşmanlığı bu bireycilikten doğar, ölüm, yılgınlık, sevgisizlik bu bireycilikten doğar." "Hiçbir kırmızı sakalın birbirini sevmesine fırsat, izin vermeyeceksiniz. Bunlar birbirini sevmeye başladılar mı, sevginin olduğu yerde bireycilik barınamaz, zinhaaar, sevgiye izin vermeyeceksiniz!" denir. Günümüz burjuva düşüncelerinin başbuğ ağzından aktarılmasıdır bunlar.

Kırmızı sakallı demirci karıncaların sakal bırakmış olmalarının ayırt ediciliği Küba Devrimi sırasında sakallarını uzatmış olan gerillaların bu yönünü de anımsatıyor. Che, sakallarının uzun olması nedeniyle dışarıdan gelip iç işlerine karışmak isteyenleri kolayca ayırt ettiklerini söyler.

Sarıların sakallarını kırmızıya boyayıp kırmızı sakalların içinde yaptığı kışkırtıcılık ve bozgunculuk farklı gruplaşmaları oluşturur. Yazar burada, 70'li yıllarda siyasi mücadele veren devrimci hareketlerin ve devrimden uzaklaşanların çizgilerini simgeleyen gruplar ve fikirler oluşturur. Bu

gruplar birbiriyle çatışır, çok fazla ölüm olur. Ondan sonra Kırmızı Sakallı Topal Karınca'nın sözlerini dinlemeye başlarlar yeniden.

Ütopik anlatımın ardındaki gerçeğe bakmasını bilerek okunduğunda keyfine doyum olmayacak romanın siyasi bilincimize de katacak çok şeyi olacaktır.

Önsöz Dergisi, 42.Sayı

Ahmet Aydın'ın ilk yazı dizisi olan "Dil Üzerine" onun en kapsamlı araştırmalarından biri oldu. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarında konuşma eylemini, dilin yapısını, gelişimini, ilkel komünal toplumdan ulus devletlere geçerken farklı topluluklarda dilin uğradığı değişimleri, en sonunda da dilin "geleceği"ni tartıştığı bu araştırma ve inceleme yazısında bir iletişim ve kültürel birikim aracı olan "dil"i irdeliyoruz.